

“ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN ÖNLENMESİ İÇİN ZAMANA BAĞLI POLİTİKA VE PROGRAM ÇERÇEVESİ ”

Sorumlu Kuruluş

ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI
Çalışma Genel Müdürlüğü
Çalışan Çocuklar Dairesi

Politika ve Program Çerçevesinin Hazırlanmasında İşbirliği Yapılan Kurum ve Kuruluşlar

- Milli Eğitim Bakanlığı
- Sağlık Bakanlığı
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı
- Adalet Bakanlığı
- İçişleri Bakanlığı
- Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı
- Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
- Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı
- Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
- Belediyeler
- GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı
- Diyanet İşleri Başkanlığı
- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
- Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
- Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
- Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
- Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu
- Uluslararası Kuruluşlar
- Sivil Toplum Kuruluşları
- Üniversiteler

İÇİNDEKİLER

SAYFA

ÖN SÖZ

1. GİRİŞ	5
2 . DURUM ANALİZİ.....	7
2.1 SOSYO EKONOMİK VE SİYASAL ÇERÇEVE.....	7
2.2 DEMOGRAFİK GÖSTERGELER.....	7
2.3 KIRSAL ALANDAN KENTSEL ALANLARA GÖÇ.....	8
2.4 EĞİTİM.....	9
2.4.1 OKUR YAZARLIK.....	9
2.4.2 TEMEL EĞİTİM PROGRAMI.....	9
2.4.3 MESLEKİ EĞİTİM.....	10
2.4.3.1 ÇIRAKLIK EĞİTİMİ.....	10
2.4.4 YAYGIN EĞİTİM.....	10
2.5 TÜRKİYEDE EKONOMİK GELİŞMELER.....	10
2.6 SON EKONOMİK GELİŞMELER.....	11
3. TÜRKİYEDE ÇOCUK İŞGÜCÜ.....	12
4. ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN TEMEL NEDENLERİ.....	15
4.1 YOKSULLUK.....	15
4.2 EĞİTİMLE İLGİLİ NEDENLER.....	16
4.3 GÖÇ.....	16
4.4 YETİŞKİN AİLE BİREYLERİNİN İŞSİZLİĞİ.....	16
4.5 GELENEKSEL BAKIŞ AÇISI.....	16
4.6 MEVZUATIN EKSİKLİKLERİ VE ETKİN UYGULANAMAMASI.....	16
4.7 İŞVERENLERİN ÇOCUK İŞGÜCÜ TALEBİ.....	16
5. BUGÜNE KADAR YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	17
5.1 ONAYLANAN ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER.....	17
5.2 ULUSAL MEVZUAT.....	17
5.3 KURUMSAL YAPILAR.....	19
5.4 YÜRÜTÜLEN ÇALIŞMALARDAN ELDE EDİLENLER.....	19
5.5 ÇIKARILAN SONUÇLAR.....	20
6. ÖNCELİKLİ HEDEF GRUPLAR.....	20

6.1 SOKAKTA ÇALIŞMA	20
6.2 KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERDE AĞIR VE TEHLİKELİ İŞLERDE ÇALIŞAN ÇOCUKLAR.....	21
6.3 TARIMDA AİLE İŞLERİ DIŞINDA, ÜCRET KARŞILIĞI GEZİCİ VE GEÇİCİ TARIM İŞLERİNDE ÇALIŞMA.....	22
7. ULUSAL STRATEJİ.....	23
7.1 MEVCUT KURUMSAL YAPILARIN GÜÇLENDİRİLMESİ.....	23
7.2 DUYARLILIK ARTIRICI ETKİNLİKLER.....	23
7.3 SOSYAL TARAFLARIN VE TOPLUMUN KATILIMININ SAĞLANMASI.....	24
7.4 EĞİTİMLE İLGİLİ TEDBİRLER.....	24
7.5 YOKSULLUĞU GİDERİCİ ÖNLEMLER.....	24
7.6 SOSYAL KORUMA VE SOSYAL GÜVENLİK AĞININ GENİŞLETİLMESİ	24
7.7 SAĞLIK, GÜVENLİK ve REHABİLİTASYONA YÖNELİK TEDBİRLER ...	25
7.8 HUKUKİ DÜZENLEMELER VE MEVZUATIN UYGULANMASI.....	25
8. İZLEME VE DEĞERLENDİRME.....	25
8.1 İZLEME VE DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ.....	26
9. KURUMLARIN ÇOCUK İŞÇİLİĞİ İLE MÜCADELEDE GÖREV TANIMLARI.....	26
9.1 ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI (ÇSGB).....	26
9.1.1 ULUSAL YÖNLENDİRME KOMİTESİ.....	26
9.1.2 ULUSAL YÖNLENDİRME TEKNİK KOMİSYONU	26
9.1.3 DANIŞMA GRUBU.....	27
9.1.4 ÇALIŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ.....	27
9.1.4.1 ÇALIŞAN ÇOCUKLAR DAİRESİ.....	27
9.1.5 İŞ TEFTİŞ KURULU BAŞKANLIĞI.....	28
9.1.6 İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ.....	28
9.1.7 TÜRKİYE İŞ KURUMU.....	28
9.1.8 SOSYAL GÜVENLİK KURUMU BAŞKANLIĞI (SGK).....	29
9.1.9 ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK EĞİTİM VE ARAŞTIRMA MERKEZİ BAŞKANLIĞI (ÇASGEM)	29
9.2 MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI.....	29
9.3 İÇİŞLERİ BAKANLIĞI.....	30
9.3.1 VALİLİKLER.....	31

9.3.2 EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ.....	31
9.3.3 JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI	31
9.4 ADALET BAKANLIĞI	31
9.5 SAĞLIK BAKANLIĞI	32
9.6 TARIM BAKANLIĞI	32
9.7 SOSYAL HİZMETLER VE ÇOCUK ESİRGEME KURUMU.....	33
9.8 SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ.....	33
9.9 BELEDİYELER	34
9.10 DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI	34
9.11 TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU	34
9.12 DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI.....	35
9.13 GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI (GAP-BKİ).....	35
9.14 TÜRKİYE İŞVEREN SENDİKALARI KONFEDERASYONU (TİSK)	35
9.15 İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONLARI	35
9.16 TÜRKİYE ESNAF VE SANATKARLAR KONFEDERASYONU(TESK).....	36
9.17 SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI (STK'lar).....	36
9.18 ÜNİVERSİTELER.....	37
10. ULUSLARARASI KURULUŞLAR.....	37
11. EYLEM PLANI.....	37
12. UYGULANAN PROJELER.....	38
EKLER.....	39

ZAMANA BAĞLI POLİTİKA VE PROGRAM ÇERÇEVESİ

1. GİRİŞ

Çocuk işçiliği gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede olduğu gibi, ülkemizde de önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Çalışan çocukların sayısını kesin olarak söylemek mümkün olmasa da, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün Çocuk İşçiliği İstatistiksel Bilgi ve İzleme Programı (SIMPOC) tarafından dünyada 2004'te 5-17 yaş grubunda ekonomik açıdan faal yaklaşık 317 milyon çocuk bulunduğu bunların 218 milyonunun çocuk işçi olarak görülebileceği tahmin edilmektedir. Bu çocuk işçiler içinde 126 milyon çocuk, tehlikeli işlerde çalışmaktadır. Özellikle tehlikeli işlerde çalışma; çocuğun zihinsel, bedensel, ruhsal ve genel olarak sosyal gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir. Çalışan çocuklar çoğu zaman okula devam edememekte veya zorunlu eğitimlerini yarıda bırakmakta ve dolayısıyla, ileriki çalışma yaşamları için gerekli olan donanımdan yoksun kalmaktadır. Bu durum sadece çocuğun yetişkin olarak sürdüreceği daha sonraki yaşamını olumsuz yönde etkilemekle kalmayıp, ülkenin üretkenlik düzeyini de azaltmaktadır. Çocukların özellikle zor koşullar altında uzun süreler için çalıştırılması ruhsal ve bedensel sağlıklarını olumsuz yönde etkilemekte, uzun vadede bu çocukların üretken bireyler yerine yardıma ve desteğe muhtaç kişilere dönüşmelerine neden olmaktadır. Dolayısıyla, bugün ucuz işgücü olarak görülen çocuk emeği, uzun vadede ülke için çok pahalıya mal olmaktadır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda benimsenmesinden kısa bir süre sonra Dünya Çocuk Zirvesi 1990 yılı Eylül ayında 71 ülkenin devlet ve hükümet başkanları ve diğer yetkililerin katılımı ile New York'ta gerçekleştirilmiştir. Türkiye bu zirveye dönemin Cumhurbaşkanı Sayın Turgut ÖZAL başkanlığında katılmıştır. Bu zirve toplantısında dünya liderleri müşterek bir taahhütte bulunmuşlar ve her çocuğa daha iyi bir gelecek sağlamak için 27 hedef içeren acil ve evrensel bir çağrı yayınlamışlardır. Bu hedeflerden bir tanesi de özellikle güç koşullardaki çocukların korunmasıdır.

Ülkemizde de zirve sonrası belirlenen temel ilkelerin hayata geçirilmesini sağlamak amacıyla kapsamlı bir çalışma sonucu, ilgili tüm sektörlerin katılımı ile çocukların yaşatılması, geliştirilmesi ve korunmasına ilişkin "Çocuklara Yönelik Ulusal Faaliyet Programı" hazırlanmış ve ulusal düzeyde uygulamaya konulmuştur.

Çocuklar İçin Dünya Zirvesi, Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Uluslararası Programının (IPEC) da esin kaynağı olmuştur. 1992'de başlayan ILO – IPEC dünya genelinde büyük ilgi görmüş ve bu çerçevede çocuk işgücünün mevcut durumu ve yapısı çeşitli ülkelerde sorgulanmaya başlanmıştır. Çocuk işçiliği sorunu son yıllarda Türkiye'nin ulusal gündeminde de üst sıralarda yer almaktadır. Ülkede sorunun boyutları ve niteliği konusunda ciddi bir ilgi ve duyarlılık oluşmuş ve sorunla mücadelede önemli çabalar sarf edilmeye başlanmıştır. Türkiye, bu konudaki kararlılığını, IPEC programına daha ilk aşamalarda katılarak ortaya koymuştur. Türkiye, çocuk işçiliği konusuyla ilgili Mutabakat Zaptı'nı ILO ile imzalayan ilk altı ülke arasındadır. Söz konusu Mutabakat Zaptı ilk kez 1992 yılında imzalanmış, öngörülen süre 1996 yılı Eylül ayında imzalanan anlaşma ile Aralık 2001 tarihine kadar ve 2001 yılında imzalanan yeni bir anlaşma ile de 12 Eylül 2006 tarihine kadar uzatılmıştır.

1992-1997 yılları arasında Türkiye'de yürütülen IPEC programlarının değerlendirilmesinin de yer aldığı, 1997 raporunun temel bulgu ve tavsiyeleri, işveren, işçi, hükümet kuruluşları, Sivil Toplum Kuruluşları (STK), üniversiteler ve uluslararası kuruluşların temsilcilerinin davet edildiği geniş katılımlı bir panelde tartışmaya açılmıştır. Bu toplantıda katılımcılar, geçen 6 yıl içinde elde edilen deneyimlerin bir araya getirilip daha geniş kapsamlı olarak

uygulamaya geçirilmesi ve bugüne kadar elde edilen başarıların daha ileri götürülmesi için ülke düzeyinde kapsamlı ve entegre bir önleyici politikaya gerek duyulduğunu belirtmişlerdir.

Çalışmaların etkin bir şekilde daha ileriye götürülmesi için geçmiş deneyimlerden nasıl yararlanılacağı üzerinde daha sonra devam eden tartışmalar sonucunda, en kötü biçimlerine öncelik vermek üzere, çocuk işçiliğini kademeli olarak önlemeyi hedefleyen bir Ulusal Program ve Faaliyet Planı oluşturulması konusunda fikir birliği oluşmuştur. 2000 yılında, Ulusal Yönlendirme Komitesinin güçlü desteğiyle, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) Çalışan Çocuklar Dairesi, hükümetin çocuk işçiliği konusundaki genel politikaları ile entegre bir Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesinin oluşturulması çalışmalarını başlatmıştır.

Çalışan Çocuklar Dairesi tarafından yürütülen proje çerçevesinde, Doç. Dr. Meltem Dayıoğlu, Doç. Dr. Ö. Faruk Çolak ve Doç. Dr. Ruhi Köse ile proje asistanları Erkan Erdil, Hakan N. Ardor, Yaşar Kondakçı' dan oluşan uzmanlar tarafından "Türkiye'de Çocuk İşçiliğini Sona Erdirmeye Yönelik Analitik Çerçeve" adlı rapor hazırlanmıştır. Bu rapor ile Türkiye'de, çocuk işçiliğiyle ilgili IPEC projeleri ve stratejiler, politikalar, yasal ve kurumsal mekanizmalar gibi oldukça geniş bir alanı kapsayan bir durum analizi gerçekleştirilmiştir. Söz konusu rapor, Türkiye'nin 7 bölgesinden seçilen 7 farklı ilde düzenlenen geniş kapsamlı toplantılarda yorumları alınmak üzere tarafların görüşlerine sunulmuştur. Taslak rapor, ilgili tarafların ulusal programa hazırlık ve planlama safhasında katılarak, geliştirilmesine ve uygulanmasına desteklerini sağlamak amacıyla, bölge toplantılarına da katılım sağlayan hükümet kuruluşları, yerel yönetimler, işçi ve işveren temsilcileri ve gönüllü kuruluş temsilcilerinin görüşlerini de yansıtacak şekilde yeniden düzenlenmiştir.

Özellikle ILO-IPEC programı çerçevesinde yürütülen projelerin değerlendirildiği "Siyaset Yapıcılar İçin Rehber Geliştirme: Türkiye'deki Çocuk İşçiliğinin Sonlandırılmasına Yönelik Uygulanan Projelerin Değerlendirilmesi" raporunda da belirtildiği gibi Türkiye'de çocuk emeği ile mücadelede önemli adımlar atılmış, bilgi birikimi ve deneyim oluşmuştur. Elde edilen deneyimler ışığında, çocuk işçiliği ile mücadelede daha etkin adımlar atılabilmesi, öncelikli olarak 182 sayılı ILO sözleşmesi kapsamında en kötü şartlarda çalışan çocuklar olmak üzere, çocuk işçiliğini önlemek amacıyla ulusal bir programa ve bir eylem planına ihtiyaç olduğu çeşitli Danışma Grubu toplantılarında tartışılmış ve 2000 yılında Ulusal Yönlendirme Komitesi'nin aldığı karar uyarınca çocuk işçiliği ile mücadelede zamana bağlı bir plan ve program oluşturulması ve böylelikle, kısa vadedeki önceliklerin belirlenmesi ve uzun vadedeki amaçların somutlaştırılması için ulusal bir eylem programı hazırlanması öngörülmüştür.

Denizli, Sinop, Van, Tekirdağ, Gaziantep, Antalya ve Kayseri illeri, bölgesel, kültürel, sosyolojik, demografik, ekonomik ve sınai yapıları gibi bir kısım göstergeler esas alınarak uzmanlar tarafından hazırlanan raporun ve hazırlanacak ulusal program çerçevesiyle ilgili konuların tartışılması amacıyla ilgili kurum ve kuruluş temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilen toplantılar sonucunda örnek iller olarak seçilmiştir. Bu illerde gerçekleştirilen toplantılara, Valilikler vasıtasıyla, illerde çocuk işçiliğiyle ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşlarının, yerel yönetimlerin, işçi ve işveren kuruluşlarının, meslek örgütlerinin ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri davet edilmiş, davetle birlikte, katılımcılara, uzmanlar tarafından hazırlanan raporun bir özeti de gönderilmiştir. İki gün süreli toplantıların birinci gününde katılımcılara çocuk işçiliği konusunda genel bilgiler yanında, rapor ve hazırlanacak programla ilgili katılımcıların üzerinde çalışmaları istenen formlar hakkında bilgi verilmiş, daha sonra ise katılımcılardan, kurumlarıyla ve kurumlarının ulusal programa verebileceği katkılar hakkında bilgiler alınmıştır. İkinci gün ise katılımcılar ilgi alanlarına göre gruplara ayrılarak, ulusal programa temel teşkil edecek

konularda görüşlerini oluşturmuşlar ve bu görüşler her grup içinden seçilen bir temsilci tarafından sunularak üzerinde diğer grupların da görüşleri alınmıştır.

Ülkemizde bugüne kadar yürütülen çocuk işçiliğini önlemeye yönelik çalışmalar, uzmanlar tarafından hazırlanan rapor, Ulusal Yönlendirme Komitesi kararları, Danışma Grubunda önerilen teklifler, bölge toplantılarından elde edilen veriler ile hızlı saha araştırmaları sonuçları dikkate alınarak, IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Hükümetin yoksullukla mücadele ve eğitimle ilgili programları ile paralellik arz edecek şekilde, 138 ve 182 sayılı ILO Sözleşmelerinin uygulanmasını da içeren, çocuk işçiliğinin belirlenen en kötü şekillerinin önlenmesine yönelik olmak üzere “Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi” taslağı oluşturulmuştur. Bu program önerisi ile Hükümetin ulusal kalkınma çabalarının ayrılmaz bir parçası olacak bir çocuk işçiliği politikası uygulaması amaçlanmıştır. Buna göre, konuya ilişkin ulusal öncelikler belirlenerek, çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına ilişkin faaliyetlerin, bütüncül, katılımcı ve takvimlendirilmiş bir ulusal program çerçevesinde gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

2 . DURUM ANALİZİ:

2.1 SOSYO EKONOMİK VE SİYASAL ÇERÇEVE

Türkiye, sosyal ve ekonomik göstergeler itibarıyla tarım ekonomisi ağırlıklı bir yapıdan, sanayi ağırlıklı bir ekonomik yapıya, kırsal alan ağırlıklı bir nüfus yapısından, kentsel ağırlıklı bir yapıya geçiş sürecinde bulunmaktadır. Yaşanan bu süreçler sosyo-ekonomik yapıyı da derinden etkilemekte ve yaşanan olumlu gelişmeler yanında, bir kısım olumsuz yan etkiler de ortaya çıkabilmektedir.

Geçiş sürecinde, kamunun kaynak kısıtlılığı nedeniyle toplumun kimi kesimleri ihmal edilebilmekte, bir kısım toplumsal sorunlara müdahalede gecikmeler ortaya çıkabilmektedir. Bu süreçte toplumun gündemine gelen ve müdahalede gecikilen önemli sosyal sorunlardan biri de çocuk işçiliği olarak görünmektedir.

İç göç, bozuk gelir dağılımı, yetersiz eğitim, hızlı nüfus artışı, atıl işgücü ve işsizlik oranlarındaki yükseklik, nüfusun büyük bir bölümünün halen kırsal kesimde istihdam ediliyor olması gibi etmenlerin her biri ayrı ayrı çocuk işçiliğini besleyen unsurlardır. Ancak, bu olumsuzlukların yanında; eğitime katılımında yaşanan olumlu gelişmeler ile nüfus artış hızında giderek azalan eğilim ise çocuk işçiliğini besleyen yetersiz eğitim ve hızlı nüfus artış hızı unsurları bağlamında gelecek için olumlu sinyaller olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2 DEMOGRAFİK GÖSTERGELER

Sosyal göstergelerin başında yer alan nüfus ve nüfusa ilişkin verilerde önemli değişimler ortaya çıkmıştır. 1990 yılında 56.473.035 olan ülke nüfusu, 2000 yılında 67.803.927 ve 2008 yılında Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 71.517.100'e yükselmiştir. 1990 yılındaki nüfus artış hızı %21,71 iken 2000 yılında %18,28 iken 2006 yılında ise %12,4'e düşmüştür. Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı) ise 1990 yılında 3,07, 2000 yılında 2,27, 2003'de 2,22, 2006 yılında 2,18'e düşmüştür. (Tablo 1). 1990-2000 döneminde kentsel nüfus artış hızı ise % 32,6 olmuştur. Nüfusun büyüklüğü ve yaş yapısını belirleyici olan doğurganlık hızının ülkede düşmeye başlaması önümüzdeki yıllarda yerleşim yeri (kır-kent) ile bölgeler arası doğurganlık düzeyi farklılığını azaltacaktır. Doğurganlık hızındaki yavaşlamanın yanında yaşamda kalma ümidinin artması, 0-14 yaş grubunun toplam nüfus içindeki payının azalmasına, dolayısıyla yaşlı nüfusun payının artmasına neden olma olasılığı daha da güçlenmektedir.

Tablo 1: Demografik Göstergeler 1990-2006

Demografik Göstergeler	Birim	1990	1994	1997	2000	2003	2006
Nüfus Artış Hızı	Yüzde	19,9	18,5	18,0	14,1	13,2	12,4
Kaba Doğum Hızı	Binde	25,2	23,7	23,1	20,2	19,4	18,7
Kaba Ölüm Hızı	Binde	7,1	6,8	6,6	6,2	6,2	6,3
Toplam Doğurganlık Hızı	Çocuk Sayısı	3,07	2,81	2,63	2,27	2,22	2,18
Bebek Ölüm Hızı	Binde	55,4	45,2	38,8	28,9	25,6	22,6

Kaynak: TÜİK, Nüfus ve Demografi Göstergeler

Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi	Birim	1990	1994	1997	2000	2003	2006
Toplam	Yıl	66,0	67,5	68,6	70,4	70,9	71,5
Kadın	Yıl	68,7	69,8	70,9	72,8	73,4	74,0
Erkek	Yıl	64,2	65,2	66,3	68,1	68,6	69,1

Kaynak: TÜİK, Nüfus ve Demografi Göstergeler

2.3 KIRSAL ALANDAN KENTSEL ALANLARA GÖÇ

Ülkemizde şehirlerde bulunan nüfusun oranı son yıllarda önemli artış göstererek 1990 yılında %59,6, 2000 yılında % 64,9, 2007 yılında % 70,5 iken 2008 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminin sonuçlarına göre %74,9'a yükselmiştir. (Tablo 2)

Tablo : 2- ŞEHİR VE KÖY NÜFUSU

YILLAR	TOPLAM NÜFUS	ŞEHİR(1) NÜFUSU	%	KÖY(2) NÜFUSU	%
1990	56.473.035	33.656.275	59,6	22.816.760	40,4
2000	67.803.927	44.006.274	64,9	23.797.653	35,1
2007	70.586.256	49.747.859	70,5	20.838.397	29,5
2008	71.517.100	53.611.723	74,9	17.905.377	25,1

Kaynak : TÜİK, 2007-2008 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

(1)Şehir: İl ve ilçe merkezleri

(2)Köy: İl ve ilçe merkezlerinin dışında kalan yerler.

Kırsal kesimden kentlere yoğun bir göçün sürmesi herhangi bir beceriye sahip olmayan ücretsiz aile işçisi konumundaki kişilerin kentlerde işgücü piyasasına hiç girememesine veya işsiz kalmasına veya marjinal işlerde çalışmasına ve kayıt dışılığın artmasına yol açmaktadır. Ayrıca bölgeler arası göçün yanında aynı bölgede kırsal yerlerden kentlere doğru da bir göç yaşanmaktadır.

Hızlı göç, kentlerdeki nüfus yoğunluğunu ve bağlantılı olarak da; sağlık, eğitim ve konut gibi sosyal hizmetlerle, istihdam alanındaki baskıları daha da artırmaktadır. Kentsel merkezlere yeni gelen aileler, mevcut sosyal yapıların dışında kalan ve kendileri de kente henüz yeni gelen düzensiz topluluklarla bir araya gelerek toplumun en hassas

kesimini oluşturmaktadırlar. Vasıfsız emeğe dayalı informal sektör dışında iş bulmanın güçlüğü, bu ailelerin gelir düzeylerinin hayli düşük olması, genellikle yoksulluk sınırının altında kalması anlamına gelmektedir. Böyle bir ortamda çocukların aile gelirine yaptıkları katkının önemi artmakta, sonuçta çocuklar uzun dönemli bir yatırım alanı olarak değil, kısa dönemde ailenin ekonomik sıkıntıları için günübirlik çözüm yolu, gelir kaynağı olarak görülmektedirler.

2.4 EĞİTİM

İş gücünün niteliğinin artırılmasını sağlayan temel etkenlerden biri olan eğitim alanında reform çalışmaları devam etmektedir. Bu kapsamda zorunlu temel eğitimin sekiz yıla çıkarılması ile orta öğretimde fiziki alt yapının iyileştirilmesi ve yaygın eğitime verilen önemin artması neticesinde son on yılda okullaşma oranları ilköğretimde %90,6'dan %96,1'e ve %97,3, orta öğretimde %49,0'dan % 72,4'e, %87,5'e ve yüksek öğretimde % 27,4'ten %36,8'e ve %43,4'e yükselmiştir (Tablo3). Son on yılda eğitim seviyesinde önemli iyileşmeler sağlanmıştır. 2006-2007 öğretim yılı yüksek öğretim net okullulaşma oranı %20,1dir. Eğitimde çağı yakalamak ve eğitimin niteliğinin yükseltilmesi amacıyla, müfredat programları yenilenmiştir.

Tablo : 3 - 1998-2008 Dönemi Okullaşma Oranlarındaki Eğilimler (%)

Eğitim Kademesi	1998-1999	2003-2004	2007-2008
Okul Öncesi	10,2	12,5	24,2
İlköğretim	89,26	90,21	97,37
Ortaöğretim*	49,0	72,4	87,5
Genel Ortaöğretim	26,6	45,9	53,4
Mesleki-Teknik O.Ö	22,4	26,5	34,1
Yüksek öğretim	27,4	36,8	43,4
Örgün	18,1	24,5	27,5**
Yaygın	9,3	12,3	15,9**

Kaynak : MEB 2007-2008 Eğitim İstatistikleri.

* Örgün eğitim okullaşma oranlarıdır.

** 2005-2006 DPT Katılım Öncesi Ekonomik Programı

2.4.1 OKURYAZARLIK

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana elde edilen en büyük başarılarından biri, okuryazarlıkta ve eğitimde sağlanan gelişmelerdir. Türkiye'de 1935'te kadınların %10'u erkeklerin % 29'u okur yazar iken, nüfus sayımı sonuçlarına göre okur yazarlık oranı kadınlarda % 81 ve erkeklerde % 96 olmuştur. (TÜİK 2003-2006) Bu gelişmelere karşın ülkede okuryazarlık ve okullaşma konularında kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıkların yanı sıra, bölgelere ve kentsel/kırsal yerleşim yerlerine göre de önemli farklılıklar bulunmaktadır. Eğitime katılım açısından erkek ve kadınlar arasında gözlemlenen farklılıklar Doğu Bölgesinde en büyük; Batı Bölgesinde ise en azdır. Doğuda erkeklerin % 85'i herhangi bir eğitim almışken, bu oran kadınlar arasında sadece % 61'dir. Batıda ise aradaki farklılık azalmaktadır: Erkeklerin % 95'i kadınların ise % 85'i herhangi bir eğitim almışlardır (HÜNEE, TNSA, 2003).

2.4.2 TEMEL EĞİTİM PROGRAMI

Türkiye'de 6 yaşında (72 ayın tamamlanması) başlanan ilköğretim 8 yıldır. Temel eğitim olan 8 yıllık eğitim (birinci kademe 5 yıl, ikinci kademe 3 yıl) zorunludur.

Genel olarak, erkeklerin yaklaşık % 77'si, kadınların ise % 61'i ilköğretimin birinci basamağını oluşturan 5 yıllık eğitimi tamamlamıştır. Eğitimi olan nüfus temel alındığında, erkek ve kadınların üçte birinden fazlasının en azından ilköğretimin ikinci basamağını tamamladığı görülmektedir. Erkek nüfusun ortanca eğitim süresi 4.8 yıldır, bu ortanca kadınlara göre 0.5 yıl daha uzundur (4.3 yıl). Kentsel alanlarda yaşayanların kırsal alanlarda yaşayanlara göre hem eğitime katılımları yüksek, hem de eğitimde kalma süreleri uzundur. Ayrıca, kırsal alanlarda eğitime katılımda cinsiyete göre farklılıklar daha az belirgindir. Kırsal alanlarda yaşayan erkekler arasında ortanca eğitim süresi 4.5 yıl, kadınlarda ise 4 yıldır. Erkek ve kadın arasındaki farklılık kentsel alanlarda daha belirgindir. Ortanca eğitim süresi erkekler için 5.4 yıl kadınlar için ise 4.5 yıldır (HÜNEE, TNSA, 2003).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2007-2008 öğretim yılı verilerine göre;

- Okul öncesi eğitime devam eden öğrenci sayısı 701.762,
- İlköğretime devam eden öğrenci sayısı: 312.631'i açık ilköğretim öğrencisi olmak üzere toplam 10.870.570,
- Orta öğretime devam eden öğrenci sayısı: 334.146'i açık lise öğrencisi olmak üzere toplam 3.245.322'dir.

Kırsal kesimde, ilk ve orta öğretimde kaliteli eğitimi hedefleyen diğer önemli MEB hizmetleri; Yatılı İlköğretim Bölge Okulları(YİBO) ile burslu ve taşımali eğitimidir. 2007-2008 öğretim yılında Türkiye genelinde 603 YİBO bulunmaktadır. Bu okulların 26 tanesi kız öğrencilere özel YİBO'lardır. En fazla YİBO 185 okulla Doğu Anadolu bölgesinde bulunmaktadır. YİBO' larda 153.527'si yatılı 104.784'ü gündüzlü olmak üzere toplam 258.311 öğrenci bulunmaktadır. 56.577 boş kapasite bulunmaktadır. Bu okullarda öğrencilere sunulan barınma imkânlarının yanında yılda bir defa giyim ihtiyacı, sağlık ve tedavi giderleri, ders kitapları ve kırtasiye masraflarının karşılanması yanında, öğrencilere harçlık da verilmektedir.

Temel Eğitim Programının önemli bileşenlerinden biri de çalışan çocukların YİBO'lara yerleştirilmesi olmuştur. Bu okulların çocuklar için tüm öğretim dönemi boyunca sunduğu yatılılık imkanı, çocukların çalışmayla eğitimi birlikte yürütme seçeneğini de ortadan kaldırmakta ve bu açıdan da çocukların çalışmasını ve devamsızlıklarını önlemek için ideal görünmektedir. Ayrıca YİBO'lar mevsimlik tarım işçiliğinde çalışan ve göç eden ailelerin çocukları için çok önemli bir alternatif olmaktadır.

2.4.3 MESLEKİ EĞİTİM

Hızlı sanayileşmenin, ülkede daha kaliteli işgücüne olan ihtiyacı artırması sonucu, MEB bu ihtiyacı karşılamak amacıyla, mesleki ve teknik eğitim üzerinde odaklanmak suretiyle ortaöğretileri yeniden yapılandırmıştır. Mesleki Eğitim Kanununda yapılan düzenlemelerle mesleki eğitim sistemi, resmi mesleki eğitim, çıraklık eğitimi ve meslek kursları şeklinde üç temel uygulama alanına ayrılmıştır. Bu çerçevede MEB, orta öğretimdeki öğrencilerin %65'inin mesleki eğitime ve %35'inin ise genel akademik eğitime yönlendirilmesini hedeflemektedir. Bu hedefe yönelik çalışmaların sonucu olarak 2006-2007 öğretim yılı sonu itibarıyla Mesleki Eğitim Merkezlerine devam eden öğrenci sayısı 352.945'tir.

2.4.3.1 ÇIRAKLIK EĞİTİMİ

Sanayileşme çabalarını sürdürmekte olan ülkemizin, nitelikli işgücüne olan ihtiyacı hızla artmakta ve bu ihtiyaç günümüzde meslek okullarıyla karşılanamamaktadır.

Mesleki eğitim görmeden iş hayatına atılan gençlerimizin çıraklık eğitimi sistemi ile yetiştirilerek nitelikli ara insan gücü haline getirilmeleri, ülkemizin bu ihtiyacının karşılanmasında en ekonomik ve gerçekçi yoldur. Söz konusu gençlerin çıraklık sisteminde yetiştirilmeleri eğitimde fırsat eşitliği ve gençlerin topluma kazandırılması açısından da önemli toplumsal yararlar sağlayacak niteliktedir.

Zorunlu temel eğitimini tamamladıktan sonra, iş ortamında fiilen çalışarak, meslek öğrenmek isteyen 15 yaşın üzerindeki vatandaşlarımızın teorik ve pratik mesleki eğitimlerini bir program çerçevesinde gerçekleştirerek, onlara ülkenin ihtiyaç duyduğu alanlarda nitelik kazandırmak ve iş yaşamında yer almalarını sağlamak, çıraklık eğitiminin temel amacıdır.

2089 sayılı Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu uygulamalarından elde edilen tecrübeler ve sistemin diğer ülkelerdeki uygulamaları da dikkate alınmak suretiyle, 1986 yılında reform mahiyetinde tedbirler içeren 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu çıkarılmıştır.

Çıraklık eğitiminin süresi 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunuyla 2-4 yıl olarak belirlenmiştir. Bu süre lise ve üstü eğitim mezunları için %50 azaltılarak uygulanmaktadır. Bu eğitimi başarıyla tamamlayanlara kalfalık belgesi verilmektedir.

Kalfalık belgesi alanlar ustalık eğitimine devam ederler. Ustalık eğitiminin süresi 2 yıldır. 3308 Sayılı Kanun hükümlerine göre ustalık belgesi olmayanlar müstakil işyeri açamamakta ve usta olarak çalışmamaktadırlar.

Mesleki Eğitim Merkezlerinde bütün meslek dallarında, haftada 4 saat genel kültür dersleri ile haftada 6 saat mesleki teorik dersleri verilmektedir. Çıraklar haftanın 5 iş günü işletmede mesleki uygulamaya katılmaktadırlar.

Uluslararası standartlar göz önüne alınarak ülke ihtiyaçları doğrultusunda sosyal ortaklarla birlikte modüler yapıda mesleki eğitim programları hazırlanmıştır.

Çıraklar; 2-3 yıllık eğitimden ve bir sınavdan sonra, kalfalık unvanı ve kalfalık belgesini,

Kalfalar; 2 yıllık eğitim süresinde, 240 saatlik kurs programını başarı ile bitirdikleri takdirde, ustalık unvanı ve ustalık belgesini,

Ustalar; 40 saatlik iş pedagojisi kurs programını başarmalarından sonra, usta öğretici unvanı ve usta öğretici belgesini almaktadırlar.

2006-2007 Eğitim ve öğretim yılında; 307 mesleki eğitim merkezinde çırak ve kalfa dahil yaklaşık 187 bin kişi eğitim görmektedir.

2.4.4 YAYGIN EĞİTİM

Yaygın eğitim, hiç resmi eğitim almamış veya resmi eğitimin belirli bir seviyesinde bulunanlara ya da bu eğitimlerini yarıda kesmiş olanlara yönelik olarak resmi eğitime ilaveten veya resmi eğitim dışında; mesleki eğitim, genel eğitim, rehberlik ve uygulama faaliyetlerini kapsamaktadır. Yaygın eğitim, genel ve mesleki ve teknik yaygın eğitim programları olmak üzere iki bileşenden oluşmaktadır. Pratik kız sanat okulları, olgunlaşma enstitüleri, halk eğitimi merkezleri, yetişkinler teknik eğitim merkezleri ve Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) yaygın eğitim kurumlarından bazılarıdır.

2.5 TÜRKİYEDE EKONOMİK GELİŞMELER

Türkiye, son zamanlarda yaşanan ve daha çok ülkenin mali yapısına ilişkin sorunlardan kaynaklanan krize rağmen, serbest piyasa ekonomisini tüm kurum ve kurallarıyla güçlendirici politikalarını sürdürmektedir. Bu çerçevede, enflasyonun uzun yıllardan beri Türk ekonomisine verdiği zararın giderilebilmesi, kamu açıklarının sürdürülebilir bir boyutta tutulması ve makro-ekonomik dengesizliklerin ortadan kaldırılabilmesi amacıyla, mali sektör reformu, tarım reformu, sosyal güvenlik reformu gibi yapısal değişikliklerin tamamlanması ve özelleştirme sürecine hız verilmesi hedeflerini benimsemiştir. Türkiye, Kopenhag ekonomik kriterlerine bu hedeflere ulaşmak suretiyle uyum sağlamayı benimsemiştir.

Türkiye’de yaşanan sosyo-ekonomik gelişmeleri etkileyen diğer bir unsur ise AB üyeliğine yönelik çalışmalardır. Türkiye, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinkide yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde oybirliği ile Avrupa Birliği’ne aday ülke olarak kabul ve ilan edilmiş ve Avrupa Birliği’ne adaylık sürecinde atacağı adımları gösteren Ulusal Programını hazırlamıştır. Hazırlanan Ulusal Program, Avrupa Birliği’ne giriş sürecinde Türkiye’nin taahhütlerini yansıtmakta ve siyasi ve ekonomik kriterler başlıkları altında oldukça geniş kapsamlı ve toplumsal yapıyı da derinden etkileyecek reformlar hedeflenmektedir. Raporun sosyal politika ve istihdamla ilgili bölümünde çocuk işçiliğine de yer verilmiş ve konuyla ilgili olarak kısa, orta ve uzun vadeli hedefler belirlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, AB’ye adaylık sürecinde, çocuk işçiliğini mutlaka çözüm bulunması gerekli sosyo-ekonomik bir sorun olarak görmektedir.

2.6 SON EKONOMİK GELİŞMELER

2001 yılında yaşanan finansal krizin ardından ciddi oranda daralan Türkiye ekonomisi, 2002 yılı sonunda yakalanan siyasi istikrarla birlikte, ekonomik programın ve yapısal reformların kararlı bir şekilde uygulanmasına bağlı olarak sağlanan makroekonomik istikrarın piyasalarda güven ortamını oluşturması sonucu, 2002 yılında gerçekleşen % 7,9 oranındaki büyümenin ardından 2003 yılında da yüksek büyüme performansını devam ettirmiş ve program hedefini aşarak % 5,8 oranında büyümüştür. 2003 yılı büyümesi, mal ve hizmet ihracatında gözlenen yüksek performansın yanı sıra, iç talep canlanmasından kaynaklanmıştır. Dönemselliğin etkisiyle tarım sektörü katma değerinde gerileme kaydedilmesine rağmen sanayi, ticaret ve ulaştırma sektörlerinde kaydedilen yüksek katma değer artış hızları bu gelişmede belirleyici olmuştur.

2007 yılı itibariyle toplam işgücü 23.523.000’e, toplam istihdam ise 21.189.000’e ulaşmış bulunmaktadır. İşgücüne katılma oranı 2007 yılında %47,8 düzeyindedir. İstihdamdaki artışta en önemli pay hizmetler sektörünün olmuştur. Böylece 2007 yılında hizmetler sektöründe istihdam edilenlerin toplam istihdam içindeki payı %48 düzeyine erişmiştir. Toplam istihdam içinde tarım sektörünün payı %26,4 düzeyindedir (Tablo 4)

Tablo (4): İstihdamın Sektörel Dağılımı (15+yaş) %

	1995	1999	2003	2007	2008
Tarım	44,1	40,2	33,9	28,7	24,7
Sanayi	22,0	23,3	22,7	18,7	19,7
Hizmetler	33,9	36,5	43,4	46,2	50,2

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Araştırması 2008 Aralık Dönemi Sonuçları (Kasım, Aralık 2008, Ocak 2009)

Tablo 5: İşgücü ve İstihdam (Bin Kişi, 15+yaş)

	1995	1999	2003	2007	2008
İstihdam (bin)	20,586	22,048	21,147	20,443	20,736
İst.Kent(%)	45,6	48,4	53,4	39,0	38,9
İst.Kır (%)	54,4	51,6	46,6	45,2	45,4
İşsiz Sayısı (bin)	1,700	1,830	2,493	2,436	3,274
İşsizlik Oranı (%)	7,6	7,7	10,5	10,6	13,6
Kent	10,8	11,4	13,8	12,2	15,4
Kır	4,9	3,9	6,5	8,1	10,7
Eksik ist. (%)	7,0	9,1	4,8	3,2	3,4

Kaynak: TÜİK, 2008 Hanehalkı İşgücü Araştırması Sonuçları (Kasım, Aralık 2008, Ocak 2009)

İşsizlik oranı hanehalkı işgücü anketlerine göre 2008 yılında %13,6'dır. Eksik istihdam oranı aynı yıl itibarıyla %3,4 düzeyinde gerçekleşmiştir. Aynı yıl için kentsel işsizlik oranı %15,4 iken kırsal kesimde %10,7 olmuştur (Tablo 5).

İşsizlik oranının birçok ülkeye göre düşük olmasının nedenleri arasında öne çıkanlar; işgücüne katılma oranının düşük olması, kırsal kesim nüfusunun ve tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların gelişmiş ülkelere göre yüksek olması ile sosyal güvenceden yoksun kişilerin yaşamlarını sürdürebilmek için işin niteliğine ve ücrete bakmaksızın buldukları işlerde düşük verimlilikte çalışmalarıdır.

Gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele, ekonomik ve sosyal açıdan Türkiye'nin gündeminde öncelikli bir yere sahiptir. 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı araştırmasında Türkiye geneli için 0,49 olan Gini katsayısının, 2007 yılında 0,38'e düşmesi, gelir dağılımında bir düzelme eğiliminin olduğunu göstermektedir. 2007 Hanehalkı Bütçe Anketi Gelir Dağılımı sonuçlarına göre toplam harcanabilir gelirden en az pay alan birinci % 20'lik grubun, toplam harcanabilir gelir içindeki payı % 6,1'e yükselmiş ve gelirden en fazla pay alan beşinci % 20'lik grubun toplam harcanabilir gelir içindeki payı ise % 44,4'e düşmüştür. 2007 cari alıcı fiyatları ile Kişi Başı Gayri Safi Milli Hasıla; 2000 yılı 2.986\$, 2001 yılı 2.160\$, 2002 yılı 2.598\$ ve 2003 yılında 3.383\$, 2007 yılında ise 9.333\$ olarak belirlenmiştir. 2011 yılında ise bu rakamın artacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 6 : % 20'lik Dilimlere Göre Yıllık Harcanabilir Gelirin Dağılımı

Hanehalkı Yüzdeler	1994	2002	2003	2007
Birinci % 20'lik Dilim	4,9	5,3	6,0	6,1
İkinci % 20'lik Dilim	8,6	9,8	10,4	11,1
Üçüncü % 20'lik Dilim	12,6	14,0	14,5	15,8
Dördüncü % 20'lik Dilim	19,0	20,8	20,9	22,6
Beşinci % 20'lik Dilim	54,9	50,1	48,3	44,4
Gini katsayısı *	0,49	0,44	0,42	0,38

Kaynak: TÜİK, 2003-2005 Gelir Dağılımı Sonuçları (Haber Bülteni), 2007 Hanehalkı Bütçe Anketi Gelir Dağılımı

* Gelir dağılımındaki eşitsizliği ölçmeye yarayan katsayı

Tarımdaki ücretsiz aile işçiliğinin yaygınlığı, üretimdeki düşük verim ve atıl nüfus fazlalığı gelir dağılımı eşitsizliğini besleyen önemli olgulardır. 2003 yılında, tarım sektöründe çalışan fertlerin istihdam içindeki payı % 34,8 iken, gelirden elde ettikleri pay % 13,9 olarak gerçekleşmiştir. Gelir dağılımındaki görece iyileşmeye rağmen, yoksulluk Türkiye'nin önemli bir sosyal sorunudur. 2002 yılında TÜİK ve Dünya Bankası tarafından ortaklaşa yürütülen yoksulluk çalışması sonuçlarına göre Türkiye'de fertlerin % 1,4'ü gıda harcamalarını içeren yoksulluk sınırının altında iken, % 27'si gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır.

3. TÜRKİYE'DE ÇOCUK İŞGÜCÜ

Çocuk işçiliği konusu hem çocuk sağlığı ve eğitimi hem de kayıt dışı istihdam açısından çalışma hayatının sorunlu alanlarından biridir.

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından, Türkiye'de çalışan çocuklarla ilgili veri tabanı oluşturmak, çalışan çocukların çalıştıkları sektörleri, çalışma koşullarını, sosyal, ekonomik, demografik özelliklerini ortaya koyabilmek ve çocuk işçiliğini önlemeye yönelik olarak yapılan çalışmaların etkisini ölçebilmek amacıyla (Ekim 1994 - Ekim 1999 - Ekim, Kasım, Aralık 2006) Çocuk İşgücü Anketleri yapılmıştır. Ekim 1994'de gerçekleştirilen anketin hedef kitlesini 6-14 yaş grubundaki çocuklar oluştururken, Ekim 1999'da ve (Ekim, Kasım, Aralık dönemi) 2006 yılında gerçekleştirilen uygulamalarda yaş grubu genişletilmiş ve 6-17 yaş grubundaki çocuklar kapsama alınmıştır. 1994, 1999 ve 2006 Çocuk İşgücü Anketleri Türkiye'deki çocuk işgücüne dair önemli bilgiler vermektedir.

Tablo 7 : Yerleşim yeri, cinsiyet ve yaş gruplarına göre çalışan çocuklar

Yerleşim Yeri ve Cinsiyet	Nüfus			Ekonomik İşlerde Çalışanlar					
	1994	1999	2006	1994	%	1999	%	2006	%
Toplam	14,968	15,822	16,264	2,270	15.2	1,630	10.3	958	5.9
6-14	10,945	11,939	12,478	958	8.8	609	5.1	320	2.6
15-17	4,023	3,883	3,786	1,312	32.6	1,021	26.3	638	16.9
Erkek	7,628	8,022	8,192	1,372	18.0	954	11.9	632	7.7
6-14	5,584	6,054	6,286	567	10.2	339	5.6	207	3.3
15-17	2,044	1,968	1,906	805	39.4	615	31.3	425	22.3
Kadın	7,340	7,800	8,072	898	12.2	675	8.7	326	4.0
6-14	5,361	5,885	6,192	391	7.3	269	4.6	113	1.8
15-17	1,979	1,915	1,880	507	25.6	406	21.2	213	11.3
Kent	7,858	9,011	9,901	609	7.8	478	5.3	457	4.6
Erkek	4,021	4,585	5,099	478	11.9	362	7.9	337	6.6
6-14	2,917	3,386	3,831	141	4.8	81	2.4	85	2.2
15-17	1,104	1,200	1,268	337	30.5	281	23.4	252	19.9
Kadın	3,837	4,425	4,802	131	3.4	116	2.6	120	2.5
6-14	2,844	3,344	3,671	44	1.5	28	0.8	31	0.8
15-17	993	1,081	1,131	88	8.8	88	8.1	89	7.9
Kır	7,110	6,811	6,363	1,658	23.3	1,152	16.9	501	7.9
Erkek	3,607	3,436	3,094	893	24.8	593	17.3	295	9.6
6-14	2,667	2,668	2,456	426	16.0	259	9.7	123	5.0
15-17	940	768	638	467	49.7	334	43.5	173	27.1
Kadın	3,503	3,375	3,269	765	21.8	559	16.6	206	6.3
6-14	2,517	2,541	2,520	346	13.7	241	9.5	82	3.3
15-17	986	834	749	419	42.5	318	38.1	124	16.6

Kaynak:TÜİK, Çalışan Çocuklar Ekim 2006.

1994, 1999 ve 2006 Çocuk İşgücü Anket sonuçları karşılaştırıldığında, yıllar itibariyle ekonomik işlerde çalışan çocukların oranında büyük gerilemeler gözlenmektedir. 6-14 yaş grubunda 1994 yılında %8.8 (958.000) olan ekonomik işlerdeki çocuk çalışma oranı 1999 yılında %5,1'e (609.000) 2006 yılında ise %2,6'ya (320.000) düşmüştür. Ekonomik işlerde çalışan kız çocuklarının oranı ise sırasıyla %7,3'ten %4,6'ya ve %1,8'e, erkek çocuklarının oranı ise %10,2'den %5,6'ya ve 3,3'e düşmüştür. Bu sonuçlar, çocuk işçiliği konusunda çalışma yapan herkesi umutlandırmış ve daha sonra yapılan çalışmalarda gösterilen çabaları artırıcı bir rolü olmuştur.

Çocuğu çalışma yaşamından uzak tutmak için en etkin araçlardan bir tanesi okuldur. Yıllar itibariyle 6-14 yaş grubundaki çalışan çocuk sayısının 958.000'den 320.000'e düşmesinde,

çocuk işçiliği konusunda yapılan çalışmalarla birlikte zorunlu temel eğitim süresinin 1997 yılında 5 yıldan 8 yıla yükseltilmesinin de büyük etkisi olmuştur.

Elde edilen sonuçlar göstermektedir ki, çocuklar eğitimde ise çalışma oranı düşmekte, bunun tersine çocuk çalışıyor ise eğitime devam ve başarı oranı düşmektedir. Eğitimin içerik olarak tatmin edici olmaması, eğitimin maliyeti ve ulaşılabilirliğinin zorluğu, eğitilmiş kesimin karşılaştığı yüksek işsizlik oranı, ailelerin bilinçsizliği gibi unsurlar eğitime devamı azaltan etkenlerdir.

Türkiye genelinde 6-14 yaş grubunda okula devam eden çocuk sayısı Ekim 1994'de 9 milyon 478 bin (%86,6) iken bu sayı Ekim 1999'da 10 milyon 493 bin (%87,9)'e, 2006 yılında ise 11 milyon 533 bin (92,4)e yükselmiştir.

6-14 yaş grubunda okula devam eden çocukların, Ekim 1994'de %3,9'u ekonomik işlerde çalışırken bu oran Ekim 1999'da %2,6'ya, 2006 yılında ise %1,7'ye düşmüştür. 6-14 yaş grubunda okula devam etmeyen çocukların, 1994'de %39,8'i ekonomik işlerde çalışırken bu oran 1999'da %22,9'a, 2006 yılında ise %13,1'e düşmüştür. Ekonomik işlerde çalışan ve aynı zamanda okula devam eden çocukların oranında bir düşüş eğilimi olduğu görülmektedir.

2006 Çocuk işgücü anketi sonuçlarına göre 16 milyon 264 bin kişi olan 6-17 yaş grubundaki çocukların %84,7'si (13 milyon 772 bin kişi) okula devam ederken, %15,3'ü (2 milyon 492 bin) herhangi bir öğrenim kurumuna devam etmemektedir. 6-17 yaş grubundaki çocukların kentsel yerlerde %87,2'si, kırsal yerlerde ise %80,7'si eğitime devam etmektedir. 2006 yılı itibariyle, 6-17 yaş grubundaki erkek çocuklarda okula devam etme oranı %87,5 iken, kız çocuklarda %81,8'dir. Ekonomik işlerde çalışan çocukların %66'sı erkek, %35'i kızdır.

6-17 yaş grubunda ekonomik işlerde çalışan çocukların %41,1'i tarım, %28,3'ü sanayi, %21,4'ü ticaret ve %9,2'si hizmet sektöründe çalışmaktadır. Erkek çocukların %32,1'i tarım, %29,5'i sanayi, %27,7'si ticaret, %10,7'si hizmet sektöründe çalışmaktadır. Kız çocukların %58,3'ü tarım, %26,2'si sanayi, %9,3'ü ticaret, %6,2'si hizmet sektöründe çalışmaktadır. Kız ve erkek çocukları için ilk sırayı tarım sektörü almaktadır. Özellikle kız çocuklarının büyük çoğunluğu tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu oranlar kent-kır ayrımında incelendiğinde kentlerde bu dağılım değişiklik göstermekte, kırsal kesimde ise değişmemektedir. Kentlerde erkek çocukların %43,1'i, kız çocukların ise %55,8'i sanayi sektöründe çalışmaktadır. Kırsal kesimde erkek çocukların %64,1'i, kız çocukların ise %83,5'i tarım sektöründe çalışmaktadır.

Kent ve kır ayrımında çocuk işgücü anketi sonuçları karşılaştırıldığında, 6-17 yaş grubundaki çocukların Ekim 1994'de %26,9'unun, Ekim 1999'da %29,3'ünün, 2006 yılı uygulamasında ise %47,7'sinin kentsel, %52,4'ünün ise kırsal yerlerde yaşamakta olduğu görülmektedir.

Türkiye genelinde ekonomik işlerde çalışan çocukların %43,8'i ücretsiz aile işçisi olarak, %53,6'sı ücretli veya yevmiyeli, %2,7'si ise kendi hesabına veya işveren olarak çalışmaktadır. Cinsiyet ayrımında incelediğimizde ücretli veya yevmiyeli çalışan erkek çocukların oranı %55,4 kız çocuklarının oranı ise %50 iken, ücretsiz aile işçisi olarak çalışan erkek çocukların oranı %41,5, kız çocukların oranı ise %48,2'dir.

6-14 yaş grubundaki çocuklarda ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların oranında artış olmuştur. Ekim 1999'da kentsel yerlerde 6-14 yaş grubunda istihdam edilen erkek çocukların %8,6'sı, kız çocukların %10,7'si ücretsiz aile işçisi olarak çalışırken, 2006 yılında erkek çocuklar için %41,2'ye, kız çocuklarda %29'a yükselmiştir.

Yapılan araştırma sonuçları çalışan çocukların çalışma koşulları, çalıştığı işten memnuniyeti, geliri, çalışma nedenleri ile ilgili sonuçları ortaya koyabilmesi açısından önemli çıktılar elde edilmesini sağlamıştır.

Çalışan çocuklar çalışma ortamlarında fiziksel risklerle karşılaşmaktadırlar. 1999 Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre; 6-17 yaş grubunda çalışan çocukların %1.6'sının bir iş kazası veya mesleki hastalık geçirdiği görülmektedir. Bir iş kazası veya mesleki hastalık geçiren çocuklarda ilk sırayı %26.1 ile kırık ve/veya çıkık, ikinci sırayı %19.5 ile burkulma ve/veya incinme, üçüncü sırayı ise %15 ile enfeksiyon hastalıklarının aldığı görülmektedir.

2006 Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre; 6-17 yaş grubunda ekonomik işlerde çalışan çocukların %7,5'i haftada 7 saatten daha az çalışmıştır. Bununla birlikte çalışan çocukların %56,5'i referans haftasında 40 saat ve daha fazla süreyle çalışmıştır. Bu yaş grubunda ekonomik işlerde çalışan erkek çocukların %57,9'u, kız çocuklarının ise %54'ü haftada 40 saatten fazla süre çalışmıştır. Kentsel yerlerde çocukların %70,7'si, kırsal yerlerde ise %43,7'si 40 saat ve üzerinde çalışmaktadır. Genel olarak ekonomik işlerde çalışan çocukların okula devam durumlarına göre çalışma süreleri incelendiğinde; okula devam eden çocukların %19,2'si, okula devam etmeyen çocukların ise %2,3'ü haftada 7 saat ve daha az çalışmaktadır. Haftada 55 saat ve üzerinde çalışan çocukların oranı okula devam edenler için %2 iken, okula devam etmeyen çocuklar için bu oran %50,3'tür. Ekonomik işlerde çalışan çocukların haftalık çalışma süreleri çok uzundur. Bu süre çocukların gelişimlerini olumsuz yönde etkilemekte aynı zamanda da okula gitmelerini engellemektedir.

2006 uygulaması sonuçlarına göre okula devam etmeyen (okulu terk eden veya okula hiç gitmemiş olan) çocukların, devam etmeme nedenleri incelendiğinde; birinci sırayı %22,4 ile okul masraflarını karşılayamama, ikinci sırayı %15,4 ile derslerde başarısız olma/okula ilgi duymama, üçüncü sırayı %14 ile ailenin izin vermemesi almaktadır. Ailesi izin vermediği için okula devam etmeme oranı erkeklerde %4,1 iken bu oran kızlarda 20,9 olarak hesaplanmıştır. Çalışmak zorunda olduğu için okula devam etmeyen erkek çocukların oranı %4,5 iken, kız çocuklar için bu oran %2,3'dür.

6-17 yaş grubunda, ekonomik işlerde çalışan çocukların %56,2'si (538 bin kişi) ücretli, yevmiyeli, kendi hesabına veya işveren olarak gelir elde etmektedir. Çalışan ve gelir getiren çocukların %80'i asgari ücret düzeyinin altında gelir elde etmektedir. Bu nedenle çocuk işgücünün bir boyutu da çocuğun ucuz işgücü olarak görülmesidir. Ekonomik işlerde çalışan kız çocukları erkek çocuklarına göre daha yüksek bir kazanç elde etmektedir.

1994 ve 1999 Araştırma sonuçlarından elde edilen çıktılar, 2000 yılından itibaren çocuk işçiliğini önlemeye yönelik olarak yapılan çalışmalarda yol gösterici olmuştur. Çalışmalarda, öncelikli olarak en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin önlenmesi hedef alınmış ve bu kapsamda seçilmiş alan ve sektörlerde çalışan çocukların çalışma yaşamından tamamıyla çekilerek eğitime yönlendirilmesi çalışmalarına hız verilmiştir. Çocukların çalışma nedenleri içerisinde en üst sırayı hanehalkı gelirin katkıda bulunmak almıştır. Bu nedenle yapılan çalışmalarda çocuklarla birlikte ailede hedef alınmış, ailelere duyarlılık artırıcı eğitimler verilmiş ve gelir getirici faaliyetlere yönlendirilmişlerdir.

2006 yılı çocuk işgücü anketi sonuçlarına göre ekonomik işlerde çalışan çocukların çalışma nedenleri incelendiğinde, 6-17 yaş grubundaki çocukların çalışma nedenlerinin başında %51,1 ile "hanehalkı gelirin katkıda bulunmak" ikinci sırayı %17,4 ile "iş öğrenmek, meslek sahibi olmak", üçüncü sırayı ise %12,9 ile "hanehalkının ekonomik

faaliyetine yardımcı olmak” almaktadır. Ailenin isteği ile çalıştığını belirten çocukların oranı %10,8, kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çalışan çocukların oranı ise %4,7’dir.

Sosyal ve ekonomik durum analizleri, 1994, 1999 ve 2006 yıllarında yapılmış olan çocuk işgücü araştırmaları ilgili taraflardan alınan izlenimler ve bugüne kadar Türkiye’de çocuk işçiliğini önlemeye yönelik olarak yürütülen projelerden elde edilen verilerin sonuçları değerlendirildiğinde çocukların çalışmasının temel nedenleri konusunda genel bir uzlaşma ortaya çıktığı görülmektedir. Bu sonuçlar da uluslararası düzeyde yapılan çalışmaların sonuçları ile büyük oranda örtüşmektedir.

Bu çalışmaların sonuçları değerlendirildiğinde ortaya çıkan çocuk işçiliğinin nedenleri aşağıda sıralanmıştır:

4. ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN TEMEL NEDENLERİ

Sosyal ve ekonomik durum analizleri, 1994, 1999 ve 2006 yıllarında yapılmış olan çocuk işgücü araştırmaları, ilgili taraflardan alınan izlenimler ve bugüne kadar Türkiye’de çocuk işçiliğini önlemeye yönelik olarak yürütülen projelerden elde edilen verilerin sonuçları yanında, iş müfettişlerinin saha araştırmalarının sonuçları değerlendirildiğinde çocukların çalışmasının temel nedenleri konusunda genel bir uzlaşma ortaya çıktığı görülmektedir. Bu sonuçların da uluslararası düzeyde yapılan çalışmaların sonuçları ile büyük oranda örtüştüğü görülmektedir.

Çocuk işçiliğini ortaya çıkaran faktörler çeşitli olmakla birlikte bunların başında işsizlik ve yoksulluk gelmektedir. Yetersiz ekonomik büyüme ve ebeveynlerin işsizliği çocukların çalışmalarına neden olmaktadır. Ayrıca; eğitim sisteminin yetersizliği ve gelecek vaat eden, erken yaşlarda bilgi, beceri, meslek, gelir kazandıracak imkanları yaratan etkin bir mesleki eğitim sisteminin olmaması kaynakları kıt olan ailelerin çocuklarını okula göndermekten kaçınmasına yol açmaktadır.

Sonuç olarak çocuk işçiliği, çok nedenli ve boyutlu bir yapıya sahiptir. Bu nedenlerin hepsi birbiri ile yakından ilişkilidir. En temelde yoksulluk neden olarak görülürken, eğitimle ilgili nedenler ve ailenin rolü geleneksel bakış açısı bir bütün olarak çocuk işçiliği ile mücadelede ele alınmalıdır.

Bu çerçevede çocuk işçiliğinin nedenleri aşağıda sıralanmıştır:

4.1 YOKSULLUK

Bütün araştırmalar ve yürütülen çalışmalar çocuk işçiliğinin ana nedenini yoksulluk olarak göstermektedir. Yoksulluk, çocuk işçiliğinin hem nedeni, hem de sonucudur. Ailelerin yeterli bütçeye sahip olmamaları ve ekonomik güçlükler, ailelerin çocuklarını okuldan alarak çalışmaya itmelerine neden olmaktadır. Ekonomik nedenler, özellikle okul masraflarının karşılanmasında ailelerin yetersiz kalması veya çocuğun işten alınması nedeniyle uğrayacağı gelir kaybı çocuğun okuldan ayrılmasının en önemli nedenidir.

Yoksulluğun altında ise, işsizlik, bozuk gelir dağılımı, ekonomik kriz, ülke kaynaklarının verimli kullanılmaması, hızlı nüfus artışı, göç, plansız şehirleşme, kayıt dışı ekonomi gibi bir çok diğer nedenler bulunmaktadır.

Araştırmalar, hangi yaşa bakılırsa bakılsın, yoksullar arasındaki ölüm oranlarının zenginlere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak, bu fark, bebeklik ve çocukluk dönemleri söz konusu olduğunda daha da belirgindir. Oranlar, dünyanın en

zengin % 20'lik bölümünde yaşayanlar ve en yoksul % 20'lik bölümünde yaşayanlar için karşılaştırılmıştır. Buna göre 0-4 yaş arası ölüm oranları yoksullar arasında zenginlere göre 9 kat, 5-15 arasında 10 kat, 15-29 arasında ise 3.9 kat daha yüksektir. Aradaki fark daha ileri yaşlarda giderek azalmakta, 70 ve üzerindeki yaşlar için 1.4'e düşmektedir (Dünya Çalışma Raporu – ILO).

Bundan dolayı, çocuk işçiliğini önlemeye yönelik faaliyetlerin uzun vadede kalıcı ve etkin olması için, yoksulluğu nedenleriyle birlikte giderici önlemlere öncelik verilmesi gerekmektedir.

4.2 EĞİTİMLE İLGİLİ NEDENLER

Türkiye'de yapılan araştırmalara göre çocuk işçiliği ile eğitim arasında doğrudan bir ilişki vardır. Eğitim, çocuk işçiliğini önlemede en önemli etkenlerden bir tanesidir. Zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılmış olması, Türkiye'de çocuk işgücünün azaltılmasına büyük etkisi olmuştur. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki, çalışan çocuklar çoğu zaman okula devam edememekte, hem çalışıp hem okula giden çocuklar ise okulda yeteri kadar başarı gösteremeyerek zorunlu eğitimlerini yarıda bırakmaktadırlar ve dolayısıyla ileriki çalışma yaşamları için gerekli donanımdan yoksun kalmaktadırlar. Eğitim, çocuk işçiliğinin hem nedeni olmakta hem de ondan olumsuz yönde etkilenmektedir. Eğitimin içerik olarak tatmin edici olmaması, maliyeti ve ulaşılabilirliğinin zorluğu, eğitilmiş kesimin karşılaştığı yüksek işsizlik oranı, ailelerin bilinçsizliği gibi unsurlar eğitime devamı azaltan etkenlerdir.

4.3 GÖÇ

Türkiye, kırsal yerleşimden kentsel yerleşime ve tarımsal ekonomiden sanayi ekonomisine geçiş süreci yaşamaktadır. Bu süreç kent merkezlerine göç eğilimini artırmaktadır. Kırsal kesimlerden ve küçük kasabalardan büyük ve sanayileşmiş kentlere hızlı göç, çocuk işçiliğine etki eden diğer nedenlerden biridir. Kırsal alanlardan kentsel alanlara göç eden aile fertlerinin, genelde yeterli eğitime sahip olmamaları, vasıfsız işgücü konumunda olmaları nedeniyle çocuklar, ailelerinin geçimine katkı sağlamak amacıyla çalışmaktadırlar.

4.4 YETİŞKİN AİLE BİREYLERİNİN İŞSİZLİĞİ

Çocukların ailelerindeki yetişkin bireylerin istihdam imkanı bulamamaları, yoksulluğun ve çocuk işçiliğinin temel nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Ailenin yetişkin bireylerinin istihdam imkanı bulamamasının altında ise, ülkedeki genel ekonomik şartlar yanında, bireylerin istihdam edilmelerini sağlayacak eğitim, bilgi ve beceriden yoksun olmaları gibi bir dizi nedenler bulunmaktadır. Bunun yanında çocukların çalışma yaşamına atılması da yetişkin işgücüne ihtiyacı azaltmakta ve yetişkinlerin istihdam alanlarını daraltmaktadır. Çalışan çocukların çalışma yaşamından alınmasıyla birlikte, ailelerindeki yetişkin bireylere istihdam olanakları yaratılması veya yetişkin bireylere gelir getirici faaliyetlerle ilgili bilgi, beceri kazandırılması ve ekonomik imkanlar sağlanması, önlemlerin kalıcı olması için vazgeçilemez öneme sahiptir.

4.5 GELENEKSEL BAKIŞ AÇISI

Özellikle, tarım toplumuna has yaklaşımla, erken sanayileşme dönemine özgü sosyo-kültürel bakış açısı ve yaklaşım çocuk işçiliğini normal karşılamakta veya bazen de gerekli görmektedir. Çünkü aile geleneğinde, çocukların çalışması ve ailelerine destek olması var olabilmektedir. Bu bakış açısının değiştirilmesi çocuk işçiliğini önlemede büyük önem taşımaktadır.

4.6 MEVZUATIN EKSİKLİKLERİ VE ETKİN UYGULANAMAMASI

Çocuk işçiliği ile ilgili olarak gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde çok sayıda düzenleme mevcuttur. Ancak bunlar yeterli değildir, çok daha kapsamlı düzenlemelere ihtiyaç vardır. Mevzuattaki eksiklik ve yetersizlikler ile mevcut mevzuatın etkin uygulanamaması, çocuk işçiliğinin önlenmesini ve kontrol altına alınmasını güçleştiren bir başka nedendir. Çocukların yaygın olarak istihdam edildikleri küçük işletmeler, tarım ve sokakta yürütülen işlerle, ev hizmetlerinin İş Kanunu'nun kapsamı dışında olması yanında, kapsamda olan işyerlerinin denetiminin etkin olarak yapılamaması, denetim yapan kurum ve kişilerin denetimlerde çocuk işçiliğini gözardı etmeleri veya yaklaşım tarzlarındaki yetersizlikler bu alandaki ciddi sorunlardır.

4.7 İŞVERENLERİN ÇOCUK İŞGÜCÜ TALEBİ

İşverenler tarafından çocuk işgücüne yönelik talep de çocuk işçiliğinin bir başka nedenidir. Özellikle küreselleşen dünyada çocuk işgücü en az maliyetle en yüksek karı elde etmek isteyen işletmeler için önemli bir bileşen olmaktadır. Piyasa şartları, ekonomik ve mali sıkıntılar, bazı işverenler tarafından çocukların ucuz ve uysal işgücü olarak görülmesi bazı işverenlerin yeterli bilince sahip olmaması, küçük işletmelerin ekonomik ve teknik imkanlarının yetersiz oluşu, bazı ailelerin ise çocuklarının meslek sahibi olabilmesi için işverenlerden talepleri gibi faktörler işverenlerin çocuk işgücünü talep etmelerine neden olmaktadır.

5 BUGÜNE KADAR YAPILAN ÇALIŞMALAR

5.1 ONAYLANAN ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

Türkiye pek çok uluslararası kuruluşla üyedir ve bu kuruluşlarca çocuk haklarına ve çocuk istihdamına yönelik olarak alınan uluslararası kararlara hızla uyum gösteren bir ülkedir. Türkiye'nin de üye olduğu ve çocuk işgücüne yönelik düzenlemeler yapan başlıca kuruluşlar Birleşmiş Milletler Örgütü, Avrupa Konseyi ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'dur.

Birleşmiş Milletler (BM) Örgütü 20 Kasım 1989 tarihinde Çocuk Hakları Sözleşmesini kabul etmiştir. Bu sözleşme Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 1994 yılında onaylanmıştır.

Avrupa Konseyi, Avrupa Sosyal Şartını 26 Şubat 1965 tarihinde yürürlüğe koymuştur. Türkiye bu sosyal şartı, bazı maddelerini dışlayarak 1989 yılında kabul etmiştir.

Türkiye Uluslararası Çalışma Örgütüne (ILO) 1932 yılında üye olmuştur. Türkiye üyelik tarihinden günümüze 39 ILO sözleşmesini onaylamış ve bu sözleşmelerle kabul edilen kıstaslar kolaylıkla kendi mevzuatlarında yer bulmuştur.

Türkiye tarafından kabul edilmiş olan çocuk işgücünü ilgilendiren ILO sözleşmeleri aşağıda sırasıyla verilmiştir. Bunlar;

- Trimci ve Ateşçi Sıfatıyla Gemilerde İşe Alınacaklarda Asgari Yaşın Tespitine Dair 15 Sayılı Sözleşme,
- Her Nevi Maden Ocaklarında Yeraltı İşlerinde Kadınların Çalıştırılmaması Hakkında 45 Sayılı Sözleşme,
- Deniz İşlerinde Çalıştırılacak Çocukların Asgari Yaş Haddinin Tespiti Hakkında 58 Sayılı Sözleşme,
- Sanayi İşyerlerine Alınacak Çocukların Asgari Yaş Sınırını Belirleyen 59 Sayılı Sözleşme,

- Çocukların ve Gençlerin İşe Elverişlilikleri Yönünden Sağlık Muayenesine Tabi Tutulmaları Hakkındaki 77 Sayılı Sözleşme,
- İşçilerin İyonizan Radyasyonlara Karşı Korunması Hakkında 115 Sayılı Sözleşme
- Yeraltı Madenlerinde İşe Alınmada Asgari Yaş Hakkındaki 123 Sayılı Sözleşme,
- Tek İşçinin Taşıyabileceği Yükün Azami Ağırlığı Hakkında 127 Sayılı Sözleşme
- İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin 138 Sayılı Sözleşme,
- Asgari Çalıştırma Yaşına İlişkin 146 Sayılı Tavsiye Kararı,
- Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Önlenmesine ilişkin 182 Sayılı Sözleşmesi Acil Eylem Sözleşmesi,
- Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Önlenmesi Acil Eylem Sözleşmesine ilişkin 190 Sayılı Tavsiye Kararı'dır.

5.2 ULUSAL MEVZUAT

Türkiye üye olduğu uluslararası kuruluşların çocuk işgücü konusundaki kararları ve prensipleri, ülke gerçekleri ve gereksinimleri doğrultusunda kendi yasalarını ve mevzuatını oluşturmuştur. Ülkemizde çocuk işgücüne yönelik mevzuatın yasal çerçevesini oluşturan yasaları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Anayasa,
- 4857 sayılı İş Kanunu,
- 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu,
- 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu,
- 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu,
- 2821 sayılı Sendikalar Kanunu,
- 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu,
- 1580 sayılı Belediye Kanunu,
- 818 Sayılı Borçlar Kanunu,
- 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu,
- 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu
- Yasalara uygun olarak çıkartılan tüzük ve yönetmeliklerdir.

Çocuk ve gençlerin korunması hususu, Anayasa'da güvence altına alınmıştır. Anayasa'nın 50. maddesinde; "Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar" denmektedir.

Anayasa'nın "Uluslararası Anlaşmaların Onaylanması" başlıklı 90. maddesine göre, usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7.5.2004-5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır. Bu husus, onaylanan anlaşmaların kanunlarımızda yer bulması açısından çok önemlidir.

10.06.2003 tarihinde yürürlüğe giren 4857 sayılı yeni İş Kanununda çocukların asgari çalışma yaşı, çalıştırma yasağı, temel eğitimini tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma süreleri, okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, çalışma yaşamında korunması, işe başlamadan önce almaları gereken sağlık raporu, çocukların ağır ve tehlikeli işler ile gece çalışmasını yasaklayan hükümler ve bu hükümlerin etkili bir şekilde uygulanması için cezai yaptırımlar bulunmaktadır.

4857 sayılı İş Kanunu Madde 71'de; Onsekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçiler bakımından yasak olan işler ile onbeş yaşını tamamlamış, ancak onsekiz yaşını tamamlamamış genç işçilerin çalışmasına izin verilecek işler, ondört yaşını bitirmiş ve ilköğretimini tamamlamış çocukların çalıştırılabilecekleri hafif işler ve çalışma koşulları Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından çıkarılan bir yönetmelikle belirlenmiş, söz konusu yönetmelik 06.04.2004 tarih ve 25425 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

4702 sayılı Kanunla değişikliğe uğrayan 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, çocuk işgücünün bilgi ve becerisinin geliştirilmesine yönelik düzenlemeler getirmektedir. Yasaya göre (madde 10), çırak olabilmek için 14 yaşını doldurmuş, 19 yaşından gün almamış olmak (Ancak, ondokuz yaşından gün almış olanlardan daha önce çıraklık eğitiminden geçmemiş olanlar, yaşlarına ve eğitim seviyelerine uygun olarak düzenlenecek meslekî eğitim programlarına göre çıraklık eğitimine alınabilir), en az ilköğretim okulu mezunu olmaları ve bünyesi ve sağlık durumu gireceği mesleğin gerektirdiği işleri yapmaya uygun olmaları gerekmektedir. Yasanın 13. maddesine göre; bu Kanun kapsamında bulunan il ve mesleklerde faaliyet gösteren iş yerleri, Bakanlıkça tespit edilecek illerde ve meslek dallarında 19 yaşından gün almamış kimseleri çıraklık sözleşmesi yapmadan çalıştıramazlar. Yasanın 18. maddesi ile, 20 ve daha fazla personel çalıştıran işyerlerine, personel sayısının % 5'inden az olmamak ancak % 10'unu da geçmemek üzere meslek lisesi öğrencilerine becerilerini geliştirmek amacıyla eğitim vermeleri zorunluluğu getirilmiştir. Bu zorunluluk ile bir anlamda çocuk işgücünün kullanılmasının, ancak yeterli beceriyi kazandırılması koşulu ile mümkün olabileceği hükme bağlanmıştır. Bu yasa ile (madde 26) aday çırak, çırak ve işletmelerde mesleki eğitim gören öğrencilere işletmelerce her yıl tatil aylarında bir ay ücretli izin verilir.

İlköğretim Yasası'nda da çocuk işgücüne yönelik düzenlemeler vardır. Bu yasanın 59. maddesine göre; ilköğrenim çağına olup da mecburi ilköğretim kurumlarına devam etmeyenler, hiçbir resmi ve özel iş yerinde veya her ne surette olursa olsun çalışmayı gerektiren başka yerlerde ücretli veya ücretsiz çalıştırılamazlar. İlköğretim kurumlarına devam ettiklerini belgeleyenler ise, çocukların çalıştırılmasını düzenleyen kanun hükümleri uygulanmak şartıyla ancak ders zamanları dışında bu gibi yerlerde çalıştırılabilirler.

Bu yasalar yanında işgücü piyasalarını düzenleme amacıyla çıkarılmış çocuk işçileri ilgilendiren bazı tüzük ve yönetmelik de vardır. Bunlara örnek olarak, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü, Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ve Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliği verilebilir.

5.3 KURUMSAL YAPILAR

1992 yılında IPEC programına katılan ilk altı ülkeden biri olan Türkiye, çocuk işçiliği konusunda önemli adımlar atmıştır. Çocuk işçiliğinin önlenmesi ulusal bir öncelik olmuş ve hem işveren hem de işçi örgütlerinin önemli bir uğraşı haline gelmiştir.

Türkiye'nin IPEC programına katılımı bir seri temel çalışmayı hayata geçirmesine olanak tanımıştır. Öncelikle Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü bünyesinde Çalışan Çocuklar Bölümü (ÇÇB) kurulmuş ve bu birim sayesinde projelerin koordinasyonu sağlanmaya çalışılmıştır. Bu bölümün ismi 2008 Mart ayında Çalışan Çocuklar Dairesi (ÇÇD) olarak değiştirilmiştir. Çalışan Çocuklar Dairesi'nin sekretaryasını yaptığı, ülke genelinde yürütülecek programa yön vermek amacıyla Ulusal Yönlendirme Komitesi ve geniş katılımlı bir Danışma Grubu oluşturulmuştur. Programın hedeflediği üç temel aktörün, devlet kurumlarının, işçi ve işveren sendikalarının eşgüdüm içerisinde, güç birliği yaparak çalışmalarını öngörüsü bugüne kadar büyük oranda ve başarıyla gerçekleştirilmiştir.

5.4 YÜRÜTÜLEN ÇALIŞMALARDAN ELDE EDİLENLER

Türkiye IPEC programı açısından anlamlı bir örnektir. 1992-2006 döneminde IPEC programı çerçevesinde çocuk işçiliğini önlemeye yönelik olarak çalışma yapan kurum ve kuruluşlar ile gönüllü kuruluşlar tarafından 100 üzerinde proje yürütülmüştür (Proje yürüten kurumlar EK 2'de verilmiştir).

1992-1993 yıllarını kapsayan ilk dönemde, IPEC'in temel stratejileri; çocuk işçiliği ve çocuk işçiliğine yol açan nedenlerin daha iyi anlaşılması; politika oluşturanların duyarlılıklarının artırılması; anahtar konumdaki partnerlerin kurumsal kapasitelerinin artırılması; özellikle çalışan çocukların çalışma şartlarının iyileştirilmesine yönelik olmak üzere doğrudan eylem programlarının yürütülmesi olmuştur.

1994-1995 yıllarında ise IPEC programları önceki deneyimler üzerine inşa edilmiştir. Önceki dönemde başarılı programlar güçlendirilmiş veya yaygınlaştırılmış ve ulusal programı sahiplenmenin artırılması amacıyla partner grubu genişletilmiştir. IPEC, çocuk işçiliği konusunda faaliyet yürüten, Çalışan Çocuklar Dairesi, Ulusal Yönlendirme Komitesi ve Danışma Grubu gibi kurumsal yapıların oluşturulmasında oldukça başarılı olmuştur. TÜİK tarafından çalışan çocuklar konusunda 1994 yılında yapılan araştırma, 1995 yılında gerçekleştirilen ulusal planlama atölye toplantısı için önemli bir girdi oluşturmuştur.

1996-1997 dönemindeki çalışmalar, daha önceki çalışmalardan elde edilen deneyimlerin daha geniş bir sosyo-ekonomik çerçeveye entegre edilmesi üzerine odaklanmıştır. Bu dönemde projeler, önemli bileşenler olarak eğitim ve gelir yaratmayı da kapsayacak şekilde kırsal kesime de yaygınlaştırılmış ve çalışan çocukların ağır ve tehlikeli işlerden çekilmesi çalışmaları da yine bu dönemde başlatılmıştır.

1998-2002 döneminde IPEC, başarılı müdahale modellerinin partner kuruluşların politikaları, programları ve bütçelerine entegre edilmesi yönünde gayret sarf etmiş ve diğer Birleşmiş Milletler Kuruluşları (UNICEF, UNDP ve UNFPA) ile ortak programlar geliştirilmesinde koordinatör görevi görmüştür. Bu dönemde, çocuk işçiliğinin önlenmesi, çalışan çocukların çalışma yaşamından çekilmesi ve rehabilitasyonu amacıyla çeşitli partner kuruluşlarla, seçilmiş coğrafi bölgelerde uygulanan geniş kapsamlı entegre programlar vasıtasıyla, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin önlenmesine yönelik programlara daha fazla önem verilmiştir. 1999 ve 2006 yıllarında TÜİK tarafından çocuk işgücü anketleri gerçekleştirilmiştir.

2005-2007 döneminde ILO-IPEC yürütümünde "Türkiye'de Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerine Son Verilmesine Yönelik Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi Destek Projesi (USDOL ve Almanya Finansmanlı)" kapsamında kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları tarafından 11 ili kapsayan projeler gerçekleştirilmiştir. Bu proje ile çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik tutarlı ve katılımcı bir politika aracılığı ile bu yöndeki çabaların bir araya getirilmesi amaçlanmıştır. 2006 Yılında TÜİK tarafından, IPEC kapsamında Türkiye'de çalışan çocuklar konusunda ulusal bir veri oluşturmak ve çalışan çocukların hangi sektörlerde ve hangi çalışma koşullarında çalıştıklarını; sosyal, ekonomik ve demografik özelliklerini ortaya koyabilmek amacıyla bilgi derlemek üzere Hanehalkı İşgücü Anketine ilave bir modül olarak Çocuk İşgücü Anketi gerçekleştirilmiştir.

Yine aynı dönemde Avrupa Birliği fonu kaynaklarından yararlanarak Uluslararası Çalışma Örgütü Türkiye Temsilciliği'nin teknik desteğinde Çalışan Çocuklar Dairesinin yararlanıcısı olduğu 7 ilde (Çankırı, Kastamonu, Sinop, Ordu, Elazığ, Erzurum, Van) yürütülen "Türkiye'de Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması" projesi gerçekleştirilmiştir. Bu proje sonucunda Valilikler ile yapılan protokollerle 6 ilde sürdürülebilirlik sağlanmıştır.

Türkiye’de son on yılda yürütülen projelerde, tarafların çabaları sonucunda;

- Ulusal kapasitenin güçlendirilmesi,
- Birlikte çalışmanın desteklenmesi, güçlendirilmesi ve koordinasyonu,
- Veri tabanı oluşturulması ve kullanılması,
- Duyarlılık oluşturma,
- Model oluşturma,
- Zorunlu eğitimin tam uygulanmasına katkı,
- Çocuk işçiliğini önlemenin diğer politikalarla bütünleştirilmesi alanlarında önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

İşçi sendikaları, çocuk işçiliğine oldukça duyarlı yaklaşmışlar ve üç büyük işçi sendikası konfederasyonu kendi bünyelerinde birer çalışan çocuklar bölümü oluşturmuşlar, üyelerinin çocuk işçiliği konusunda duyarlı hale getirilmesinde ve çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik çalışmalarda başarılı örnekler vermişler ve yine çocuk işçiliğine yönelik diğer kurumlar tarafından yürütülen çalışmalara etkin olarak katılarak işbirliğinin en güzel örneklerini vermişlerdir.

İşveren kuruluşlarını temsilen TİSK ve esnaf ve sanatkarları temsilen TESK’ de çocuk işçiliğini önlenmeye yönelik faaliyetlerde bulunmuş, ülke politikalarının ve yürütülecek projelerin belirlenmesinde aktif olarak rol almışlardır. TESK ilgili kanunda çocuk işçiliğinin önlenmesi faaliyetlerini destekleyici hükümler konulması hususunda yönlendirici olmuş, yine bünyesinde oluşturduğu İşyeri Danışma ve Denetim Grubu (İDDG)’ler ile gelecekte çocuk işçiliğinin önlenmesi çalışmaları için cesaret verici adımlar atmıştır.

Sürdürülebilirlik, IPEC projelerinden elde edilen diğer önemli çıktıdır. Ulusal kurumların kapasitelerinin güçlendirilmesi sonucu Ankara Büyükşehir Belediyesi Çalışan Çocuklar Merkezi, Diyarbakır 75. Yıl Çocuk ve Gençlik Merkezi, İstanbul Pendik Sanayi Sitesi Çalışan Çocuklar Merkezi, Gaziantep Şahinbey Kaymakamlığı, Sokakta Çalışan Çocuklar Mesleki Eğitim ve Rehberlik Merkezi ve Adana Karataş’ta Çalışan Çocuklar için Toplumsal Destek Merkezi gibi merkezler sürdürülebilir yapılar haline dönüşmüş ve yerel kaynaklarla yürütülür hale gelmişlerdir. IPEC projeleri çerçevesinde kurulan TÜRK-İŞ, HAK-İŞ, TİSK Çalışan Çocuklar birimleri IPEC desteğinin çekilmesinden sonra da hizmetlerini sürdürülebilir yapıya kavuşmuşlardır.

UNICEF’ in ülke programlarında çalışan çocuklar sorununa detaylı bir şekilde yer verilmesi, UNFPA’ nın aile planlaması programların çocuk işçiliğiyle mücadele projelerinin eğitim bileşenlerinden birini oluşturması da uluslararası kuruluşlarla geliştirilen işbirliğine örnek teşkil etmektedir.

Türkiye’de çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik çalışmalar Hükümet dokümanlarına da yansımış, Avrupa Birliğine uyum çalışmaları çerçevesinde sürdürülen çalışmalar ve Avrupa Birliğine sunulan Ulusal Rapor doğrultusunda ulusal kalkınma programlarında da yer almıştır. Hükümetin ekonomi ve kalkınma alanında önceliklerinin belirlendiği Kalkınma Planında çocuk işçiliğini önlemeye yönelik doğrudan ve dolaylı hükümlere yer verilmiştir.

Avrupa Birliği müktesebatına uyum çalışmaları doğrultusunda 2007–2013 dönemini kapsayan “Türkiye’nin AB Müktesebatına Uyum Programı” hazırlanmıştır. Söz konusu programda sosyal politika ve istihdam faslında çocuk işçiliğini önlemeye yönelik Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının sorumluluğu altında çıkarılmasında yarar görülen yasal ve ikincil düzenlemeler;

- 94/33/AT sayılı Direktif ve Avrupa Sosyal Şartı'na uyum sağlamak amacıyla "4857 sayılı İş Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"un 2008-2009 yasama dönemi içerisinde çıkarılması (Kanunun 71. maddesinde "On sekiz yasını doldurmamış çocukların, sinema, tiyatro, müzik, bale, dans gibi güzel sanatlar kapsamındaki işlerle sirk, radyo, televizyon, film çekimi, reklamcılık ve modellik gibi sanatsal faaliyetlerde çalıştırılmasına yönelik gerekli düzenlemelerin yapılması) öngörülmüştür.

Türkiye'de çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik çalışmalar hükümet plan ve programlarına da yansımış, ilgili dokümanlarda;

2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planında, ekonomik büyümenin ve sosyal kalkınmanın istikrarlı bir yapıda sürdürülmesi için belirlenen "Beşeri Gelişme ve Sosyal Dayanışmanın Güçlendirilmesi" gelişme eksenini altında çocuk işçiliğini önlemeye yönelik tedbirlerin alınması ve etkili bir şekilde uygulanması hedeflerine yer verilmiştir.

Ayrıca, 60. Hükümet Programının "Sosyal Yapının Güçlendirilmesi" temel başlığı altında, çocukların eğitilmiş ve sağlıklı bireyler olarak geleceğe hazırlanmalarını sağlamak amacıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşların sorumluluğunda çeşitli faaliyetlerin gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.

Ek olarak, Dokuzuncu Kalkınma Planı ile genel ekonomik koşulların gerekleri doğrultusunda hazırlanan 2008-2010 dönemini kapsayan Orta Vadeli Programın, Beşeri Gelişme ve Sosyal Dayanışmanın Güçlendirilmesi gelişme eksenini altında, zor koşullar altında yaşayan çocukların durumlarının iyileştirilmesi ve çocuk işçiliğini önleyecek çalışmaların etkinleştirilmesi öncelikli amaç olarak tespit edilmiştir.

5.5 ÇIKARILAN SONUÇLAR

Çocuk işçiliğini önlemeye yönelik faaliyetlerin sürdürülebilirliğine en önemli katkı ulusal kapasite oluşturmalarıdır. Bugüne kadar yürütülen projeler birçok kurumun deneyim kazanmasını, altyapı oluşturmalarını ve kapasite geliştirmelerini sağlamıştır. Ancak bu kapasite daha ileri düzeylere yükseltilmelidir. Özellikle, kurumlar çevrelerini etkileyebilmeli ve çevreyi amaçlarını sağlayacak şekilde değiştirebilecek kapasiteye ulaşmalıdır.

1990'lı yıllarda çocuk işçiliğinin kamuoyunun gündemine girmesi sağlanmış ve duyarlaştırma kampanyaları vasıtasıyla bir kısım faaliyetler desteklenmiştir. Bugün gelinen noktada 138 sayılı ILO sözleşmesi ile birlikte 182 sayılı Sözleşmenin de onaylanmış olması dikkate alınarak eylem programlarının ve yürütülecek faaliyetlerin daha ziyade bu alanlara yoğunlaşması gerekmektedir. Kurum ve kuruluşların merkezi örgütlerinde oluşan duyarlılığın taşra teşkilatlarına da yaygınlaştırılması programın ülke genelinde başarısı için bir gereklilik olarak görünmektedir.

6 ÖNCELİKLİ HEDEF GRUPLAR

İlgili kamu kurumları ile sosyal taraflar ve gönüllü kuruluşların temsilcilerinin katıldığı, Türkiye'nin seçilmiş yedi ilinde yapılan bölge toplantıları, ulusal düzeyde yapılan üç toplantıda ortaya çıkan görüşler, Türkiye'de bugüne kadar yürütülen projeler ve yapılan araştırmaların sonuçları, 182 sayılı ILO Sözleşmesi ve 190 sayılı Tavsiye Kararı çerçevesinde, Türkiye'de çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri; "Sokakta Çalışma, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Ağır ve Tehlikeli İşlerde Çalışma, Tarımda Aile İşleri Dışında, Ücret Karşılığı Gezici ve Geçici Tarım İşlerinde Çalışma" olarak belirlenmiştir:

6.1 SOKAKTA ÇALIŞMA

Sokakta çalışan çocukların genel profili irdelendiğinde, bu çocukların oldukça hassas bir çalışan çocuklar grubunu oluşturduğu, hatta öncelikli müdahale edilmesi gerekli alan olduğu çok açık olarak görülmektedir.

Dr. Bahattin Akşit, Dr.Nuray Karancı, Dr. Ayşe Gündüz Hoşgör tarafından 2000 yılında sokakta çalışan çocuklara yönelik olarak bir hızlı saha araştırması (rapid assessment) yürütülmüştür. Araştırma, özellikle seçilmiş belirli alanları kapsamaması nedeniyle sokakta çalışmanın boyutları ve yaygınlığı hakkında yeterli bilgiyi vermemekle birlikte, sokakta çalışan çocukların çalışma şartları, karşılaştıkları riskler, çocukları çalışmaya iten nedenler, çocukların beklenti ve eğilimleri, yaş grubu gibi konularda fikir verebilecek mahiyettedir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre;

Sokakta çalışan çocukların büyük çoğunluğu (%90'ı) erkek çocuklarından oluşmaktadır.

Çocuklar, geniş çekirdek ailelerden gelmektedir. (%86,2)

Çocukların %43,8-%46,4'ü okulu terk etmişlerdir.

Çocukların büyük çoğunluğunun anneleri okuma yazma bilmemektedir.

Sokakta çalışan çocuklar 7-17 yaş grubunda yer almaktadır.

Çocuklar genel olarak, ayakkabı boyacılığı, kağıt mendil, sakız, su, simit, milli piyango bileti, kırtasiye malzemesi gibi satıcılık, araba camı silme, mezarlıklarda su taşıma, mezarların temizlenmesi, çöp toplama, çiçek, dini kitap ve malzeme satma gibi işlerde çalışmaktadırlar.

Çocukların büyük çoğunluğu genelde aynı işi yapmaktadır (%58),

Yaptıkları işler, genellikle kalabalık şehir merkezlerinde ve tehlikeli ortamlarda bulunmalarını gerektirmektedir.

Çocuklar, dengeli ve yeterli beslenememekte, bir kısmı ise geceyi sokakta veya çöplüklerde geçirmektedir. Çocukların %72'si yorgunluktan şikayetçidir. Çoğunluk olarak uzun süreler ayakta durmak, ağır yük taşımak, uzun saatler yürümek zorunda olmak, sıcak ve soğukta dışarıda kalmak temel şikayet nedenlerini oluşturmaktadır. Çocukların %80'i müşterilerin kendilerine kötü davrandığını belirtmektedir.

Yukarıda belirtilen araştırma yanında, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, İl Sosyal Hizmetler Müdürlükleri ve diğer araştırmalardan aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

Yoksulluk ve günlük geçim ihtiyacının sağlanması zorunluluğu yanında çocuk istihdamı ile ilgili mevzuatın özellikle denetimi daha düzenli olan sanayiden sayılan işlerde 15 yaşın altında çocuk çalıştırılmasının engellemesi, çocukları ve ailelerini, günlük sıcak paranın kazanıldığı, herhangi bir eğitim ve yetenek gerektirmeyen daha denetimsiz bir alan olan sokakta çalışmaya veya çalıştırmaya yöneltmektedir. Ayrıca kent merkezlerinde sokaklarda çalışan çocuk sayısının hızla artmasına yol açan nedenlerden bir tanesi de kırdan kente göç olgusudur. Sokakta çalışma ilk bakışta en azından mendil, kitap, sebze meyve vb. satma gibi alanlar için çok da ağır ve tehlikeli şartlarda değilmiş gibi görünmekle birlikte, derinlemesine araştırıldığında; haftanın 7 günü 14 saate varan çalışma saatleri, üst solunum yolu enfeksiyonları, kirlilikten ve hava koşullarından kaynaklanan cilt sorunları, ayakkabı boyacılığı gibi görünürde sakıncasız görülen işlerde bile boya ve cila maddelerine maruz kalma, çöp toplama ve ayıklama işine yönelen çocuklarda kurşun ve cıva gibi maddelerin etkilerine maruz kalma ve parazit kapma, yetersiz ve dengesiz beslenme,

fiziksel şiddete maruziyet, cinsel taciz, eğitim eksikliği ve şefkat eksikliği gibi doğrudan olumsuz etkileri yanında sokakta çalışmaktan sokakta yaşamaya geçişin kolaylaşması, bağımlılık yapıcı maddeleri kullanma alışkanlığının edinilmesinin kolaylaşması gibi dolaylı etkileri de eklendiğinde sokakta çalışma çocukların fiziksel, zihinsel, psikolojik gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Yukarıda bahsedilen nedenler, Sokakta Çalışma'nın çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri kapsamına alınması için güçlü dayanaklar sağlamıştır.

6.2 KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERDE AĞIR VE TEHLİKELİ İŞLERDE ÇALIŞMA

Çocuklar, çoğunlukla küçük ölçekli işletmelerde çalışmaktadırlar. Bu işletmeler genellikle üretim amacına uygun alt yapıdan yoksundur. Bu tür işletmelerde eski ve koruyucusuz makineler ve el aletleri kullanıldığından çocukların kaza geçirme riski yüksektir.

Küçük ve orta ölçekli işletmelerde çocuklar, düzensiz ve kirli ortamlarda soğuktan, sıcaktan ve nemden, çalışma ortamlarında havalandırma yetersiz olduğundan gazlardan ve kötü kokulardan etkilenecek çalışmaktadırlar.

Bugüne kadar yapılan saha araştırmaları ve pilot proje uygulamaları sanayide çocukların özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerde ve kayıt dışı işyerlerinde çalıştıklarını ve gerek çalışma süresi, gerekse de çalışma şartları itibariyle ciddi olumsuzluklara maruz kaldıklarını ortaya koymaktadır. ÇSGB İş Teftiş Kurulu Başkanlığı tarafından 1993-94 yıllarında uygulanan "İş Müfettişlerinin Çalışan Çocuklar Konusunda Eğitimi" kapsamında 25 ilde, 7 alt işkolunda yer alan 738 işyeri baz alınarak yürütülen saha araştırması sonuçlarına göre; sanayide çalışan çocukların %87'si 1 ila 9 işçi çalıştıran küçük işletmelerde, %7'si 10 ila 25 işçi çalıştıran orta büyüklükteki işletmelerde ve %6'sı ise 25 veya daha fazla işçi çalıştıran işyerlerinde istihdam edilmektedir.

Çocukların %44,'ü 15 yaş ve altındadır.

Çocukların %70,9'u 15 yaşından önce çalışmaya başlamıştır.

Çalışan çocukların %55,6'sı göç etmiştir. Bunların %47,5'i yalnızca 1-5 yıldır, %16,8'i de 6-10 yıldır aynı ilde oturmaktadır.

Ailelerin eğitim düzeyi düşüktür. Babaların %12,4 'ü, annelerin de %34,3'ü hiç okula gitmemiştir. Babaların %76,8'i annelerin de %60'ı ilkokulu bitirmiştir.

Aileler çok çocukludur. Çalışan çocukların %46,5'i altyapısı olmayan, sağlıksız gecekonduarda yaşamaktadır.

Çalışan çocukların %81,8'i Mesleki Eğitim Kanunu kapsamında olan meslek dallarında bulunan işyerlerinde çalışmakla birlikte sadece %24,7'si meslek okuluna gitmektedir.

Çocukların %85,6'sı günde 7,5 saatten fazla çalışmaktadır. %56'sı yıllık izin kullanamamaktadır. TÜİK tarafından 2006 yılında yapılan araştırma sonuçlarına göre de, 6-17 yaş grubundaki çocukların haftalık ortalama çalışma süresi 40.7 saattir. Çocukların %56,5'u haftada 40 saat ve daha fazla çalışırken, %43,5'u haftada 40 saatten az çalışmaktadır.

Çalışan çocuklar; tehlikeli makineler, yetersiz termal konfor şartları (soğukta ve sıcakta çalışma), uzun çalışma süreleri, tozlar, boya, vernik vb. kimyasallara maruziyet, ağır yük taşımak, gürültülü ortamda çalışma, uzun süreli ayakta çalışma, tehlikeli donanım ve işlemler gibi işyeri ortamından ve çalışma şartlarından kaynaklanan bir çok riske maruz kalmaktadırlar.

Bölge toplantılarında, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin öncelikli olarak önlenmesi gerekli sanayi işyerleri olarak üzerinde uzlaşılacak alt işkolları aşağıda belirtilmiştir:

- Ayakkabıcılık ve saraciye
- Oto tamirciliği ve kaportacılık,
- Mobilya sanayi

6.3 TARIMDA AİLE İŞLERİ DIŞINDA, ÜCRET KARŞILIĞI GEZİCİ VE GEÇİCİ TARIM İŞLERİNDE ÇALIŞMA

Özellikle mevsimlik tarım işlerinde çalışan çocuklar kendilerini çeşitli risklere maruz bırakan ağır fiziksel işler yapmaktadırlar.

Aşırı sıcak ve nemli ortamlarda çalışmaktan ileri gelen yorgunluk, böcek ısırıkları ve yine uzun süre eğilip çalışmaktan kaynaklanan sırt ağrıları gibi sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

Başta haşere ve yabancı ot ilaçları olmak üzere kimyasal madde kullanımından kaynaklanan tehlikelerle karşı karşıyadırlar.

Tarım sektöründe karşılaşılan çocuk işçiliğinde görülen en yaygın güçlükler, zorunlu ilköğretime devam, çalışma yaşı ve çalışmaya başlamada asgari yaşın uygulanması konularında yaşanmaktadır. TÜİK tarafından yapılan anket çalışmalarının sonuçlarına göre, tarımda istihdam edilen çocuklar, çalışan çocukların en geniş kitlesini oluşturmaktadır. Tarımda çalışan kız çocuklarının oranlarındaki yükseklik, tarımda çalışmada cinsiyet boyutunu da ortaya koyan bir başka veridir. TÜİK (2006) verilerine göre, toplam çalışan çocukların % 41'i tarım (392 bin kişi), % 59'u tarım dışı sektörde (565 bin kişi) faaliyet gösterirken, % 53,5'i ücretli veya yevmiyeli, % 2.7'si kendi hesabına veya işveren, % 43,7'si ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır.

Türkiye genelinde 6-17 yaş grubunda istihdam edilen çocukların % 47,7'si kentsel, % 52,4'ü kırsal yerlerde yaşamaktadır.

TÜİK (1999) araştırmasının sonuçlarına göre, çocukların %19,8'i bir hastalık yada kazaya maruz kalmıştır. Kaza oranlarında %34,9'la kırık ve çıkıklar birinci sırada yer almaktadır. Kırsal alanda çalışan çocukların %49,7'si çalıştıkları işi çok yorucu bulduklarını belirterek memnuniyetsizliklerini ortaya koymuşlardır.

Tarımda makineleşmeyle birlikte, kullanılan makine ve teçhizatın oluşturduğu tehlike, zirai mücadele ilaçlarına maruz kalma, uzun çalışma süreleri, iklim şartlarına (sıcağa ve soğuğa) maruz kalma, ağır yük kaldırma - taşıma, fiziksel zorlanma, sıgırtmaçlıkta olduğu gibi izole ortamlarda çalışma mecburiyeti gibi riskler tarımda çalışmanın ağır ve tehlikeli işler kapsamına alınmasının gerekçeleridir. Tarımda çalışma sonucunda ise çocuklar kaza geçirebilmekte, meslek hastalıklarına yakalanma riski artmakta, yeterli eğitim alamamakta, fiziksel ve bilişsel açıdan gelişimleri geri kalmaktadır. Bununla birlikte, tarımda çalışan çocukların büyük bir bölümünün aile içi işletmelerde ailenin yetişkin bireylerine yardımcı işlerde ve onlarla birlikte çalıştıkları da bir gerçektir. Bu nedenle tarımda önlenmesi hedeflenen çocuk işçiliği kapsamına aile işletmelerinde yapılan işler alınmamıştır. Eğitimden yararlanmayı zorlaştırması, çok küçük yaşta ve korunmasız çalışması nedeniyle mevsimlik ticari tarım işlerinde çalışma çocuk işçiliğinin önlenmesinde öncelikli alan olarak belirlenmiştir;

7. ULUSAL STRATEJİ

Türkiye'de 1990 yılından itibaren başlayan çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik çalışmalar, 1992 yılında ILO ile IPEC programına katılmak üzere imzalanan Mutabakat

Zabtı ile belirli bir ivme kazanmış ve Türkiye, 1994 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'yi, 1998 yılında İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin 138 sayılı ILO Sözleşmesini ve 2001 yılında ise 182 sayılı Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Önlenmesi İçin Acil Önlemler Sözleşmesini onaylayarak çocuk haklarının korunması ve çocuk işçiliğinin önlenmesi yönünde kararlılığını ortaya koymuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Anayasa'nın başlangıcında yer alan "Her Türk vatandaşının bu Anayasa'daki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak milli kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu" ilkesi ve 50. maddesinde yer alan "Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar." hükmü ile 42. maddesinde yer alan "İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır." hükümlerinden hareketle, kanunlarda çocukları korumaya yönelik diğer hükümler ve onaylamış olduğu Uluslararası Sözleşmelerdeki taahhütlerini de dikkate alarak çocuk işçiliğinin kademeli olarak önlenmesi ile zorunlu eğitim ve öğretim yaşındaki tüm çocukların eğitime kazandırılmasına yönelik kapsamlı bir çalışma yürütmeyi kararlaştırmıştır.

Hükümet, çocuk işçiliğinin, ülkenin geleceği olan çocukların fiziksel, zihinsel, ruhsal ve sosyal gelişmesinin önünde bir engel teşkil ettiğine inanarak, çocuk işçiliğini, önlenmesi gerekli bir sosyal problem olarak kabul etmiş ve ülkedeki ekonomik ve sosyal şartlar ile çalışan çocuklar ile ailelerinin içinde bulunduğu ekonomik kısıtlılıkları dikkate alarak, çocuk işçiliğini önlemeye yönelik faaliyetlerin çocukları olumsuz etkilemesini de önlemek üzere bu faaliyetleri belirli bir süreç içerisinde ve önceliği en kötü şartlardaki çocuk işçiliğine vererek yürütmeyi amaçlamıştır.

Hükümet, çocukların çalışma yaşamına girmesinde temel nedenleri oluşturan yoksulluğun ortadan kaldırılması, eğitimin kalitesinin ve ulaşılabilirliğinin artırılması, toplumsal bilinç ve duyarlılığın artırılması ve detayları programda verilen geniş kapsamlı tedbirlerle çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin 10 yıllık bir zaman periyodu (İlgili kurum ve kuruluşlar ile gönüllü kuruluşların görüşleri doğrultusunda 2005-2015 dönemini kapsamaktadır) içinde önlenmesini temel hedef olarak almıştır.

7.1 MEVCUT KURUMSAL YAPILARIN GÜÇLENDİRİLMESİ

Mevcut kurumların kapasitelerinin artırılması yanı sıra, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerini önlemeye yönelik olarak yeni kurumsal yapıların oluşturulmasına da gereksinim bulunmaktadır. Ulusal strateji çerçevesinde, kamu ve özel kurum ve kuruluşların çocuk işçiliğiyle sistematik ve sürdürülebilir bir şekilde mücadele edebilmelerini sağlayacak yapıya kavuşturulmaları esastır. Bu çerçevede, öncelikli strateji, yeni kurumsal yapılar ve mekanizmalar oluşturulması, mevcutların kapasitelerinin güçlendirilmesi ve başarılı kurumsal yapı modellerinin artırılmasıdır. Çocuk işçiliği ve ilgili alanlarda oluşturulacak yeni kurumlarla birlikte halen görev yapmakta olan mevcut kurumların kapasitelerinin güçlendirilmesine yönelik olmak üzere belirlenen strateji ve faaliyetler EK 1 Tablo1' de belirtilmiştir.

7.2 TOPLUMSAL DUYARLILIĞIN ARTIRILMASI

Çocuk işçiliğinin önlenmesi amacıyla, toplumsal duyarlılığın artırılması büyük önem arz etmektedir. Bugüne kadar ülke genelinde yürütülen toplumsal duyarlılığı artırıcı çalışmalarda önemli neticeler alınmış, çocuk işçiliğinin önemli gündem maddelerinden biri haline gelmesi belirli oranda sağlanmıştır. Ancak duyarlılık artırma çalışmaları profesyonel

niteliklere sahip olmayan genellikle kamu görevlilerinden oluşan kişiler tarafından yürütülmüştür ve toplumun her kesimine aynı oranda ulaşıldığını söylemek mümkün değildir. Toplumun özellikle, kısa sayılabilecek bir dönem içerisinde önlenmesi hedeflenen çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri, çocuk işçiliğinin nedenleri, çocuklar üzerindeki etkileri, alınacak önlemler ve yürütülmekte olan faaliyetler konularında duyarlılıkları artırılarak yürütülecek faaliyetlere desteklerinin sağlanması bir ihtiyaç olmaya devam etmektedir ve faaliyetlerin konuyla ilgili deneyimli kişi ve kuruluşların gözetim ve yönlendirmesi altında yürütülmesi gerekmektedir. Bu bağlamda belirlenen stratejiler ve faaliyetler EK 1 Tablo 2'de belirtilmiştir.

7.3 SOSYAL TARAFLARIN VE TOPLUMUN KATILIMININ SAĞLANMASI

Çocuk işçiliğinin önlenmesinde sosyal tarafların ve toplumun katılımının sağlanması, yürütülen ve yürütülecek faaliyetlerin amaçlanan sonuçlara ulaşabilmesi için mutlak gerekli faktörlerdendir. Bu amaca yönelik olarak belirlenen strateji ve yürütülecek faaliyetler EK 1 Tablo 3'de belirtilmiştir.

7.4 EĞİTİMLE İLGİLİ TEDBİRLER ALINMASI

Türkiye'de devam etmekte olan araştırmaların ilk bulgularında eğitime devam etmenin çalışmayı tümüyle engellemediğini ortaya koyan veriler bulunmakla birlikte eğitim, çocuk işçiliğini önlemede en önemli alternatif olmaya devam etmektedir. Çocukların çalışma yaşamından alınması ancak çekici alternatiflerinin oluşturulması ile mümkün görülmektedir, bu alternatif ise çocukların yoksulluğu giderici bir strateji ile bütünleştirilmiş bir program dahilinde örgün veya yaygın eğitim kurumlarına yönlendirilmesidir. Burs verilmesi, eğitim araç ve gereçlerinin temin edilmesi, okulda öğle yemeği veya benzeri beslenme desteği sağlanması yoluyla çocukların eğitim masraflarının azaltılması da ailelerin çocuklarını okula göndermelerinde teşvik unsuru olabilecek tedbirlerdir. Bugüne kadar yürütülen ve oldukça başarılı olan programlardan edinilen bir deneyim de YİBO'ların çocuk işçiliğinde oynayabileceği önemli roldür. Bu okullarda masrafların tamamının devlet tarafından karşılanması ve okullarda yatılı olarak ve sürekli ikamet söz konusu olduğu için de öğrencilerin okul ve çalışmayı birlikte yürütmesinin ortadan kaldırılmış olması nedeniyle çocuk işçiliğinin önlenmesinde oldukça etkin olmaktadır.

GAP Bölgesinde GAP-BKİ ve Valilikler tarafından açılmış olan Çocuk Okuma Odaları çocuk işçiliğinin önlenmesinde başarılı bir model olarak yaygınlaştırılmalıdır.

Çıraklık ve mesleki eğitim ise resmi eğitim sisteminin dışında kalmış çocuklar için oldukça çekici bir alternatif oluşturmaktadır. Özellikle yoksul ailelerin, uzun süreli eğitimin maliyetini üstlenemeyecekleri ve ülke sanayisinin ara eleman ihtiyacı dikkate alınarak, mesleki ve teknik eğitimi özendirici tedbirlere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu amaca yönelik olarak belirlenen strateji ve yürütülecek faaliyetler EK 1 Tablo 4'de belirtilmiştir.

7.5 YOKSULLUĞUN ÖNLENMESİ

Yoksulluk, çocuk işçiliğinin en önemli nedeni olmaya devam etmektedir. Bu nedenle de çocuk işçiliğini önlemek amacıyla öncelikle ele alınması gerekli ekonomik ve sosyal sorundur. Özellikle ailelerin, ekonomik açıdan güçlendirilmesi çocuk işçiliğini önlemede son derece önemli bir unsurdur. Çalışan çocukların ailelerindeki yetişkin bireylere istihdam olanakları yaratılması vazgeçilemez öneme sahiptir. Bu nedenle daha çok aile bireyinin istihdam edilmesine olanak sağlayacak projelerin öncelikle uygulamaya konulması gerekmektedir. Yoksulluğu gidermeye yönelik olarak belirlenen stratejiler ve yürütülecek faaliyetler EK 1 Tablo 5'de belirtilmiştir.

7.6 SOSYAL KORUMA VE SOSYAL GÜVENLİK AĞININ GENİŞLETİLMESİ

Sosyal güvenlik sisteminin nüfusun tümünü kapsayamaması önemli bir yapısal sorundur. Sosyal güvenlik ağının tüm toplumu kapsamaması, ailelerin çocukların istihdamına yönelmelerine yol açmakta ve çocuk işçiliğini artırmaktadır. Bu doğrultuda, sosyal güvenlik yelpazesinin tüm vatandaşları kapsayacak şekilde genişletilmesi, sosyal güvenliğin yoksulluğun azaltılmasında etkin bir araç olarak kullanılması ve sağlık hizmetlerinin toplumun tüm kesimlerine etkin ve kaliteli bir biçimde ulaştırılması esastır. 5510 sayılı “Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu” na göre 18 yaşının altındaki tüm çocuklar genel sağlık sigortası kapsamına alınmış olması önemli bir gelişmedir. Bu bağlamda öngörülen strateji ve faaliyetler EK 1 Tablo 6’da belirtilmiştir.

7.7 SAĞLIK, GÜVENLİK ve REHABİLİTASYONA YÖNELİK TEDBİRLER ALINMASI

Çalışan çocukların ve çalışma yaşamından çekilen çocukların, gerek okul hayatına, gerekse kendi yaşlıları ile iletişim kurmalarına ve yeni yaşantılarına uyum sağlayabilmeleri için rehabilite edilmelerine ihtiyaç bulunmaktadır. Son 10 yılda yürütülen programlarda, çeşitli kurumlar çalışan çocukların rehabilitasyonu konusunda deneyim kazanmışlardır. Sanayide, tarımda ve sokakta çalışan çocukların rehabilitasyonu alanlarında modeller oluşturulmuştur.

Çalışma yaşamında çocuklar çeşitli sağlık ve güvenlik risklerine maruz kalmaktadırlar. Halen çalışma yaşamında bulunan ve program dahilinde belirli süreç içerisinde çalışma yaşamından çekilmesi öngörülen çocukların bu süre zarfında öncelikle sağlık ve güvenliklerinin sağlanmasının ön tedbir olarak alınması gerekmektedir. Yine çalışma yaşamından alınmakla birlikte, çalıştığı süre zarfında sağlık bakımından olumsuz etkilenmiş olan çocukların da gerekli tedavilerinin ve sağlık kontrollerinin yapılması, yaşamlarının ileriki dönemlerinde sağlıklı bir yaşam sürebilmeleri ve eğitime devamlarına engel teşkil edici olumsuz sağlık risklerine maruz kalmamaları için gereklidir. Bu çerçevede belirlenen stratejiler ve yürütülecek faaliyetler EK 1 Tablo 7’de belirtilmiştir.

7.8 HUKUKİ DÜZENLEMELER YAPILMASI VE MEVZUATIN ETKİN UYGULANMASININ SAĞLANMASI

Çocuk işçiliğiyle mücadele sadece yasal düzenlemelerle yürütülemeyeceği gibi, yasal düzenleme olmaksızın yürütülecek bir mücadele de sağlam bir temele ve gerekçeye dayanmayacağı için başarılı olamayacaktır.

4857 sayılı İş Kanunu çerçevesinde, çocuk işçilerin çalıştırılabilecekleri hafif işler ve genç işçilerin çalıştırılabilecekleri işler ile çocuk ve gençlerin çalıştırılmayacakları işleri de belirleyen “Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” çıkarılarak uygulamaya konulmuştur.

Avrupa Birliği’ne giriş süreci için hazırlanan Ulusal Raporda, 18 yaşın altındaki çocuklarla ilgili yasal düzenlemelerin tamamlanması ve sanayi alanında 15 yaşın altında çalışan çocuk kalmamasına yönelik projelerin tamamlanması kısa ve orta vadeli hedefler arasında belirtilmiştir. Yasal düzenleme mevcut hükümetin acil eylem planında da yer almaktadır. Mevzuat ve uygulanmasıyla ilgili belirlenen strateji ve faaliyetler EK 1 Tablo 8’de belirtilmiştir.

8. İZLEME VE DEĞERLENDİRME

Çocuk işçiliğiyle ilgili politikanın ve yürütülen program ve projelerin belirlenen amaç ve hedeflere uygun olarak yürüyüp yürümediği, amaçların gerçekleşme durumunu ve yeniden

düzenleme ve iyileştirme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için izleme ve değerlendirme mekanizmalarının ve metotlarının oluşturulması gerekmektedir.

Ulusal Yönlendirme Komitesi (UYK) ve ÇSGB Çalışan Çocuklar Dairesi izleme ve değerlendirmeden sorumlu yapılardır. İller ve bağlı ilçelerde yürütülen faaliyetlerin izlenmesi ve kontrolünden İl Eylem Komiteleri (İEK) sorumludur.

Program dahilinde, ülkede faaliyet yürüten kurumlar altışar aylık aralıklarla faaliyet raporu hazırlayarak birer nüshasını UYK'ya sunmak üzere bu kurulun sekreteryaya görevini yapan Çalışan Çocuklar Dairesi'ne göndereceklerdir.

ÇÇD, raporların bütünü değerlendirilmesiyle ilgili yıllık değerlendirme raporu hazırlayarak sonuçları UYK'ya sunacak ve müteakiben sonuçları kamuoyuna açıklayacaktır.

8.1 İZLEME VE DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ

Anketler, saha araştırmaları, katılımcıların geri bildirimleri, projelerin ara ve final raporları kullanılarak; çocuk işçiliğinin aşamalı olarak önlenmesine yönelik hedef projeler geliştirilecek ve programlar belirlenecektir. İzleme; mevcut ve planlanan hedeflerin karşılanıp karşılanmadığını, beklenen çıktılara ulaşıp ulaşılmadığını ve gerektiğinde düzeltici faaliyetlerin yerine getirilip getirilmediğini belirlemek için kullanılır. Bu bağlamda aşağıdaki göstergeler göz önünde bulundurulacaktır:

- Sorunla mücadele eden kurumlarda doğrudan müdahale edecek donanımdaki (insan kaynağı ve bilgi) birimlerin sayısında artış,
- İlgili kurumların bütçelerinde çocuk işçiliğiyle mücadele için pay ayrılması,
- İlköğretimde okullulaşma oranlarındaki artış,
- Çocukların çalışma hayatına girmelerini önlemek üzere aile, çocuk ve okul ekseninde geliştirilen proje sayısında artış,
- Yeni sosyal refah programlarının geliştirilmesi, mevcutların içine çocuk işçiliği bileşeninin katılması,
- Eğitime yönlendirme kampanyalarının sayısında artış,
- İlköğretim kurumlarının sayısındaki artış,
- Meslek kazandırılmak suretiyle iş imkanı elde eden ve bu nedenle çocuğunu çalıştırmayan aile sayısındaki artış,
- Mesleki eğitim merkezlerine devam eden çocuk oranındaki artış,
- Sanayi sitelerindeki işverenlerin site yönetimleri bünyesinde kurdukları sağlık ve güvenlik merkezleri oranındaki artış ve ortak yönetimler yoluyla çalışma koşullarının iyileştirilmesi,
- Sorunun medya gündeminde, çözüm önerileri ve başarı öykülerini de içeren yoğunlukta yer alması,
- Sosyo ekonomik göstergelerde ortaya çıkan olumlu gelişmeler,
- Çalışan çocukların oranındaki azalma,
- Rehabilitasyon merkezlerinin sayısındaki artış,
- Sağlık taraması yapılan çocuk sayısındaki artış,
- Planlanan faaliyetlerin çalışma takvimine göre yürütülüp yürütülmediği.

9. ZAMANA BAĞLI POLİTİKA VE PROGRAM ÇERÇEVESİNİN UYGULANMASINA YÖNELİK OLARAK OLUŞTURULAN KURUMSAL YAPILAR

9.1. ULUSAL YÖNLENDİRME KOMİTESİ (UYK)

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı başkanlığında toplanan Ulusal Yönlendirme Komitesi, başta çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olmak üzere çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik olarak ülke düzeyinde uygulanacak program ve projelerin uygunluğuna karar vermek, koordinasyon ve takibini yapmakla sorumludur. Bu amaçla, ülkede faaliyet yürüten kurumlar altışar aylık aralıklarla faaliyet raporu hazırlayarak birer nüshasını UYK' ya sunmak üzere bu kurulun sekretarya görevini yapan Çalışma Genel Müdürlüğü'ne göndereceklerdir. UYK, ihtiyaçlar doğrultusunda yapılan faaliyetler üzerinde değişiklik yapma, durdurma ve iptal yetkisine sahiptir.

UYK, Müsteşar Yardımcısının daveti üzerine yılda en az bir kez toplanır. UYK'da kararlar oy çokluğu ile alınır. Oyların eşitliği halinde başkanın bulunduğu taraf çoğunluğu sağlamış olur.

Bu sorumluluk çerçevesinde Ulusal Yönlendirme Komitesi; aşağıda belirtilen kurum temsilcilerinden oluşur:

- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşarı (Başkan),
- İçişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı,
- Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı
- Sağlık Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı,
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı,
- ÇSGB Çalışma Genel Müdürü,
- ÇSGB İş Teftiş Kurulu Başkanı,
- ÇSGB İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürü,
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürü,
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürü,
- Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu Genel Sekreteri,
- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Genel Sekreteri,
- Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Genel Sekreteri,
- Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Genel Sekreteri,
- Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu Genel Sekreteri,
- Üniversite Temsilcisi, (Bakanlıkça belirlenir, çocuklarla ve çocuk işçiliğiyle ilgili faaliyeti olduğu belirlenen bir öğretim görevlisi her yıl dönüşümlü olarak yer alır),
- STK temsilcisi (Bakanlıkça, çocuklarla ve çocuk işçiliğiyle ilgili faaliyeti olduğu belirlenen STK'ların bildirdiği temsilciler arasından bir yıl görev yapmak üzere dönüşümlü olarak belirlenir),
- ILO Türkiye Temsilcisi (Gözlemci),
- UNICEF Türkiye Temsilcisi (Gözlemci).

Komitenin sekretaryası Çalışma Genel Müdürlüğü tarafından yürütülür. İhtiyaç duyulduğunda komiteye yeni üye veya üyeler görevlendirilebilir. Yeni üye görevlendirilmesi, komitenin teklifi ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı'nın onayı ile gerçekleştirilir.

9.2. ULUSAL YÖNLENDİRME TEKNİK KOMİSYONU

Ulusal Yönlendirme Teknik Komisyonu, çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik olarak ülke düzeyinde uygulanacak program ve projeler ile uygulanmakta olan projelerin ara değerlendirme raporları hakkında UYK' ya teknik destek sağlamak, varsa programdan sapmaları tespit etmek ve alınacak tedbirlerle ilgili olarak UYK' ya rapor sunmakla sorumludur. Çalışma Genel Müdürü'nün daveti üzerine gerektiğinde toplanır.

Bu sorumluluk çerçevesinde Ulusal Yönlendirme Teknik Komisyonu; UYK' da temsil edilen aşağıdaki kurumların belirleyeceği teknik düzeyde uzmanlarından oluşur. Gerek duyulması halinde çocuk işçiliği konusunda çalışma yapan diğer kurum temsilcilerinden de katılımcı çağırılabilir. Komisyonun sekreteryası Çalışma Genel Müdürlüğü tarafından yürütülür

- ÇSGB Çalışma Genel Müdürlüğü,
- ÇSGB İş Teftiş Kurulu Başkanlığı,
- ÇSGB İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü,
- İçişleri Bakanlığı,
- Milli Eğitim Bakanlığı,
- Sağlık Bakanlığı,
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı,
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü(SHÇEK),
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü(SYDGM),
- Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu(TESK),
- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu(TİSK) ,
- Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ),
- Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK),
- Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu (HAK-İŞ),
- STK temsilcisi

9.3. DANIŞMA GRUBU

Sekreteryası Çalışma Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen Danışma Grubu'nun temel amacı; çocuk işçiliği konusunda yapılan çalışmalarla ilgili olarak kurumlar arası bilgi alışverişinde bulunmak, çalışmalarını ve deneyimleri paylaşmak, çocuk işçiliğini önlemeye yönelik çözüm önerilerinde bulunmaktır. Teknik bir kurul olan Danışma Grubu, Çalışma Genel Müdürü'nün daveti üzerine yılda en az bir kez toplanır.

Danışma Grubu aşağıda belirtilen kurum ve kuruluşların temsilcilerinden oluşmaktadır:

- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı,
- Adalet Bakanlığı,
- İçişleri Bakanlığı,
- Milli Eğitim Bakanlığı,
- Sağlık Bakanlığı,
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı,
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü (SHÇEK),
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü(SYDGM),
- Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT),
- Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı (TÜİK),
- Diyanet İşleri Başkanlığı,
- Güneydoğu Anadolu Projesi – Bölge Kalkınma İdaresi (GAP-BKİ),
- Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı (SGK),
- Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü (İŞKUR),
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi (ÇASGEM),
- Üniversite Temsilcisi,

- Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu(TESK),
- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu(TİSK) ,
- Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ),
- Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK),
- Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu (HAK-İŞ),
- Türkiye Belediyeler Birliği(TBB),
- Ankara Büyükşehir Belediyesi,
- Sivil Toplum Kuruluşları(STK),
- ILO Türkiye Temsilciliği,
- UNİCEF Türkiye Temsilciliği

9.4. İL EYLEM KOMİTESİ (İEK)

İl Eylem Komiteleri, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin önlenmesine yönelik Ulusal Programın İllerde uygulanması ile sorumludur. Bu sorumluluk çerçevesinde İl Eylem Komiteleri'nin görevleri aşağıda belirtilmiştir:

- Ulusal programın il ve bağlı ilçeler düzeyinde yürütülmesi için planlar yapmak, mevcut planları geliştirmek, uygulanmasını sağlamak,
- İl düzeyinde ihtiyaç duyulan eleman ve mali kaynağı belirleyerek UYK'ya sunulmak üzere Çalışma Genel Müdürlüğü'ne göndermek,
- İl düzeyinde yürütülen çalışmaları koordine etmek, il düzeyinde yürütülecek çalışmalarla ilgili olarak UYK'ya proje tekliflerinde bulunmak,
- İl düzeyinde yürütülen çalışmalarla ilgili olarak periyodik toplantılar yaparak programın gözden geçirilmesini sağlamak, kaydedilen ilerlemeleri, karşılaşılan güçlükleri, varsa programdan sapmaları tespit etmek ve alınacak tedbirlere karar vermek,
- İl düzeyinde yürütülen çalışmalarla ilgili olarak altı ayda bir UYK'ya rapor vermek,
- İl düzeyinde programda görev alması uygun görülen kuruluşları belirlemek,
- İl ve bağlı ilçelerde çocuk işçiliği konusunda veri toplamak.

İl Eylem Komiteleri çalışmalarını Vali veya görevlendireceği Vali Yardımcısının Başkanlığında yürütür, üyeler aşağıda belirtilen kurum ve kuruluşların temsilcilerinden oluşur.

- Çalışma Bölge Müdürü (bulunan illerde),
- Belediye Başkanı veya görevlendireceği bir temsilcisi,
- Türkiye İş Kurumu İl Müdürü,
- SGK İl Müdürü,
- İl Milli Eğitim Müdürü,
- İl Gençlik ve Spor Müdürü,
- İl Emniyet Müdürü,
- İl Sağlık Müdürü,
- Tarım İl Müdürü,
- İl Jandarma Komutanı / Jandarma Temsilcisi
- İl Müftüsü,
- Sosyal Hizmetler İl Müdürü,
- İl Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Başkanı,
- İl Ticaret Odası Başkanı,
- İl Sanayi Odası Başkanı,
- İl Sanayi ve Ticaret Müdürü,

- İşçi sendikaları temsilcileri (İlde kendisine mensup işçi sayısı en yüksek olan üç işçi sendikaları konfederasyonu temsilcileri),
- GAP-BKİ (GAP-BKİ'nin kapsamındaki illerde) temsilcisinden oluşur.

Valilik gerek gördüğü takdirde ilde bulunan diğer işçi sendikalarının temsilcileri ile sivil toplum kuruluşların temsilcilerini ve uygun görülen diğer kurum ve kuruluş temsilcilerini de toplantıya davet eder.

İl Eylem Komiteleri en az üç ayda bir toplanarak yürütülen çalışmaları ve gelişmeleri değerlendirir. Toplantı sonuçları bir tutanakla tespit edilir ve katılan üyeler tarafından imzalanır. Komitelerin sekretarya hizmetleri Valilikçe uygun görülen kamu kurumu tarafından yürütülür. Altı ayda bir kez UYK'ya sunulmak üzere Çalışma Genel Müdürlüğü'ne faaliyet raporu gönderir.

10. KURUMLARIN ÇOCUK İŞÇİLİĞİ İLE MÜCADELEDE GÖREV TANIMLARI

10.1. ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI (ÇSGB)

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Hükümet adına ILO ile IPEC programında yer almak üzere Mutabakat Zaptını 1992 yılında imzalayarak, Türkiye'nin programa dahil olan ilk 6 ülkeden biri olmasına öncülük etmiştir. Bakanlık, çocuk işçiliğiyle mücadelede kararlılık ve istekliliğini Bakan düzeyinde yapılan çeşitli beyanatlarla ortaya koymuştur. Bakanlık, kuruluş kanunuyla kendisine verilen görevler çerçevesinde ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün ulusal partneri olarak, çocuk işçiliğiyle mücadelede 1992 yılından bu yana en ön safta yer alan kurumdur. Bakanlığın mevcut örgütlenme yapısı ve bugüne kadar yürütülen çalışmalardan elde edilen deneyimler Bakanlığın, çocuk işçiliğine yönelik çalışmalarında öncü rolünü ve koordinatör kurum olarak görev yapmasını sürdürmesini gerekli kılmaktadır. Bakanlık bünyesinde çocuk işçiliği konusunda aktif faaliyetlerde bulunan ve bulunabilecek kuruluşlar aşağıda belirtilmiştir:

10.1.1. ÇALIŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Çalışma Genel Müdürlüğü, çalışma hayatı ile ilgili mevzuatı uygulamak, çalışma mevzuatı ve istihdam politikaları ile ilgili tasarıları hazırlamak gibi Bakanlık bünyesinde son derece önemli görevler üstlenmiş ana hizmet birimidir.

- a) Çocuk işçiliği konusunda çalışma yapan tüm kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması,
- b) Çocuk işçiliğine yönelik ülke politikalarının belirlenmesi,
- c) Belirlenen politikaların uygulanması için izlenecek strateji ve yöntemlerin tespiti,
- d) Ulusal Yönlendirme Komitesi ve Danışma Grubunun sekretarya hizmetlerinin yürütülmesi,
- e) Gerekli mevzuat çalışmalarının yapılması,
- f) Ülkedeki çocuk işçiliği ile ilgili yapılan çalışmaların sonuçlarının ve istatistiki bilgilerin derlenmesi ve değerlendirilmesi,
- g) Çocuk işçiliği konusunda Bakanlık dışında yapılan çalışmaların izlenmesi ve katkı sağlanması,
- h) Duyarlılık artırıcı çalışmalar yapılması,
- i) Ülkemizde çocuk işçiliği konusunda yapılan çalışmalar ve elde edilen bulgularla ilgili kamuoyunun bilgilendirilmesi,
- j) Ülkemizdeki çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik olarak yürütülecek çalışmalar için uluslararası kuruluşların ve diğer ülkelerin de desteklerini almak üzere, karşılıklı işbirliğini sağlamaya yönelik temaslarda bulunarak sonuçları hakkında ilgili kurum ve kuruluşların bilgilendirilmesi,

k) Basın, yayın ve dokümantasyon merkezi oluşturulması.

10.1.2. İŞ TEFTİŞ KURULU BAŞKANLIĞI

İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, çalışma hayatı ile ilgili mevzuatın uygulanmasının denetlenmesinden sorumlu iş müfettişlerinden müteşekkil Bakanlık denetim birimidir. IPEC projelerinin başlamasından bu yana çalışmalarda aktif olarak yer almış ve 9 proje tamamlamıştır. IPEC kapsamında 108 iş müfettişi ILO'dan eğitim almış, daha sonra tüm müfettişlere eğitim verilerek İş Teftiş Kurulu Başkanlığı'nın çocuk işçiliği ile mücadele kapasitesi güçlendirilmiştir. İş Teftiş Kurulu, çocuk işçiliği ile mücadelede sosyal diyalogu harekete geçirerek, etkin ve kalıcı iyileştirmeler sağlayan bir denetim sistemi uygulamış ve örnek bir izleme sistemi kurmuştur. İş Teftiş Kurulu Başkanlığının çocuk işçiliği ile mücadelede sorumluluk alanları aşağıda belirtilmiştir.

- a) İlgili mevzuatın çocuk işçiliğine ilişkin hükümlerinin etkin olarak uygulanmasının denetlenmesi,
- b) Çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik denetim politikalarının belirlenmesi,
- c) 81 sayılı ILO sözleşmesinin 3.maddesinde belirtilen, mevcut mevzuattaki noksanlık ve boşlukları tespit ederek yetkili otoritelere bildirilmesi hükmü uyarınca, iş müfettişlerinin çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik çalışmalarında ortaya çıkan mevzuat değişiklikleri ve revizyon ihtiyaçlarının değerlendirilmesi,
- d) İşçi ve işverenlerin bilgilendirilmesi ve duyarlılaştırılması faaliyetlerinin yürütülmesi,
- e) Çocuk işçiliğiyle ilgili olarak denetim veya benzeri faaliyetleri yürüten diğer kurumlarla işbirliği yapılması,
- f) Çocuk işçiliğinin yoğun olarak görüldüğü informal sektörün kayıt altına alınması çalışmalarına katkı vermesi,

10.1.3. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

İş sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, Bakanlık bünyesinde, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili alanlarda inceleme, araştırma, eğitim ve mevzuatla ilgili çalışmalar yapmak ve çalışma hayatına ilişkin mevzuatın ilgili hükümlerinin uygulanmasını sağlamakla görevli ana hizmet birimlerindedir. Görevleri arasında çocuklar dahil olmak üzere risk gruplarıyla ilgili çalışmalar da bulunmaktadır.

Genel Müdürlük bugüne kadar doğrudan çocuk işçilerle ilgili çalışma yürütmemekle birlikte, bünyesinde bulunan İSGÜM ve bağlı Bölge Laboratuvar Şeflikleri vasıtasıyla, çalışma yaşamının çocukların sağlık ve güvenlikleri üzerindeki etkilerini araştırma ve çocukların çalıştırılmayacağı alanların tespitine katkı verme kapasitesi bulunmaktadır. İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü'nün, çocuk işçiliği ile mücadelede sorumluluk alanları aşağıda belirtilmiştir.

- a) İşyerlerindeki çalışma şartlarının, çocukların sağlık ve güvenlikleri açısından etkilerini araştırarak sonuçlarının yayınlanması,
- b) Çalışan çocukların çalışma yaşamında korunmasına yönelik faaliyetlere ve bu konudaki mevzuat çalışmalarına katkı sağlanması,
- c) Çocukların çalıştırılmayacağı işlerin tespiti.

10.1.4. TÜRKİYE İŞ KURUMU

Türkiye İş Kurumu, işgücü piyasası bilgi sisteminin oluşturulması, işgücüne vasıf kazandırma ve işbaşında eğitim, mesleki rehabilitasyon, kendi işini kuracaklara yönelik eğitim hizmetleri gibi işgücü yetiştirme ve uyum hizmetleri sağlama, işsizlik sigortası gibi istihdamla ilgili alanlarda faaliyet göstermekte olup Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın ilgili kuruluşudur. Kurumun çocuk işçiliği ile mücadelede sorumluluk alanları aşağıda belirtilmiştir:

- a) İşsizlikle mücadele çalışmalarında çocuk işçiliği boyutunun da dikkate alınarak sürdürülmesi,
- b) Kendi işini kurabilecek kapasitede olanların tespiti ile, bu grupta yer alanlar için kendi işlerini kurmaya yönelik kurslar düzenlenmesi,
- c) Çalışan veya çalışma riski taşıyan çocukların ebeveynlerine ve yetişkin kardeşlerine yönelik istihdam garantili kurslar organize edilmesi,
- d) Çocuk işçiliğini önlemeye yönelik olarak faaliyet yürüten diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılması,
- e) Modüler eğitim programları uygulamaları konusunda MEB ve uluslararası kuruluşlar ile işbirliği içinde çalışmalar yürütülmesi.

10.1.5. SOSYAL GÜVENLİK KURUMU (SGK)

Sosyal Güvenlik Kurumu; devlet memurları, hizmet akdine göre ücretle çalışanlar, tarım işlerinde ücretle çalışanlar, kendi hesabına çalışanlar ve tarımda kendi hesabına çalışanları kapsayan beş farklı emeklilik rejiminin, aktüeryal olarak hak ve yükümlülüklerin eşit olacağı tek bir emeklilik rejimine dönüştürülmesi için, Sosyal Sigortalar Kurumu Başkanlığı, Bağ-Kur Genel Müdürlüğü ve Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü'nü aynı çatı altında toplayan 20.06.2006 tarihli ve 26173 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ile kurulmuştur. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının ilgili kuruluşudur ve idari-mali açıdan özerk olarak örgütlenmiştir. Kurumun amacı, sosyal sigortalar ile genel sağlık sigortası bakımından kişileri güvence altına alacak, sosyal sigortacılık ilkelerine dayalı, etkin, adil, kolay erişilebilir, aktüeryal ve malî açıdan sürdürülebilir, çağdaş standartlarda bir sosyal güvenlik sisteminin gerçekleştirilmesidir.

Kurumun çocuk işçiliği ile mücadelede sorumluluk alanları aşağıda belirtilmiştir:

- a) Çalışan çocukların sosyal güvenlik ağı içerisine alınması için gerekli çalışmaların yürütülmesi,
- b) Çocukların maruz kaldıkları iş kazaları ve meslek hastalıklarıyla ilgili istatistiklerin tutulması ve yayımlanması,
- c) Kurum bünyesindeki denetim elemanlarının çocuk işçiliği konusunda eğitilmesi ve çalışmalarında çalışan çocukların sorunlarının da dikkate alınmasının sağlanması,
- d) Özellikle esnaf ve sanatkarlar olmak üzere, Kurumdan hizmet alan kişi ve kuruluşların çocuk işçiliği konusunda duyarlı hale getirilmesi.

10.1.6. ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK EĞİTİM VE ARAŞTIRMA MERKEZİ BAŞKANLIĞI (ÇASGEM)

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının bağlı kuruluşu olan ÇASGEM'in temel işlevi; çalışma hayatı ile ilgili araştırma, inceleme ve eğitim faaliyetlerinin yürütülmesidir. Eğitim programları ve eğitimle ilgili doküman hazırlanmasında belli bir bilgi ve deneyime sahiptir. Çocuk işçiliği konusunda Bakanlık personelinin hizmet içi eğitiminin yanında, işçi ve

işverenlerin ve belirli hedef kitlelerin çocuk işçiliği konusunda eğitimini ve konuyla ilgili eğitim materyallerinin hazırlanmasını yürütecek kapasiteye sahiptir. ÇASGEM' in çocuk işçiliği ile mücadelede sorumluluk alanları aşağıda belirtilmiştir:

- a) Çocuk işçiliği konusunda yürütülecek eğitim faaliyetlerinde, Çalışma Genel Müdürlüğü ve İş Teftiş Kurulu Başkanlığı'na destek verilmesi,
- b) Çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik eğitim programlarının hazırlanmasına destek verilmesi,
- c) Belirlenecek hedef kitlelere çocuk işçiliği konusunda eğitim verilmesi.

10.2. ADALET BAKANLIĞI

Adalet Bakanlığı, IPEC programı çerçevesinde çocuk işçiliğine yönelik çalışmalarda bugüne kadar doğrudan yer almamış olmakla birlikte, çocuk işçiliği ve çocuklara karşı işlenen suçlarla doğrudan ilgilidir. Bu çerçevede Adalet Bakanlığı çocuk işçiliği ile mücadelede sorumluluk alanları aşağıda belirtilmiştir:

- a) Çocuk suçluluğu konusunda istatistikî bilgileri değerlendirmek, çocuk suçluluğunun nedenleri üzerinde incelemeler yaparak önlenmesi çarelerini araştırmak ve bu hususta faaliyet yürüten diğer yerli ve yabancı kurumlarla işbirliği yapmak,
- b) Çocukların aile içi şiddetten korunması ile zorla veya borç karşılığı çalıştırma gibi çocukların rızası hilafına sağlık ve güvenliklerini, fiziksel ve psikolojik gelişimlerini tehlikeye sokacak alanlarda istihdama zorlanmaları durumlarında korunmalarını sağlamak, Ailenin Korunmasına Dair Kanun hükümleri gereğince çocukların aile içi şiddete maruz kaldıklarının öğrenilmesi halinde Cumhuriyet Başsavcılığınca görevli ve yetkili aile mahkemesine vakit geçirilmeksizin başvurulmasını sağlayacak tedbirleri almak,
- c) Çocuklar hakkında mahkemelerce verilen koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının uygulanmasında ilgili kurumlar arasında gerekli işbirliği ve koordinasyonu sağlayıcı tedbirleri almak,
- d) Küçüklerin korunmasına dair uluslararası ve ulusal mevzuatta yer alan veya yer alması gereken hususlarda ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından hazırlanan tasarı ve teklifler hakkında görüş bildirmek,
- e) 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 25. maddesi gereğince Çocuk Mahkemelerinin il ve ilçelerde kurulmasını yaygınlaştıracak tedbirler almak,

10.3 İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

Suç işlenmesini önlemek, suçluları takip etmek ve yakalamak, ülkenin idari bölümlere ayrılması, il ve ilçelerin genel idarelerini, mahalli idareleri ve bunların merkezi idare ile olan alaka ve münasebetlerini düzenlemek İçişleri Bakanlığının asli görevlerindedir. İçişleri Bakanlığı, kendisine bağlı kurumlar vasıtasıyla çocuk işçiliği ve özellikle de 182 sayılı ILO Sözleşmesi'nde belirtilen çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden sayılan çocukların alım-satımı ve ticareti, borç karşılığı veya bağımlı olarak çalıştırılması ve askeri çatışmalar, çocukların zorla ya da zorunlu tutularak kullanılmasını da içerecek şekilde zorla ya da mecburi çalıştırılmaları gibi kölelik benzeri uygulamaların tüm biçimleri, çocuğun fahişelikte, pornografik yayınların üretiminde veya pornografik gösterilerde kullanılması, bunlar için tedariki ya da sunumu, çocuğun özellikle ilgili uluslararası anlaşmalarda belirtilen uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılması, bunlar için tedariki ya da sunumu alanlarında müdahale yetkisine sahip Hükümet organıdır.

10.3.1 VALİLİKLER

Vali, ilde Devletin ve Hükümetin temsilcisi ve ayrı ayrı her Bakanın mümessili ve bunların idari ve siyasi yürütme vasıtasıdır. Vali, kanun, tüzük, yönetmelik ve Hükümet kararlarının neşir ve ilanını ve uygulanmasını sağlamak ve Bakanlıkların talimat ve emirlerini yürütmekle ödevlidir. Bu işlerin gerçekleştirilmesi için gereken bütün tedbirleri alma yetkisine sahiptir. Valiliklerin çocuk işçiliği ile mücadelede sorumluluk alanları aşağıda belirtilmiştir:

- a) İllerde çocuk işçiliği ile ilgili olarak yürütülen çalışmaların koordinasyonunu sağlamak,
- b) Her ilde görevleri ve teşekkül tarzı EK(1) de verilmiş olan İl Eylem Komitelerinin çalışmalarını yönlendirmek ve koordine etmek,
- c) Çocukların 182 sayılı ILO Sözleşmesinde belirtilen şartlarda çalıştırıldığına tespit edildiği durumlarda ilgili birimlerin müdahalesini sağlamak.

10.3.2. EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Başta Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 32'nci maddesi olmak üzere, Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu diğer tüm mevzuatta göz önüne alınarak hazırlanan Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş Görev ve Çalışma Yönetmeliği çocuk polisinin uygulama esaslarını belirlemiş 13.04.2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Sayılan mevzuat ve Çocuk Koruma Kanunu çerçevesinde; suça sürüklenen, suç mağduru ve koruma / yardıma muhtaç çocuklara ilişkin görevler, Emniyet Genel Müdürlüğü taşra teşkilatı olarak İl Emniyet Müdürlükleri Çocuk Şube Müdürlüklerince yürütülmektedir.

Yasal çerçevesi belirlenmiş görevleri kapsamında, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün çocuk işçiliği ile mücadelede sorumluluk alanları aşağıda belirtilmiştir:

- a) Mevcut mevzuat hükümleri dahilinde, yasaklanmış çocuk işçiliği tespit ve şikayetlerini ilgili kurum ve kuruluşlara intikal ettirmek,
- b) Çocukların umuma mahsus ve umuma açık yerlerde çalıştırılıp çalıştırılmadığını kontrol etmek,
- c) Sorumluluklarını yerine getirmeyen ve velayet hakkını kötüye kullanan ana-baba veya çocuktan hukuken sorumlu olan diğer kişiler hakkında Cumhuriyet Savcılığı'na bilgi vermek,
- d) Yapılan hizmet içi eğitimlerde, çocuk işçiliği konusunda ilgili personelin eğitimini sağlamak,
- e) Çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik olarak ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapmak ve gerekli bilgi alışverişinde bulunmak,
- f) Türk Ceza Kanunu, İş Kanunu ve Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunları hükümleri çerçevesinde çocukların usulüne uygun olmayan şartlarda çalıştırıldığına tespiti halinde çalıştıranlar hakkında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Bölge Müdürlüklerine bilgi vermek ve haklarında adli/idari işlem başlatmak,
- g) İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun ilgili hükümlerine göre temel eğitim yaşında olup çalıştırılmaları nedeni ile eğitim hakkı engellenen çocuklar hakkında Milli Eğitim Müdürlüklerine bilgi vermek,

10.3.3 JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI

Jandarma Genel Komutanlığı, suça sürüklenen, suç mağduru ve korunma ihtiyacı olan çocuklarla ilgili görevleri Çocuk Koruma Kanunu, Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu ve

Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği ve ilgili diğer mevzuat çerçevesinde yerine getirmektedir.

Gerek BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, gerekse ulusal mevzuat kapsamında; Jandarma Genel Komutanlığı'nca çocukların suçtan korunması ve suç işlemlerinin önlenmesi ile ilgili görevlerin daha etkin olarak yerine getirilmesi amacıyla; 2001 yılında İstanbul-Bahçeşehir'de, 2003 yılında Ankara, İzmir ve Aydın'da, 2004 yılında Antalya ve Erzurum'da, 2005 yılında ise İstanbul-Taşdelen'de olmak üzere toplam 7 adet Jandarma Çocuk Merkezi faaliyete geçirilmiş, ayrıca 2003 yılında mevcut teşkilatlanma içinde "Çocuk Koruma İşlem Astsubayı/Elemanı" ihdas edilmiştir.

Jandarma Genel Komutanlığı ilgili birimleri tarafından kötü şartlardaki çocuk işçiliğinin önlenmesi kapsamında;

- a) Çocuğa karşı ve çocuk tarafından suç işlenmesini önleyici çalışmalar yapmak ve konu ile ilgili ast birlikleri yönlendirmek,
- b) Çocukların korunması ve suçların önlenmesi konusunda ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde çalışmak,
- c) Çocuğun cinsel faaliyetler için kandırılması veya zorlanması, fuhuşta veya pornografik nitelikli gösterilerde kullanılarak sömürülmesini önleyici tedbirler almak,
- d) Eğitim-öğretim kurumları, eğlence ve sosyal hizmet kurumlarının bulunduğu bölgelerde çocukların korunması için devriye hizmetleri yapmak/yapılmasını sağlamak,
- e) Suç işlenmeye müsait yerler, eğitim-öğretim kurumları, eğlence ve sosyal hizmet kurumlarının bulunduğu bölgeler, bar, diskotek gibi eğlence merkezleri yakınında, cadde ve sokaklarda çocukların suçlardan korunmasına yönelik tedbirler alınması konusunda tekliflerde bulunmak,
- f) Okula gönderilmeyen/devam etmeyen çocukların ailelerinin bilinçlendirilmesi ile eğitime devam konusunda İl/İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri ile koordine içerisinde çalışmak,
- g) Çocukların çalışmaları mevzuatta yasaklanmış işlerde ve yerlerde çalıştırıldığına ilişkin gelen ihbar ve duyurular çerçevesinde yapılan tespit sonucunu ilgili birimlere bildirmek,
- h) Çocukların girmeleri mevzuatla yasaklanmış bar, meyhane, eğlence yerleri ile kahvehane, kiraathane, elektronik oyun yerleri, bilardo salonları gibi umuma açık yerlere alınıp alınmadıklarını kontrol etmek ve alındıklarının tespit edilmesi durumunda ilgililer hakkında yasal işlem yapmak,
- i) Çocukların korunması açısından mevzuata aykırı hareket ettiği belirlenen özel veya tüzel kişiler hakkında gerekli yasal işlem yapmak/yapılmasını sağlamak,
- j) Çocukların uyuşturucu maddelerin üretimi ve kullanımı gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılmasını önlemek, madde bağımlılığını önleyici tedbirler geliştirmek ve uyuşturucu ile mücadele konusunda ilgili kurum ve kuruluşlarla koordine içerisinde çalışmak,
- k) Hakkında işlem yapılan çocukların safahatlarını takip etmek ve kendilerini kurtarıncaya kadar izleyerek ihtiyaç duyduklarında destek olmak faaliyetleri icra edilmektedir.

10.4. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI

Eğitim, çocuk istihdamının önlenmesinde en iyi araçtır. Milli Eğitim Bakanlığı bugüne kadar çocuk işçiliğini önlemeye yönelik bir çok projenin uygulanmasında etkin olarak yer almıştır. Bakanlık yetkililerinin konuya olumlu yaklaşımı ile bugüne kadar 2.000 civarında çocuk yatılı ilköğretim bölge okullarına yerleştirilmiştir.–Zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılması

da çocuk işçiliğinin azalmasında çok büyük etki sağlamıştır. 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun 59. maddesi ile ilköğretim çağındaki çocukların çalışması yasaklanmıştır. 16.08.1997 tarihinde yürürlüğe konulan 4306 sayılı Kanunla zorunlu ilköğretim süresini 5 yıldan 8 yıla çıkarılması; çocuk işçiliğini de mutlak ve oransal olarak azaltmıştır. Bölgesel toplantılarda tarafların çocuk işçiliğinin önlenmesinde alınacak tedbirlerle ilgili önerilerinin çoğu, başta zorunlu eğitimin uzatılması, mesleki eğitimin kapasite ve kalitesinin artırılması konularında olmak üzere MEB'in sorumluluğunda olan alanlarla ilgilidir.

2007 Eylül ayından itibaren uygulamaya konulan ve tüm öğrenci bilgileri yer alan e-okul veri tabanına çocuk işçiliğinin tespit ve takibinde kullanılmak üzere yeni bir modül eklenmiştir.

Çocuk işçiliğini önlemeye yönelik izlemeyi amaçlayan modül ile cinsiyet bazında;

- a) Ekonomik yetersizlikten dolayı giderlerin karşılanamaması nedeniyle yapılan,
- b) Mevsimlik gezici ve geçici tarım işçiliğinde çalışma nedeniyle yapılan,
- c) Sanayide ve hizmet sektöründe çalışma nedeniyle yapılan,
- d) Sokakta çalışma nedeniyle yapılan,
- e) Ev hizmetlerinde çalışma nedeniyle yapılan,

devamsızlıklar sorgulanarak sorun bazında tedbirler alınmaktadır.

Çocuk işçiliği bu başlıklar altında sorgulanması yanında, çocuk işçiliği nedeniyle yapılan iller arası nakiller, kayıtlar ve devamsızlıkları takip edilebilmektedir. Bu veriler sürekli güncellenmekte ve okul, ilçe ve il bazında çocuk işçiliği nedeniyle yapılan devamsızlıklar takip edilebilmektedir. Çocuk işçiliği mücadelesinde duyarlılık oluşturmak amacıyla öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitim çalışmaları da yapılmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığının çocuk işçiliği ile mücadelede sorumluluk alanları aşağıda belirtilmiştir:

- a) Çocuk işçiliği ile eğitim arasındaki ilişkinin ve eğitimin çocuk işçiliği üzerindeki etkilerinin araştırılması,
- b) SHÇEK, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ve İl Eylem Komiteleri ile işbirliği içerisinde tespit edilecek çocukların eğitim masraflarının karşılanması ve ekonomik destek sağlanması,
- c) Zorunlu temel eğitim dışı kalmış çocukların eğitim sistemine kazandırılarak eğitimlerini tamamlamalarına yönelik programlar yürütülmesi, ancak yürütülecek programlarda çocuk işçiliğinin de göz önünde bulundurularak çocuk işçiliğini artıracak programlardan kaçınılması,
- d) Zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılmasına yönelik çalışmaların sürdürülmesi,
- e) Türkiye İş Kurumu ile işbirliği içinde teknik eğitim alan çocukların istihdam olanaklarının artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülmesi,
- f) Mesleki eğitime ağırlık verilerek, modüler eğitim çalışmalarının sürdürülmesi,
- g) Çocukların fizyolojik, ruhsal ve zihinsel gelişmelerine katkıda bulunacak rehberlik hizmetlerinin yaygınlaştırılarak etkinleştirilmesi,
- h) Çalıştıkları için eğitimlerine devam edemeyen veya devam edememe riski taşıyan çocukların eğitimlerine devamlarını veya eğitim sistemi içinde kalmalarını sağlayacak ve eğitim başarılarını artıracak faaliyetler yürütülmesi,
- i) Okul yöneticilerinin çalışan çocukların problemleri ve ihtiyaçları konusunda duyarlılaştırılması,

- j) Çocuk işçiliği ile ilgili veri toplama çalışmalarına destek sağlanması,
- k) Çıracılık eğitimine devam eden çocukların, çalıştığı işyerlerinin uygunluk açısından denetlenmesi,
- l) Çıracılık eğitimine devam etmek isteyen ancak, uygun işyeri bulmakta güçlük çeken çocukların uygun işyerlerine yerleştirilerek eğitim almalarını veya eğitimlerini devam ettirmelerini sağlayıcı çalışmalar yapılması,
- m) Özellikle kırsal bölgelerde yatılı bölge okulları kurulması ve taşınmalı eğitimin yaygınlaştırılması,
- n) Eğitimin sosyal ve bireysel getirisi, çocukların eğitime devam etmesinin önemi dikkate alınarak, ailelere eğitimin önemini anlatacak programlar hazırlanması, yazılı ve görsel basın, STK ların ve üniversitelerin desteği alınarak bir kampanya başlatılması.
- o) e-okul veri tabanında çocuk işçiliğiyle ilgili istatistiki verilerin altı ayda bir UYK'ya sunulmak üzere, Çalışma Genel Müdürlüğü'ne gönderilmesi.

10.5. SAĞLIK BAKANLIĞI

Sağlık Bakanlığı, temel sağlık hizmeti ilkeleri doğrultusunda, ülke çapında koruyucu ve tedaviye yönelik sağlık hizmeti vermektedir. İl düzeyinde sağlık hizmetleri Valiliklerin gözetimi altında yürütülmektedir. Hiçbir sosyal güvenlik kurumunun güvencesi altında bulunmayan kişilerin tedavi giderleri yeşil kart verilerek devlet tarafından karşılanmaktadır. Sokak çocukları da bu yasa kapsamı içerisindedir.

Sağlık Bakanlığının çocuk işçiliği ile mücadelede sorumluluk alanları aşağıda belirtilmiştir:

- a) Çalışan çocukların sağlık bakımından maruz kaldıkları riskler açısından toplumsal duyarlılık artırıcı faaliyetler yürütülmesi,
- b) Aile planlaması ve aile planlamasının çocuk işçiliğine etkileri konusunda toplumsal duyarlılığın artırılması,
- c) Çalışan çocukların periyodik kontrollerinin ve gerektiğinde tedavilerinin yapılmasının sağlanması,
- d) Kuruma bağlı meslek hastalıkları hastaneleri başta olmak üzere sağlık kurum ve kuruluşlarınca çocuk hastalar için, çalışma ortamının çocukların sağlığı üzerindeki etkilerinin araştırılmasına ve bu husustaki verilerin toplanmasına imkan verecek şekilde muayenesine ilişkin çalışmaların yapılması,

10.6. TARIM ve KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI

Türkiye genelinde yürütülen istatistik çalışmalarından elde edilen verilere göre çalışan çocukların büyük bir bölümü, kırsal kesimde ve tarım işlerinde istihdam edilmektedir. Yine tarımda istihdam edilen çocukların da büyük bir çoğunluğu aile işlerinde veya ailesiyle birlikte çalışmaktadır. Ancak özellikle tarımda makineleşmenin yaygınlaşması, zirai mücadele ilaçlarının yaygın olarak kullanılması yanında tarım işlerinin tabiatı itibariyle mevsim şartlarına açık olması gibi hususlar tarımda çalışanların ve özellikle henüz gelişme evresinde bir bünyeye sahip çocukların sağlık ve güvenliklerinin olumsuz etkilenmesini beraberinde getirmektedir. Yine Türkiye genelinde kırsal alandan kentsel bölgelere göç de çocuk işçiliğini besleyen bir başka olgudur. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın çocuk işçiliği ile mücadelede sorumluluk alanları aşağıda belirtilmiştir:

- a) Sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde yerel potansiyellerin harekete geçirilerek, kırsal kesimde gelir ve istihdamın artırılması amacıyla yönelik çalışmaların yürütülmesi,

- b) İnsan gücü kaynaklarının geliştirilmesi, kırsal nüfusun gelirini artırıcı ekonomik faaliyetlerin desteklenmesi ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesine yönelik çalışmaların yürütülmesi,
- c) Sivil toplum örgütlerinin kırsal kalkınma amaçlı çalışmalarla, kırsal alanlarda yaşayanların gelir getirici faaliyetlere yönlendirilmesinin desteklenmesi,
- d) Kırsal alanda yaşayan nüfusun gelirini artırmak ve işsizliği azaltmak için yöresel potansiyeli bulunan; turizm, el sanatları, hayvancılık, dokumacılık gibi alanlarda girişimcilerin desteklenmesi,
- e) Kırsal kesimde yaşayan ve çalışanlara yönelik olarak yürütülecek çocuk işçiliğini önlemeye yönelik duyarlılık artırma çalışmalarına destek verilmesi,
- f) Kırsal alanda yürütülen çalışmaların, çocuk işçiliğini önlemeye yönelik faaliyetlerle entegre edilmesi,
- g) Kırsal alanda çocuk işçiliğini önlemeye yönelik projelere öncülük edilmesi,
- h) Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kırsal kesimde yaşayan çocukların tamamının eğitime kazandırılmasına yönelik olarak yürütülen çalışmalarına destek sağlanması,
- i) Kırsal kesimde yaşayan yoksul ailelerin doğrudan yardım programlarından yararlandırılması çalışmalarına destek verilmesi ve tarıma yönelik olarak uygulanan doğrudan yardım programlarının çocuk işçiliğinin önlenmesi çalışmaları ile entegre edilmesi.

10.7 SOSYAL HİZMETLER VE ÇOCUK ESİRGEME KURUMU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ(SHÇEK)

Ülkemizde sosyal ve ekonomik yoksunluk içerisinde bulunan çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, özürlülere, yaşlılara, ailelere ve topluluklara yönelik maddi ve manevi içerikli sosyal hizmetleri planlamak, uygulamak ve uygulanmasını teşvik etmek, rehberlik sağlamak, yönlendirmek, koordine etmek ve denetlemek görevi 2828 sayılı Kanunla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. Birleşmiş Milletlerin uzun yıllar yaptığı özverili çalışmalar sonucu ortaya çıkan "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme" ülkemiz tarafından 1990 yılında imzalanmış, 1994 yılında T.B.M.M' nce onaylanarak 4058 sayılı yasa ile iç hukuk kurallarına dönüştürülmüştür. Sözleşmenin Türkiye'de uygulanmasının izlenmesinden sorumlu "Koordinatör Kuruluş" olarak Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü görevlendirilmiştir. SHÇEK Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde çocuk haklarının öğrenilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla pek çok çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda, her ilde Çocuk Hakları İl Çocuk Komiteleri oluşturulmuştur. Çocuk Hakları İl Çocuk Komitelerinde her kesimden çocuğun temsil edilmesi amaçlanmıştır. Çocuklar Komitelerinde Çocuk Hakları Sözleşmesinde yer alan ilke ve hükümlerin öğrenilmesi ve toplumun tüm kesiminde hayata geçirilmesi amacıyla çalışmalar yürütmektedir. Tüm gerçekleştirilen çalışmalarda en öncelikli amacı çocukların haklarını bilmesi ve bunları hayata geçirebilen bireyler olmasıdır.

Son yıllarda ülkemizde, özellikle yoğun göç alan büyük kentlerde sokak çocukları ve sokakta çalışan çocuklar sayısında önemli artışlar meydana gelmiştir. SHÇEK Genel Müdürlüğü'nün çocuk işçiliği ile mücadelede sorumluluk alanları aşağıda belirtilmiştir.

- a) Sokakta çalıştırılan çocuk ve gençlerin rehabilitasyonlarını ve topluma yeniden kazandırılmalarını sağlamak amacıyla; illerin ihtiyaçları doğrultusunda çocuk ve gençlik merkezlerinin sayılarının artırılması,
- b) Çocuk ve gençlik merkezlerinde çocuklara ve ailelerine verilen rehberlik, eğitim, sosyal rehabilitasyon hizmetlerinin güçlendirilmesi,
- c) Çocukların eğitim-öğretim sistemine kazandırılması ve/veya eğitim-öğretim sisteminde desteklenmesi, mesleki beceri kazandırılması, psiko-sosyal

- gelişimlerinin desteklenmesi, sağlık taramaları ve tedavileri ile madde kullanan çocukların tedaviye yönlendirilmesi ve rehabilite edici çalışmaların yürütülmesi,
- d) Sokakta yaşayan çocukların ulaşılabilen ailelerine yönelik psiko-sosyal destek ve bilinçlendirme çalışmaları, ailelere yönelik meslek edindirme faaliyetleri, ekonomik yoksunluk içinde olduğu belirlenen aileler için sosyal yardım hizmetleri, çocukların aileye dönüşlerinin mümkün olduğu durumların tespiti halinde aile ve çocuğun bir arada yaşamasına ilişkin uyum çalışmalarının yürütülmesi,
- e) Sokakta yaşayan ve çalıştırılan çocuk olgusuna yönelik olarak toplumsal duyarlılığı ve bilinci artırıcı, davranış ve tutum değişikliğine yönelik bilinçlendirici, el ilanları, afişler, toplantı, seminer bildiri vb. çalışmaların yürütülmesi,
- f) Başbakanlığın 2005/5 no'lu genelgesi ile uygulamaya konulan sokakta yaşayan/çalıştırılan çocuklara yönelik yeni hizmet modelinin ihtiyaç duyulan illerde yaygınlaştırılması,
- g) Toplum merkezlerinin hizmet sunduğu gecekondü bölgelerinde, çocukların, yaşlılarıyla eşit koşullara ve olanaklara ulaşımının sağlanması, çocuk suçluluğunun önlenmesi, zararlı alışkanlıklardan, ihmal ve istismardan korunmaları, olumsuz alışkanlıklara ve ideolojilere kapılmasının engellenmesi amacıyla okul öncesi yaştan itibaren çocuk ve genç gruplarına ulaşılması,
- h) Bu kapsamda; toplum merkezlerinden hizmet alan kadınların, 3-6 yaş grubunda bulunan çocukları için okul öncesi eğitim ve erken çocukluk gelişimini destekleme projesi uygulanmasının sürdürülmesi (Toplum merkezlerinin tamamında sunulan erken çocukluk ve okul öncesi eğitim programına her yıl ortalama 5000 çocuk dâhil edilmektedir),
- i) Çocukların okul başarılarının düşüklüğünün, eğitim sisteminden çıkmasına ve olumsuz alışkanlıklara yönelmesine büyük ölçüde etken olduğundan hareketle; okul başarılarının yükseltilmesi ve öğrenimlerine devam edebilmelerinin sağlanması amacıyla toplum merkezlerinde gönüllülerden de destek alınarak 7-18 yaş grubu çocuklara çeşitli ders destek programları ve etüt hizmetleri sunulmasına devam edilmesi,
- j) Toplum merkezlerinde görevli meslek elemanlarının, buldukları bölgede; öğrenimlerine devam etmediği tespit edilen çocukların aileleri ile gerekli görüşmeleri yapması ve gerekli olduğu halde ailelere aynı ve nakdi yardım hizmeti sunması veya sivil toplum örgütleri ile işbirliği yaparak, aileye destek verilmesi ve çocukların öğrenimlerinde devam etmelerinin sağlanmasına aracılık edilmesi,
- k) Toplum merkezleri aracılığı ile çocuk ve gençlerin olumsuz alışkanlıklardan uzak tutulmasını temin etmek amacıyla; yaratıcı drama, müzik aletleri kursu, izcilik faaliyetleri, bilgisayar kursu, spor etkinlikleri, modern dans, tiyatro çalışmaları, halkoyunları kursu, satranç kursu, jimnastik ve tekvando gezi ve piknik, müze, sergi ziyaretleri, sinema ve tiyatro izleme vb. sosyal kültürel ve sportif faaliyetlerin yanı sıra, uyuşturucu ve sigara bağımlılığı, ergenlik sorunları, vatandaşlık ve çocuk hakları konularında eğitim, seminer ve grup çalışmalarının düzenlenmesi,
- l) Toplum merkezlerinin hizmet verdiği bölgede bulunan, çok çocuklu, ekonomik yoksunluk içerisinde bulunan, işsizlik sorunu yaşayan, sokakta çalıştırılan veya sokakta yaşayan çocuğu olan ve bu nedenlerle risk altında bulunduğu belirlenen ailelerin, aile içi iletişimlerini güçlendirilmesi, çocuklarıyla olumlu iletişim kurmalarını sağlamak amacıyla 0-6 yaş Benim Ailem Eğitimi, 7-19 yaş Aile Eğitimi, Anne Çocuk Eğitim Programı, Baba Destek Programı ve çeşitli bilgilendirici seminer programları düzenlenmesi ve bu ailelerin ihtiyaç duydukları ekonomik, hukuki, sosyal konularda rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sunulması,
- m) SHÇEK tarafından hizmete açılmakta olan Aile Danışma Merkezleri'nde; aile hayatının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi yoluyla ailenin refahı, mutluluğu ve bütünlüğünün sağlanması, uyumlu aile ilişkilerine katkıda bulunulması, aileyi bir arada tutan bağların kuvvetlendirilmesi, aile üyelerinin kişiliklerinin sağlıklı biçimde

gelişmesi, birey olma potansiyellerinin güçlendirilmesi ve toplumsal yaşama uyumlarının sağlanması, sağlıklı çocuk yetiştirme bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi ile aile sisteminde özgürlük, sorumluluk ve toplumsal değerler arasında bir denge sağlanması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda;

- n) Aile Danışma Merkezleri'nde bu amaçlara uygun olarak; evliliğe hazırlık, eşler arası uyumsuzluk, tek ebeveynlik, ebeveyn-çocuk ilişkisinden doğan sorunlar, aile içi rol ve sorumlulukların dağılımı, yaşlı ve engelli üyelerin bakımı, boşanma öncesi ve sonrası yaşanan sorunların giderilmesi vb. konularda ailenin kendi kendine yeterli hale gelmesi yönünde mesleki çalışmaların geliştirilerek sürdürülmesi,
- o) Aile Danışma Merkezleri'nde, ebeveynlerin sağlıklı çocuk yetiştirme bilgi ve becerilerini geliştirme, aile içi şiddeti azaltma ve önleme yoluyla çocukların daha uygun koşullarda büyüüp gelişmelerine destek olmayı hedefleyen 0-6 yaş Benim Ailem Eğitimi, 7-19 yaş Aile Eğitimi, Anne Çocuk Eğitim Programı, Baba Destek Programı gibi haftalık eğitim toplantıları ile sürdürülen eğitim programlarına devam edilmesi ve ücretsiz olarak düzenlenen bu hizmet ve programlardan isteyen herkesin yararlanabilmesinin sağlanması,

10.8 SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ(SYDGM)

Yoksulluk içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlara yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici önlemler olarak gelir dağılımının eşit bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmek amacıyla 1986 yılında 3294 Sayılı Yasa ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurulmuştur. Bu yasaı uygulamak amacıyla 2004 yılında 5263 Sayılı Yasa ile de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nda toplanan kaynağın ülke çapında ihtiyaç sahibi vatandaşlara nakdi ve aynı olarak dağıtılmak üzere her il ve ilçede sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları kurulmuştur. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları; illerde valilerin, ilçelerde kaymakamların başkanlığı altında, il ve ilçe üst düzey yöneticilerinden oluşan mütevelli heyeti tarafından yönetilmektedir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun çocuk işçiliği ile mücadelede sorumluluk alanları aşağıda belirtilmiştir:

- a) Sosyal yardımların ihtiyaç içindeki vatandaşlara ulaştırılmasında, çocuk işçiliğinin en önemli nedeninin yoksulluk olduğu hususundan ve yardıma muhtaç ailelerin büyük çoğunlukla çocuklarını çalıştırma eğiliminde olduklarından hareketle, çocukların çalışma hayatından alınarak eğitime yönlendirilmesi boyutunun dikkate alınması,
- b) Sosyal Yardımlaşma Vakıflarının mütevelli heyetlerinin çocuk işçiliği ile sosyal yardımların bağlantısı hususunda duyarlaştırılması,
- c) Sosyal yardımların sunumunda, çalışma hayatından alınarak eğitime yönlendirilen çocuklara ve ailelerine öncelik verilmesi konusunda gerekli çalışmaların yapılması,
- d) Çocuk işçiliği konusunda çalışma yapan kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılarak aynı ve nakdi yardıma ihtiyacı olan çocuk ve ailelerin belirlenmesi,
- e) Ekonomik nedenlerle eğitimine devam edemeyen veya eğitime devam edememe riski bulunan çocukların eğitim masraflarının karşılanması,
- f) Aile bireylerine iş kurabilmeleri için yardım yapılması,
- g) Bu konuda çalışma yapan STK'ların faaliyetlerinin desteklenmesi.

10.9 BELEDİYELER

5393 sayılı Belediye Kanununun Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım başlıklı 77. maddesinde: “Belediye; sağlık, eğitim, spor, çevre, sosyal hizmet ve yardım, kütüphane, park, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, özörlöölere, yoksul ve düşkönlere yönelik hizmetlerin yapılmasında beldede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular...” hükmü bulunmaktadır. Bu çerçevede, belediyeler, çocuk işçiliği konusunda bugüne kadar pek çok proje yürötmüş ve diğer yürötülen projeleri destekleyerek, çocuk işçiliği ile mücadelede başarılı örnekler vermişler ve etkin olabileceklerini ispatlamışlardır. Belediyelerin çocuk işçiliği ile mücadelede sorumluluk alanları aşağıda belirtilmiştir,

- a) Belediye zabıtaları veya görevlendirecekleri özel görevliler tarafından sokakta çalışan çocukların çalışmalarını engelleyecek tedbirleri almak,
- b) Sokak, sanayi, ticaret, tarım ve hizmet gibi alanlarda çalışan çocuklara yönelik merkezler açarak, rehabilitasyon ve destek hizmetleri vermek,
- c) Mesleki eğitim kursları düzenlemek ve düzenlenecek olan bu kurslarda çocuk işçiliği boyutunu dikkate almak,
- d) Muhtaç durumdaki çocukların korunması için SHÇEK ile işbirliği içinde gerekli tedbirleri almak,
- e) Gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürötmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürötürken üniversiteler, yüksek okullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak,
- f) Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000'i geçen belediyelerce, kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açmak,
- g) Devlete ait her derecedeki okul binalarının inşaatı ile bakım ve onarımını yapabilmek veya yaptırabilmek, her türlü araç, gereç ve malzeme ihtiyaçlarını karşılayabilmek, sağlıkla ilgili her türlü tesisi açmak ve işletmek,
- h) Gerektiğinde, öğrencilere, amatör spor kulüplerine malzeme vermek ve gerekli desteği sağlamak,

10.10 DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI MÜSTEŞARLIğI (DPT)

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı; Hükümetçe belirlenen amaçlar doğrultusunda kalkınma planları ile yıllık programları hazırlamak, kalkınma planlarının ve yıllık programların başarı ile uygulanabilmesi için ilgili kurum ve kuruluşların ve mahalli idarelerin kuruluş ve işleyişlerinin iyileştirilmesi konusunda görüş ve tekliflerde bulunmak, kalkınma planlarının ve yıllık programların uygulanmasını izlemek ve koordine etmek, değerlendirmek ve gerektiğinde kalkınma planlarında ve yıllık programlarda usulüne uygun değişiklikler yapmak, kalkınmada öncelikli yörelerin daha hızlı bir şekilde gelişmesini sağlayacak tedbirleri tespit ve teklif etmek, uygulamayı izlemek ve koordine etmek, bölgesel veya sektörel bazda gelişme programları hazırlamakla sorumludur. DPT' nin çocuk işçiliği ile mücadelede sorumluluk alanları aşağıda belirtilmiştir:

- a) Devlet Planlama Teşkilatı kendisine kanunla verilmiş görevler çerçevesinde hazırlayacağı plan ve programlarda, çocuk işçiliği konusunu göz önünde bulunduracak, hazırlanan plan ve programların uygulanması için gerekli desteği verecektir.

10.11 TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU(TUİK)

TÜİK çocuk işçiliği konusunda saha araştırmaları yapabilecek kapasiteye, geniş bilgi ve deneyime sahip bir kamu kurumudur. TÜİK, Türkiye genelinde 1994, 1999 ve 2006 yılında IPEC programı çerçevesinde üç kez Çocuk İşgücü Anketi uygulamış ve sonuçlarını yayınlamıştır.

5429 sayılı TÜİK Kanunu kapsamında, istatistik üreten tüm kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcilerinin oluşturduğu İstatistik Konseyi tarafından beşer yıllık resmi istatistik programları belirlenmektedir. Buna göre, bir konuda araştırma uygulanabilmesi için, o konunun resmi istatistik programının gündeminde olması gerekmektedir. 2007-2011 dönemini kapsayan ilk resmi istatistik programında ise çocuk işgücüne yönelik herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Önümüzdeki dönemde çocuk işgücüne yönelik bir araştırma uygulanabilmesi için bu hususun dikkate alınması gerekmektedir.

TÜİK'in çocuk işçiliği ile mücadelede sorumluluk alanları aşağıda belirtilmiştir:

- a) Ulusal düzeyde ihtiyaç olduğu takdirde, çocuk işgücüne yönelik anket çalışmalarının uygulanması

10.12. DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

Diyanet İşleri Başkanlığı, toplumun çocuk işçiliği konusunda duyarlı hale getirilmesinde etkili olabilecek kurumlarımızdandır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çocuk işçiliği ile mücadelede sorumluluk alanları aşağıda belirtilmiştir:

- a) Çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri konusunda personelin eğitilerek duyarlılığının artırılması,
- b) Çocuk işçiliğinin çocuklar ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri konularında toplumun duyarlı hale getirilmesi ve bu konuda çalışma yapan kurumlara katkı sağlaması,
- c) Özellikle kız çocuklarının eğitiminin önemini vurgulanması ile kız çocuklarının eğitimden çekilmesini önleyici tarzda duyarlaştırma çalışmaları yürütülmesi.

10.13. GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI (GAP-BKİ)

GAP-BKİ'nin temel hedefleri, Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki 9 ilde (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak) halkının gelir düzeyi ve hayat standardını yükselterek bu bölge ve diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak, kırsal alandaki verimliliği ve istihdam imkanlarını artırarak sosyal istikrar, ekonomik büyüme gibi milli kalkınma hedeflerine katkıda bulunmaktır. GAP-BKİ'nin hedefleri; Genel Kalkınma Hedefleri, Tarımsal Kalkınma Hedefleri, Endüstriyel Kalkınma Hedefleri ve GAP-BKİ'nin Sosyal Politika Hedefleri başlıkları altında toplanmıştır.

GAP-BKİ tarafından, Valiliklerle işbirliği içinde GAP Bölgesindeki 9 ilde açılmış olan 29 Çok Amaçlı Toplum Merkezi (ÇATOM) aracılığı ile kentlerin yoksul mahallelerindeki hanelere ulaşılmaktadır. ÇATOM'lar ile kadınların sosyal ve ekonomik durumlarının iyileştirilmesinin yanı sıra her ÇATOM'da mevcut olan okul öncesi eğitim programları, ÇATOM bünyesinde ve ÇATOM dışında açılmış olan 13 adet çocuk okuma odası ile okul öncesi ve okul çağındaki çocuklara ulaşılmaktadır. Bu şekilde hane gelirlerinde yaratılan artışa paralel olarak çocukların okul başarılarının yükseltilmesine ve okula devamlılık oranlarının artışına katkı sağlanmaktadır.

GAP-BKİ Başkanlığı'nın çocuk işçiliği ile mücadelede sorumluluk alanları aşağıda belirtilmiştir:

- a) GAP-BKİ' nin kalkınma ile ilgili hedeflerine çocuk işçiliğinin önlenmesi boyutunun entegre edilmesi,
- b) GAP-BKİ' nin kapsamına giren illerde çocuk işçiliği ile ilgili yürütülen faaliyetlere destek ve katkı sağlanması,
- c) Çocuk işçiliğini önlemeye yönelik faaliyetlerde bölgesel işbirliği ve koordinasyonun sağlanması.

10.14. TÜRKİYE İŞVEREN SENDİKALARI KONFEDERASYONU (TİSK)

TİSK, Uluslararası Çalışma Örgütü nezdinde işverenleri temsile yetkili tek kuruluştur. Türkiye'de uygulanmakta olan IPEC programına başından bu yana çeşitli projeler uygulayarak ve 1999 yılında İstanbul Pendik Sanayi Sitesinde (çalışan çocuklara, ailelerine ve işverenlerine sağlık ve eğitim konularında destek vermek amacıyla) Çalışan Çocuklar Bürosu kurarak katkı sağlamıştır. TİSK aşağıda belirtilen çalışmalarla çocuk işçiliğinin en kötü şekillerinin önlenmesine katkı verebilir:

- a) İşveren kesiminin çocuk işçiliğinin etkileri ve en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği konusunda ve uluslararası yükümlülükleri konularında bilgilendirilmesi ve duyarlaştırılması ile faaliyetlere katılmaları için motive edilmeleri ,
- b) Hükümet ve işçi örgütleriyle, diğer ulusal ve uluslararası kuruluşlarla çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik aktivitelerde işbirliği yapılması,
- c) Çalışma hayatından çekilerek eğitime yönlendirilen çocukların eğitim ve rehabilitasyonları için destek sağlanması,
- d) Toplumsal duyarlılığı artırıcı çalışmalar yürütülmesi,
- e) Pilot proje çalışmalarının yürütülmesi,
- f) Ulusal politika ve programın ihtiyaçlara göre yeniden düzenlenmesi ve uygulamanın izlenmesi ve değerlendirilmesi çalışmalarına katılım,
- g) Ulusal Yönlendirme Komitesi toplantılarına katılımın sürdürülmesi,
- h) Çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik faaliyet yürüten biriminin güçlendirilmesi

10.15 İŞÇİ SENDİKALARI KONFEDERASYONLARI

Türkiye'deki en büyük üç işçi konfederasyonu olan TÜRK-İŞ, HAK-İŞ ve DİSK ILO/IPEC programlarına başından bu yana büyük destek vererek ve çocuk işçiliğinin önlenmesini ortak bir dava olarak görerek işbirliğinin az görülür örneklerini vermişlerdir. İşçi sendikaları, çocuk işçiliğine oldukça duyarlı yaklaşmışlar ve üç büyük işçi sendikası konfederasyonu kendi bünyelerinde birer çalışan çocuklar bölümü oluşturmuşlardır. Üç işçi sendikası konfederasyonu, Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği içerisinde 2.000'e yakın sokakta çalışan çocuğun tespit edilerek Yatılı İlköğretim Bölge Okullarına yerleştirilmelerini sağlamışlardır.

İşçi sendikaları çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin önlenmesine yönelik olarak aşağıda belirtilen faaliyetleri yürütebilecek konumdadırlar:

- a) Çocuk işçiliğinin en kötü şekillerinin önlenmesine yönelik çalışmalarda Hükümet ve işveren kuruluşlarıyla işbirliği yapılması,
- b) Üyelerinin çocuk işçiliği konusunda bilgilendirilmesi ve duyarlaştırılması çalışmaları yürütülmesi,
- c) Kamuoyu duyarlılığını artırıcı kampanyalar yürütülmesi,
- d) Ulusal politika ve programın ihtiyaçlara göre yeniden düzenlenmesi ve uygulamanın izlenmesi ve değerlendirilmesi çalışmalarına katılımın sağlanması,
- e) Çalışma hayatından çekilerek eğitime yönlendirilen çocukların eğitim ve rehabilitasyonu çalışmalarına katkı ve destek sağlanması.

10.16 TÜRKİYE ESNAF VE SANATKARLARI KONFEDERASYONU (TESK)

Türkiye'deki sivil toplum örgütlerinin en önemlilerinden biri olan Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK) hizmet ve üretim sektöründe çalışan sayıları yaklaşık 2 milyonu bulan esnaf ve sanatkarların en üst meslek örgütüdür. Halen 13 mesleki federasyon, 82 esnaf ve sanatkarlar odaları birliği, 3151 meslek odası ve 491 meslek dalıyla ülke düzeyinde yaygın bir örgütlenmeye sahiptir. Esnaf ve sanatkarlar, aileleri ile birlikte düşünüldüğünde ülke nüfusunun üçte birini oluşturmaktadır. TESK başlangıcından bu yana IPEC projeleri içinde yer alarak, programa büyük destek vermiştir. Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu (TESK) 5362 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Meslek Kuruluşları Kanununda belirtilen görevleri çerçevesinde, bu güne kadar yürütülen IPEC projelerinden edindiği bilgi birikimi ve deneyimi ile çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerine yönelik çalışmalarda aşağıda belirtilen görevleri üstlenebilecek konumdadır.

- a) Ulusal Yönlendirme Komitesi'ne katılımın sürdürülmesi, ülke politikasının oluşturulması, uygulanması, izlenmesi ve yeniden gözden geçirilmesine katkı sağlanması,
- b) İl Eylem Komiteleri'nin çalışmalarına katılım sağlanması,
- c) Odalar ve Birliklerde kurulan "İşyeri Denetleme ve Danışmanlık Grupları"nın (İDDG'ler) yaygınlaştırılarak ve etkin olarak çalışmasını sağlayarak, çocuk işçiliğinin en kötü şekillerinin belirlenmesi ve önlenmesine yönelik denetim faaliyetlerine önem ve öncelik verilmesi,
- d) Üyelerinin çocuk işçiliği konusunda eğitimi ve duyarlaştırılması faaliyetlerinin yürütülmesi,
- e) Çocuk işçiliğinin en kötü şekillerinin önlenmesine yönelik çalışmalarda Hükümet, işçi ve işveren kuruluşlarıyla işbirliği yapılması,
- f) Kamuoyu duyarlılığını artırıcı kampanyalar yürütülmesi,
- g) Mesleki eğitime destek vererek, bağlı işletmelerinde çalışan çırak öğrencilerden mesleki eğitime devam etmeyen çocukların mesleki eğitim merkezlerine kayıtlarının sağlanması, çalışma şartlarının izlenmesi ve denetlenmesi,
- h) Çocuk işçiliği ile mücadeleyi konu alan pilot proje çalışmalarının yapılması.

9.17 SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI (STK)

Sivil toplum kuruluşları son yıllarda ülkenin birçok sorunu ile olduğu gibi çalışan çocuklar sorunuyla da yakından ilgilenmektedir. Birçok sivil toplum kuruluşu çocuk işçiliğini önlemeye yönelik pekçok proje yürüterek, önemli başarılar elde etmişlerdir. Çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin önlenmesinde STK'ların daha geniş katılımlarına ihtiyaç bulunmaktadır. STK'lar özellikle;

- a) Çalışma hayatından alınan çocukların eğitim ve rehabilitasyonlarına katkı sağlanması,
- b) Ulusal ve yerel düzeyde seminer ve konferanslar düzenleyerek ve medya kuruluşlarıyla işbirliği yaparak kamuoyu duyarlılığını artırıcı kampanyalar yürütülmesi,
- c) Çocuk işçiliğinin en kötü şekillerinin gizli kalmış formlarının ortaya çıkarılması için çalışmalar yürütülmesi,
- d) Çocukların eğitime yönlendirilmesi çalışmalarına katkı sağlanması,
- e) Çocuk işçiliğinin en kötü şekillerinin önlenmesine yönelik çalışmalarda Hükümet, işçi ve işveren ve diğer STK' lar ve kurumlarla, toplumsal örgütlerle, uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılması, diğer kuruluşların çalışmalarına destek verilmesi,
- f) Yoksul ailelere ve çocuklara doğrudan yardım kampanyaları yürütülmesi, yürütülen bu tür çalışmalara destek verilmesi,

- g) Aile bireylerinin gelir getirici faaliyetlere yönlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılması ve kırsal kalkınma faaliyetlerine destek sağlanması,

10.18 ÜNİVERSİTELER

Üniversiteler, ülke genelindeki yaygın konumları ve birikimli personeli ile çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik araştırma ve inceleme faaliyetleri yürütebilecek kapasite ve donanıma sahiptir. Bugüne kadar, IPEC programında kısıtlı olarak yer alan üniversitelerin, çocuk işçiliğinin en kötü şekillerinin önlenmesine yönelik olarak aktif katılım ve çalışmalarına ihtiyaç bulunmaktadır.

- Çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerine yönelik araştırma faaliyetleri ve çocukların çalışma hayatında karşılaştıkları risklerle ilgili araştırmalar yürütülmesi,
- Kamuoyu duyarlılığını artırıcı faaliyetlerin yürütülmesi,
- Seminer, sempozyum ve konferanslar düzenlenmesi,
- Öğretim görevlilerinin ve öğrencilerin eğitim ve duyarlaştırılmalarının sağlanarak, çalışmalara aktif katılımlarının sağlanması,
- İlgili bölümlerin müfredat programlarına çalışma hayatında karşılaşılan riskler ve çocuk işçiliği ile ilgili konuların da entegre edilmesi,

10.19. ULUSLARARASI KURULUŞLAR

Uluslararası Kuruluşlarla işbirliği, bilgi alışverişi ve finansal destek sağlanması çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik faaliyetlerde büyük önem taşımaktadır. Bugüne kadar çocuk işçiliğine yönelik olarak özellikle ILO'dan, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin uygulanması çerçevesinde ise UNICEF' den önemli destekler alınmıştır. Diğer taraftan Avrupa Birliği, UNDP, UNFPA, WHO ve FAO Türkiye'de çeşitli projelerde aktif olarak yer alan kuruluşlardır. Dünya Bankası da sosyal kalkınma amaçlı birçok projeye destek sağlamaktadır.

Bunların yanında, Avrupa Birliği ülkeleri, ABD ve Japonya Büyükelçilikleri, Türk-Japon Vakfı, İngiliz Kültür, Amerikan Kültür, Alman Kültür ve Fransız Kültür Dernekleri, Türkiye'de kardeş şehirleri olan ülkelerin belediyeleri, çocuk işçiliğiyle mücadele eden uluslararası STK'lar, işveren ve işçi sendikalarının üye olduğu uluslararası organizasyonlar, çok uluslu uluslararası özel sektör firmaları, işbirliği yapılabilecek potansiyel kurum ve kuruluşlar olarak görülmektedir.

11. EYLEM PLANI

Uzun süredir yürütülen projeler, workshoplar ve ülkenin çeşitli bölgelerinden seçilen 7 ilde yapılan bölge toplantıları ve ulusal düzeyde yapılan toplantılar sonucunda, yapılması planlanan çalışmalar, stratejiler ve ana faaliyetler (EK 1) de gösterilmiştir.

12. PROGRAMA DESTEK NİTELİĞİNDEKİ PROJELER

Çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik projelerin aşamalı olarak yürütülmesi gerekmektedir. Burada ana başlıkları verilen projeler ilk aşama projeleri olarak yer almaktadır. Programın ileriki aşamalarında elde edilen sonuçlar, karşılaşılan güçlükler, izleme ve değerlendirme sonuçları dikkate alınarak öngörülen projeler yeniden değerlendirilerek, değişiklikler yapılabileceği gibi, yeni projeler de oluşturulabilecektir.

- Araştırma Projeleri,
- Eğitim Projeleri,

- Çocuklara ve Ailelerine Doğrudan veya Dolaylı Destek Sağlanmasına Yönelik Projeler,
- Kırsal Kesime Yönelik Projeler,
- Toplumsal Duyarlılığı Artırıcı Projeler,
- İhtiyaç Duyulması Halinde Yeni Kurumsal Yapıların Oluşturulması,
- Mevcut Kurumların Kapasitelerinin Geliştirilmesine ve Projeler kapsamında Oluşturulan Yapıların yaygınlaştırılmasına Yönelik Projeler, (Örneğin TİSK Pendik Çalışan Çocuklar Bürosu, çocuk işçiliğini önlemeye yönelik çeşitli kurumlarca oluşturulan merkezler)
- Rehabilitasyona Yönelik Projeler,
- Mevzuatın Etkin Uygulanmasına Yönelik Projeler,

EK 1

ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİ ÖNLEMENE YÖNELİK STRATEJİ VE FAALİYETLER

Tablo 1

Mevcut Kurumsal Yapıların Güçlendirilmesi ve Yeni Kurumsal Yapıların Oluşturulmasına Yönelik Önlemler			
Stratejiler	Faaliyetler	Sorumlu Kuruluş	Destek Verecek Kuruluşlar
<ul style="list-style-type: none">• Ulusal ve bölgesel düzeyde yeni mekanizmalar oluşturularak ve mevcut mekanizma ve kurumların verimlilik ve etkinliklerini artırarak ulusal kapasitenin güçlendirilmesi,• Çocuk işçiliğiyle mücadelede başarısı ispatlanmış mekanizmaların ülke genelinde yaygınlaştırılması ,• Bu yapılar oluşturulurken aile ve çocuğa ulaşmada toplumsal cinsiyet rollerinin göz önünde bulundurulması, kurumsal yapılar oluşturulurken personelin ve hedef kitlenin gereksinimlerinin dikkate alınması.	<ul style="list-style-type: none">• İllerde, Valilik koordinatörlüğünde yeni il eylem komiteleri oluşturulması,• İl istihdam politika ve stratejilerini belirleyen İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurullarının kapasitesinin artırılması,• Belediyeler bünyesinde rehabilitasyon ve destek hizmetleri verecek merkezler oluşturulması, sağlık zabıtası, koruyucu zabıta gibi özel birimlerin oluşturulmasının teşvik edilmesi (Ankara Büyükşehir Belediyesi Sokakta Çalışan Çocuklar Merkezi ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesinde oluşturulan Umut evi bu tür çalışmalara örnek teşkil edecek nitelikte uygulamalardır.)• SHÇEK bünyesinde (çocuklara yönelik olarak) bir izleme ve denetim mekanizması oluşturulması,• SHÇEK koordinatörlüğünde yürütülen Çocuk Hakları İl Çocuk Komitelerinin güçlendirilmesi• MEB bünyesinde il eylem komitelerinde yer alacak MEB çalışanlarını yönlendirmek ve	Valilikler	İl Eylem Komitesi Üyeleri
		Valilikler	Tüm Kuruluşlar
		SHÇEK	Emniyet, Jandarma, Belediye
		SHÇEK	Tüm Kuruluşlar
		SHÇEK	Tüm Kamu ve kuruluşlar.STK,Üniversiteler
		MEB	Tüm Kuruluşlar
ÇSGB			

	<p>çalışan çocukların okul devamlılık ve başarılarının izlenmesi için bir ekip oluşturulması.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde kurulu bulunan Ulusal Yönlendirme Komitesinin kurumsal yapısının güçlendirilmesi, yetki ve sorumluluklarının açıkça belirlenmesi • ÇSGB bünyesinde kurulu bulunan Danışma Grubunun güçlendirilmesi ve etkin çalışmasının sağlanması • Çalışan Çocuklar Dairesinin kurumsal yapıya kavuşturularak, teknik destek, danışmanlık ve koordinasyon hizmetlerini etkin olarak yürütecek şekilde personel kapasitesi yönünden güçlendirilmesi ve mali kaynak sağlanması, • Tarım ve Köyüşleri Bakanlığı'nın El sanatları ve Hizmetiçi Eğitim Merkezleri'nin nitelik ve nicelik açısından güçlendirilmesi, • MEB'in Mesleki Eğitim Merkezleri, Rehberlik Araştırma Merkezleri ve Halk Eğitim Merkezlerinin nitelik ve nicelik açısından güçlendirilmesi, • SHÇEK ve GAP-BKİ'nin çocuk ve gençlik merkezlerinin ihtiyaçlar doğrultusunda artırılması, insan ve mali kaynak açısından desteklenmesi, 	<p>ÇSGB</p> <p>ÇSGB</p> <p>TKB</p> <p>MEB</p> <p>SHÇEK, GAP-BKİ</p> <p>EGM, JGK, TBB.</p>	<p>Tüm Kuruluşlar</p> <p>Tüm Kuruluşlar</p> <p>Maliye Bakanlığı</p> <p>MEB</p> <p>Tüm Kuruluşlar</p> <p>ÇSGB, MEB,DPT, SYDTF</p> <p>Tüm Kuruluşlar</p>
--	--	---	---

	<ul style="list-style-type: none">• Emniyet, Jandarma ve Zabıta gibi güvenlik birimlerinin çalışan çocuklar konusunda ihtisas birimleri oluşturmalarının desteklenmesi, tespit edilen çocukların ve ailelerinin başta SHÇEK olmak üzere danışmanlık ve rehabilitasyon hizmeti veren kurumlara yönlendirilmesinin sağlanması,• Çocuk işçiliği konusunda aktif olarak görev yapan İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonlarının ve STK'ların faaliyetlerinin ve oluşturulan bürolarının desteklenmesi, kapasitelerinin güçlendirilmesi.	ÇSGB	Tüm Kuruluşlar
--	---	-------------	-----------------------

EK 1
Tablo 2

Duyarlılık Artırıcı Önlemler

Stratejiler	Faaliyetler	Sorumlu Kuruluş	Destek verecek kuruluşlar
<ul style="list-style-type: none"> • Duyarlılık artırıcı faaliyetlerin, cinsiyete göre ayırma tabii tutulmuş veriler çerçevesinde ve en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğine ağırlık vererek güçlü kanıtlarla desteklenerek yürütülmesi, • En kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğine odaklanarak, politika oluşturanlar, program ve proje yöneticileri, parlamento üyeleri, toplum önderleri, sivil toplum kuruluşları yöneticileri gibi anahtar role sahip kurumların desteğini alacak etkili ve kapsamlı ulusal stratejiler geliştirilmesi, ▪ Ulusal ve bölgesel medya kuruluşlarının programlarında çocuk işçiliğine yer verilmesini sağlayacak çalışmalar yürütülmesi, 	<ul style="list-style-type: none"> • Bugüne kadar Çalışan Çocuklar Dairesi tarafından yürütülen geniş katımlı bölgesel toplantılar, yerel medyanın ve kamu veya özel yerel kuruluşların ilgi odağı olmuştur. Bu tür toplantıların, ülkenin çocuk işçiliğinin yaygın olarak görüldüğü bölgelerin hedeflenmek üzere yaygınlaştırılarak sürdürülmesi, • Parlamento üyeleri, politik liderler, karar alma mekanizmalarında bulunanlar, toplum önderleri gibi gruplara, çocuk işçiliğinin nedenleri, sonuçları, hukuki boyutu ve karşılaşılan güçlükler gibi konularda bilgi verilmesi, • Dergi, broşür, poster, bilgilendirme materyali vb. yayınlar yapılması, Genel içerikli materyalin yanısıra çocuk, aile, öğretmen, işveren, işçi, iş müfettişi, polis ve zabıtaya yönelik özel bilgilendirme materyalleri hazırlanması, ▪ Çalışan Çocuklar Dairesi'nin dergi, kitap ve benzeri yayınları sürdürmesi, ▪ Üniversitelerde düzenlenecek toplantılar yoluyla öğrenci ve öğretim görevlilerinin bilinçlendirilmesi, • TV-Radyo programları ve medya kampanyaları düzenlenmesi ve basın yayın kuruluşlarının temsilcileri ile düzenli diyalog oluşturulması, 	<p>ÇSGB</p> <p>ÇSGB</p> <p>ÇSGB</p> <p>ÇSGB</p> <p>ÇSGB</p> <p>ÇSGB,</p> <p>ÇSGB</p>	<p>Valilikler</p> <p>Siyasi Partiler, TBMM, Valilikler, Belediyeler, Muhtarlıklar</p> <p>Tüm Kuruluşlar</p> <p>Tüm Kuruluşlar</p> <p>Tüm Kuruluşlar</p> <p>RTÜK, Yazılı ve görsel Basın</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Basın ve yayın organlarının kullanabileceği formatlarda spot filmler ve logolar gibi materyaller hazırlanması, basın ve yayın kuruluşlarının temsilcilerinin düzenli olarak bir araya getirilmesini sağlayacak forumlar oluşturulması, ▪ Çocuk işçiliği ile ilgili toplantılar, eğitimler, halkla ilişkilere yönelik faaliyetler, çalışma gezileri, kitaplar, dergiler, web siteleri gibi çeşitli vasıtaların kullanıldığı geniş kapsamlı duyarlılık artırma faaliyetlerinin düzenlenmesi, ▪ İlköğretimin ilgili öğretim programlarında çocuk işçiliği konusuna yer verilmesinin sağlanması, ▪ Öğretmen yetiştiren fakültelerin hizmet öncesi öğretim programlarında çocuk işçiliği konusunun yer almasının sağlanması 	<p>ÇSGB</p> <p>MEB</p> <p>İlgili Fakülteler</p>	<p>Tüm Kuruluşlar</p> <p>Tüm Kuruluşlar</p> <p>Tüm Kuruluşlar</p> <p>ÇSGB, MEB</p>
--	---	--	--

EK 1
Tablo 3

Sosyal Tarafların ve Toplumun Katılımının Sağlanmasına Yönelik Önlemler			
Stratejiler	Faaliyetler	Sorumlu Kuruluş	Destek verecek kuruluşlar
<ul style="list-style-type: none">• Çocuk işçiliğini önleme hedefinin, kalkınma planları, sürdürülebilir kalkınma için uzun vadeli ulusal planlama stratejileri ve AB Ulusal Programı gibi planlama belgelerine entegre edilmesi,	<ul style="list-style-type: none">• İlgili sektörlerde etkinlik yürüten hükümet veya sivil toplum kuruluşlarının belirlenmesi ve bu kurum ve kuruluşlarla diyalogun artırılması,	ÇSGB	Tüm Kuruluşlar
	<ul style="list-style-type: none">• Çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik programların uygulanmasında bilgi ve deneyimlerin paylaşılması vasıtasıyla ilgili kurumlar arasında mesleki ve sektörel işbirliğinin kolaylaştırılması,	ÇSGB	Tüm Kuruluşlar
	<ul style="list-style-type: none">• Belli etkinliklerin yürütülmesinde işçi sendikalarının geniş saha teşkilatı ve deneyiminden yararlanılması, yoğun gönüllü katılımını sağlayarak, azami sayıda insana ulaşılması,	ÇSGB	STK
	<ul style="list-style-type: none">• Çalışan çocukların ve ailelerinin, çocuk işçiliğini önlemeye yönelik programlara aktif katılımlarının	ÇSGB	Tüm Kuruluşlar

	<p>sağlanması,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kamuoyunun, medyanın ve toplum üzerinde etkin olacak tanınmış kişilerin aktif katılımları için gerekli çalışmaların yapılması, • Tiyatro ve benzeri kültürel programlarda konunun işlenmesi için ilgili kişi ve kurumlarla işbirliği yapılması, • İlköğretim okulları ve Mesleki Eğitim Merkezi öğretmenlerinin, okul yöneticilerinin ve okul aile birliklerinin programa katılımının sağlanması, ▪ Toplum merkezleri, Aile Danışma Merkezleri ve ÇATOM' ların yaygınlaştırılması, • STK'larla toplantılar düzenlenerek toplantılara doğrudan veya dolaylı katılımlarının sağlanması, 	<p>ÇSGB</p> <p>Kültür ve Turizm B.</p> <p>MEB</p> <p>SHÇEK GAP-BKİ</p> <p>ÇSGB</p>	<p>Yazılı ve görsel basın</p> <p>Tüm Kuruluşlar</p> <p>Tüm Kuruluşlar</p> <p>Tüm Kuruluşlar</p> <p>Tüm Kuruluşlar</p>
--	--	---	--

EK 1
Tablo 4

Eğitimle İlgili Önlemler			
Stratejiler	Faaliyetler	Sorumlu kuruluş	Destek verecek kuruluşlar
<ul style="list-style-type: none"> • Kalkınma Planlarında ifade edilen; "Çalışan çocukların eğitim sistemine yönlendirilmesi amacıyla, eğitim sisteminde gerekli düzenlemeler ve iyileştirmelere öncelik verilmesi" yönündeki yaklaşımın desteklenmesi. • Zorunlu eğitimin 8 yıldan 12 yıla 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zorunlu eğitimin desteklenmesi ve beraberinde süresinin 12 yıla çıkarılması için kapsamlı çalışmalar yürütülmesi. • İlköğretim müfettişleri, öğretmenler, il ve ilçe müdürleri ve idarecilerin çocuk işçiliği ve çocuk işçiliğinin önlenmesi konusunda yapılabilecekler hakkında bilgilendirilmelerinin ve eğitim almalarının sağlanması, 	<p>MEB</p> <p>MEB</p> <p>MEB</p>	<p>STK, Sosyal Taraflar, GAP-BKİ</p> <p>STK, Sosyal Taraflar</p> <p>GAP-BKİ</p>

<p>çıkarılmasının desteklenmesi,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Çocuk işçiliğini önlemeye yönelik politikalarla eğitim politikaları arasında uyumu sağlamak amacıyla çocuk işçiliğiyle ilgili konuların eğitim politikalarına entegre edilmesi. • Mesleki eğitimin kalitesinin artırılması ve mesleki eğitime katılımın özendirilmesi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kız çocuklarının eğitime katılma oranlarının artırılması amacıyla eğitim burslarının yaygınlaştırılması, • Zorunlu ilköğretime yönlendirilen çocukların okul devamlılık ve başarılarının izlenmesi amacıyla MEB bünyesinde bir izleme mekanizması oluşturulması, mevcut mekanizmaların etkin kullanımının sağlanması, • Okula devamsızlıkların önlenmesi için tedbirler alınması, eğitim ve sosyal destek programlarının yürütülmesi • YİBO'larda çalışan çocuklara kontenjan sağlayacak mevzuat değişikliğinin gerçekleştirilmesi (222 sayılı kanun, ilköğretim yönetmeliği), • Zorunlu eğitimin tüm çağ nüfusuna ulaşması için gerekli önlemlerin alınması. Toplum merkezleri ve ÇATOM'larla işbirliği yapılarak açık ilköğretim hizmetlerinden yararlanılmasını sağlayacak çalışmaların gerçekleştirilmesi, • STK'ların çalışan çocuklara yönelik öğrenme merkezlerinin açılması konusunda özendirilmesi, • Örgün ve yaygın mesleki-tekni eğitime öncelik verilerek, orta öğretimde mesleki-tekni eğitimin payının artırılması, mesleki-tekni eğitim programlarının meslek standartlarına dayalı olarak yapılmasının sağlanması ve çalışma hayatı ile işlevsel işbirliğinin geliştirilmesi, • Örgün ve yaygın eğitim dışında kalan çocukların sosyal ve ekonomik yönden uygun olmayan işlerde çalışmasını önlemek için çıraklık eğitiminin kapasite ve etkinliğinin artırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu bağlamda mesleki eğitim kurumlarının kapasite ve etkinliklerini artıracak çalışmalar yapılması, 	<p>MEB</p> <p>MEB</p> <p>MEB</p> <p>MEB</p> <p>MEB</p> <p>MEB</p> <p>MEB, İŞKUR</p> <p>MEB, İŞKUR</p> <p>MEB</p>	<p>GAP-BKİ</p> <p>Tüm kurumlar</p> <p>Tüm kurumlar</p> <p>SHÇEK, GAP-BKİ, STK</p> <p>ÇSGB, STK</p> <p>ÇSGB</p> <p>ÇSGB, GAP-BKİ Sosyal Taraf lar, Meslek Odaları</p> <p>Sosyal Taraf lar,</p>
--	---	---	---

	<ul style="list-style-type: none">• Yerel düzeyde işgücü arz ve talebi dikkate alınarak mesleki eğitim programlarının uygulanması,• Mesleki eğitim veren orta öğretim kurumlarından Meslek Yüksek Okullarına geçişlerin kolaylaştırılarak özendirilmesi.• Çocuk Hakları İl Çocuk Komiteleri tarafından yürütülen Akran Eğitimi kapsamında Çocuk Hakları Eğitici Eğitiminin yaygınlaştırılması	SHÇEK	Meslek Odaları, STK, Üniversiteler, Tüm kamu ve kuruluşlar,
--	---	--------------	--

EK 1
Tablo 5

Yoksulluğu Giderici Önlemler			
Stratejiler	Faaliyetler	Sorumlu Kuruluş	Destek verecek kuruluşlar
<ul style="list-style-type: none"> Kalkınma planları ile paralel olarak, gelir dağılımında görülen farklılıkların azaltılmasına yönelik önlemler alınması, Tek ebeveynli aileler gibi yüksek risk gruplarına ve çocuğu çalışan veya çalışma riski bulunan ailelere gelir yaratıcı, yoksulluğu azaltıcı etkinliklerde ve krediye ulaşmada öncelik tanınması, Dezavantajlı grupların (çalışan çocuklar, kent yoksulları, kadınlar, göçerler, engelliler vb.) güçlendirilmesine yönelik ekonomik programların uygulanması, İstihdamı artırmak, işsizliği önlemek, yatırımları yönlendirmek ve teşvik etmek üzere planlanan bölgesel kalkınma programlarının 	<ul style="list-style-type: none"> Küçük ve orta ölçekli bir girişim çerçevesinde kendi işini kurarak çocuğunu çalışma hayatından çekme kararında olan ailelere gerekli danışmanlık hizmetinin öncelikli olarak verilmesi, krediye erişimlerinde kolaylık sağlanması. Kırsal kesimde yaşayan nüfusun verimliliğini artıracak ve tarımsal üretim yelpazesini zenginleştirecek mesleki yönlendirme programlarına ve projelere ağırlık verilmesi, Halk eğitim merkezlerinin aktif ve etkin , ihtiyaçları ve pazar şartlarını dikkate alan eğitimler yapmasının sağlanması, pilot uygulamalara mali ve teknik destek sağlanması, Türkiye İş Kurumunun istihdam garantili meslek edindirme programlarının yaygınlaştırılarak desteklenmesi, Belediyelerin (BELMEK ve BELTEK benzeri) mesleki eğitim programlarının desteklenerek, teşvik edilmesi, 	<p>SYD GN.MD, KOSGEB, İŞKUR</p> <p>TKB, İŞKUR, GAP-BKİ</p> <p>MEB, İŞKUR</p> <p>İŞKUR</p> <p>Belediyeler</p> <p>TKB, MEB, İŞKUR, GAP-</p>	<p>Sosyal taraflar, Ziraat Banka, Halkbank</p> <p>Meslek Odaları</p>

yaygınlaştırılması,	<p>yaygınlaştırılması için gerekli önlemlerin alınması,</p> <ul style="list-style-type: none"> Tarım sektöründeki ücretsiz aile işçilerine ve kentlerde ev kadınlarına ve gençlere yönelik katma değer yaratıcı, gelir getirici projeler uygulanması, Bölgelerin ekonomik, sosyal ve demografik durumlarına göre girişimciliğin ve mesleki eğitimin özendirilmesi 	<p>BKİ</p> <p>Hazine, MEB, ÇSGB, GAP-BKİ, Belediyeler</p>	
---------------------	---	---	--

EK 1
Tablo 6

Sosyal Koruma ve Sosyal Güvenlik Ağının Genişletilmesine Yönelik Önlemler			
Stratejiler	Faaliyetler	Sorumlu kuruluş	Destek verecek kuruluşlar
<ul style="list-style-type: none"> Sosyal hizmetlerin özellikle tarım ve kayıtdışı sektörlerde çalışanlara olmak üzere ihtiyaç içinde olanlara etkin ve sürekli olarak ulaştırılması, Gelir güvencesiyle ilgili politikaların güvenilir bir tabana oturması amacıyla, çalışan çocukların ailelerinin yaşam şartları, gelir kaynakları ve harcama eğilimleri konularında ilave periyodik 	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal hizmet ve yardım sağlayan kamu kurum ve kuruluşları ile yerel yönetimler ve gönüllü kuruluşlar arasında işbirliğinin sağlanması, Sosyal yardım ve hizmetlerin, hedef kitlelere daha etkin bir hizmet sunmak amacıyla gözden geçirilmesi ve çeşitlendirilmesi, Belirlenecek kriterler çerçevesinde yoksul ailelere yardım yapılması, bu çerçevede mevcut uygulamaların yeniden gözden geçirilmesi, 	<p>ÇSGB, SHÇEK, SYD Gn.Md, MEB, Sağlık Bk.</p> <p>SYD Gn.Md, SHÇEK</p> <p>SYD GN.MD,</p>	<p>STK, Yerel Yönetimler</p> <p>STK, İlgili kurumlar</p>

bilgi toplanması ve mevcut bilgilerden yararlanılması,	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal koruma bilgi sistemi oluşturularak, sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanacak kesimlerin objektif şekilde belirlenmesi, uygulama sonuçlarının izlenmesi, Özel sektörün ve gönüllü kuruluşların sosyal hizmetler alanındaki faaliyetlerinin ve katkılarının desteklenmesi, Aile yardımlarının bir sosyal sigorta kolu olarak uygulanması için gerekli çalışmaların yapılması, Yoksul kesimlerin eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere ulaşma ve yararlanma imkanlarının artırılması. İşsizlik sigortasına hak kazanma şartları ve süresinin yeniden gözden geçirilmesi, 	SHÇEK	Sosyal Taraflar
		SGB, SHÇEK	
		ÇSGB	Sosyal Taraflar
		SYDGM, MEB, ÇSGB, SHÇEK, Sağlık Bak.	Sosyal Taraflar
		İŞKUR	

EK 1
Tablo 7

Sağlık, Güvenlik ve Rehabilitasyona Yönelik Önlemler			
Stratejiler	Faaliyetler	Sorumlu kuruluş	Destek verecek kuruluşlar
<ul style="list-style-type: none"> Geçmiş yıllardaki başarılı pilot uygulamaların, özellikle ulusal 	<ul style="list-style-type: none"> Bugüne kadar yürütülen projelerde elde edilen deneyimlerin, ilgili kurumlarca tekrarlanması amacıyla 	ÇSGB	İlgili Kurumlar

<p>kurumların katılımının daha geniş düzeyde sağlanması ve güçlendirilmesine ağırlık verilerek yaygınlaştırılması,</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Mevcut çocuk işçiliği izleme ve değerlendirme mekanizmasının güçlendirilmesi • Özellikle yoksulluğun azaltılması ve eğitim alanlarında olmak üzere, rehabilitasyona yönelik faaliyetlerin devam eden ve planlanan sosyal sektör girişimleriyle koordineli hale getirilmesi, ▪ Koruyucu ve rehabilite edici hizmetlerde cinsiyet rolünün dikkate alınması • Çalışan çocukların kaliteli sağlık hizmetlerine ulaşmalarının sağlanması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, • Çocuk işçiliği ile mücadele konusunda duyarlılık yaratma çalışmalarının artırılması, • Çocuk işçiliği ile ilgili ulusal veri tabanının zenginleştirilmesi, 	<p>kullanıcı dostu rehberler şeklinde hazırlanması ve dağıtılması,¹</p> <ul style="list-style-type: none"> • Çocuklara rehabilitasyon hizmetleri götüren SHÇEK, Belediyeler ve STK' lar gibi kuruluşların desteklenmesi, • İl Eylem Komitelerinin oluşturulması, • Çocuk işçiliğiyle mücadele amacıyla tasarlanmış doğrudan yardım programları ve faaliyetleri arasında daha etkin koordinasyon sağlanması, • Mesleki eğitim programlarına yönlendirmede ve diğer tüm faaliyetlerde toplumsal cinsiyet rollerinin göz önünde bulundurulması. • Sanayide, tarımda ve sokakta çalışan çocukların sağlık, güvenlik, fiziksel ve bilişsel gelişmelerinde etkilenmelerle ilgili araştırmaların sürdürülmesi ve elde edilen sonuçlar konusunda ilgili tarafların (aileler, işverenler, çalışanlar vb) ve kamuoyunun bilgilendirilmesi, • Toplum merkezleri, Aile Danışma Merkezi ,ÇATOM'lar, Çocuk okuma odaları, Çocuk ve Gençlik Merkezleri (ihtiyaç doğrultusunda), Halk Eğitim Merkezleri, vb. hizmet kuruluşlarının sayılarının artırılması ve 	<p>SYDGM, SHÇEK, GAP-BKİ, Belediye</p> <p>ÇSGB, Valilikler</p> <p>ÇSGB, SYDGM</p> <p>ÇSGB, MEB</p> <p>SHÇEK, GAP-BKİ, MEB</p> <p>ÇSGB, Sağlık Bak.</p>	<p>Sosyal Taraflar</p> <p>TRT, Diyanet, STK, Sos. Tar</p> <p>STK</p> <p>STK, Sosyal Taraflar</p>
---	--	--	--

- ¹ ÇSGB Çalışan Çocuklar Dairesi tarafından yürütülen Türkiye'de Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerinin Ortadan Kaldırılması Projesi (Çankırı, Kastamonu, Sinop, Ordu, Erzurum, Elazığ, Van), SHÇEK, GAP İdaresi tarafından yürütülen faaliyetler, Ankara Belediyesi Sokakta Çalışan Çocuklar Merkezi, ÇSGB ve SHÇEK tarafından Yalova, Gölçük, Adapazarı'nda yürütülen projeler, TİSK tarafından Pendik'te yürütülen proje ve İş Teftiş Kurulu Başkanlığı tarafından İzmir'de yürütülen projeler tekrarlanabilir modellerdir.

	<p>kurumsal kapasitelerinin güçlendirilmesi,</p> <ul style="list-style-type: none"> • İşverenlerin, çalışan çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimleri için gerekli hususlarla, işyerlerinde karşılaşılabilecekleri sağlık ve güvenlik riskleri yanında ihtiyaç duyulan sağlık muayeneleri konularında bilinçlendirilmesi, • Sağlık hizmeti veren kamu kurumları tarafından, seçilmiş gruplara meslek hastalıkları ve çocukların karşılaşılabilecekleri sağlık riskleri konularında eğitim verilmesi, • Çocuklarla birebir çalışanlara yönelik kapasite geliştirme eğitimlerinin verilmesi, • Rehabilitasyon merkezleri aracılığıyla, fiziksel, psikolojik risklerden etkilenmiş çocukların rehabilite edilmelerinin sağlanması, • Düzenli aralıklarla çocuk işçiliği ile ilgili ulusal düzeyde araştırmaların yapılması, 	<p>ÇSGB, Sağlık Bak.</p> <p>ÇSGB, Sağlık Bak.</p> <p>ÇSGB</p> <p>SHÇEK</p> <p>TÜİK</p>	<p>STK</p> <p>İlgili Kurumlar</p> <p>Sosyal Taraflar</p> <p>ÇSGB</p>
--	---	---	--

EK 1
Tablo 8

Hukuki Düzenlemeler ve Mevzuatın Uygulanmasına Yönelik Önlemler			
Stratejiler	Faaliyetler	Sorumlu kuruluş	Destek verecek kuruluşlar
<ul style="list-style-type: none">• Kalkınma Planlarında belirtilen doğrultuda, çocuk işçiliğini bir bütün olarak ele alan yeni bir mevzuat hazırlığı ile birlikte, mevcut mevzuattaki çelişkilerin giderilmesi, ulusal mevzuatın 138 ve 182 sayılı ILO Sözleşmeleri yanında Avrupa Birliği mevzuatına ve Avrupa Sosyal Şartına uyumlu hale getirilmesi,• Mevzuatların uygulanması için gerekli tedbirlerin alınması.	<ul style="list-style-type: none">• 18 yaşın altındaki çocuklarla ilgili yasal düzenlemelerde yer alan boşlukların tamamlanması,• Sanayi alanında 15 yaşın altında çalışan çocuk kalmamasının sağlanması,<ul style="list-style-type: none">▪ Mevcut mevzuattaki çelişkilerin giderilmesi,• İş müfettişlerinin sayılarının artırılması ve hizmet içi eğitimlerle İş Teftiş Kurulu'nun çocuk işçiliği ile mücadele kapasitesinin artırılması vasıtasıyla mevzuatın etkin uygulanmasının sağlanması,▪ SGK Rehberlik ve Danışma Kurulu, İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulları, İl Eylem Komiteleri, İDDG'ler,	<p>ÇSGB</p> <p>ÇSGB</p> <p>ÇSGB</p> <p>ÇSGB</p>	<p>Tüm Kuruluşlar</p> <p>Tüm Kuruluşlar</p> <p>Maliye B.</p> <p>Tüm Kuruluşlar</p> <p>Tüm</p>

	<p>Emniyet Genel Müdürlüğü, Zabıta, Jandarma, SHÇEK, İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü görevlileri gibi çocuk işçiliğiyle doğrudan ve dolaylı alanlarda denetim ve gözetim vazifesi yapan kurum ve kuruluşların kapasitelerinin artırılması.</p> <ul style="list-style-type: none">▪ Hıfzıssıhha Kurullarında çocuk işçiliği ile ilgili gündem oluşturulması ve çalışma yapılması▪ Daha çok sayıda meslek dalının Mesleki Eğitim Kanunu kapsamına alınmasının desteklenmesi,▪ TOBB'nin yeni çıkarılan kanunundaki işyeri açmak için "ustalık belgesi aranması" koşulu yerine "Ticaret Sicil Kaydı" yeterliliğinin kaldırılması konusunda çalışma yapılması	<p>ÇSGB</p> <p>Valilikler</p> <p>MEB</p> <p>ÇSGB, MEB</p>	<p>Kuruluşlar</p> <p>Tüm Kuruluşlar</p> <p>Tüm Kuruluşlar</p>
--	--	---	--

EK(2)

ILO/IPEC KAPSAMINDA PROJE YÜRÜTEN KURUMLAR

ILO-IPEC programı çerçevesinde çocuk emeğinin değişik boyutları üzerine projeler yürüten başlıca kurum ve kuruluş ve STK'lar şunlardır:

- ÇSGB Çalışma Genel Müdürlüğü Çalışan Çocuklar Dairesi,
- ÇSGB İş Teftiş Kurulu Başkanlığı,
- MEB Çıracılık ve Meslek Eğitim Genel Müdürlüğü,
- MEB İlköğretim Genel Müdürlüğü,
- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK),
- Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu (TESK) ve Türkiye Esnaf- Sanatkar ve Küçük Sanayi Araştırma Enstitüsü (TESAR),
- Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ),
- Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK),
- Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu (HAK-İŞ),
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK),
- Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV),
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK),
- Fişek Enstitüsü,
- Ankara Büyükşehir Belediyesi,
- Bilkent Üniversitesi,
- MEKSA,
- İnsan Kaynakları Geliştirme Vakfı,
- Kadınlar Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi,
- Sosyal Çalışanlar Vakfı,
- Emniyet Genel Müdürlüğü,
- GAP-BKİ'nin İdaresi -Diyarbakır Valiliği,
- ÇSGB-Çalışan Çocuklar Dairesi - Yalova Valiliği.

KAYNAKÇA

- ACAR, F. (1993) "Women and University Education in Turkey" in Higher Education In Europe, UNESCO, Bucharest : European Centre for Higher Education.
- ACAR, F. (1994) "Higher Education in Turkey: a gold bracelet for women" in Lie, S. And Harris, D. **The Gender Gap in Higher Education**, London: Kogan Page.
- ACAR, F. (1998) "Cumhuriyet ve Kadın" **Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Kadının Durumu**, Ankara: T. C. Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları.
- BASOW, S. A. (1992) **Gender Stereotypes and Roles**, California: Cole pub. Comp.
- AKŞİT, B., KARANCI N., GÜNDÜZ-HOŞGÖR, A. (2000), **Working Street Children in Turkey: A Rapid Assesment in Three Metropolitan Cities**, Ankara: ILO – IPEC Raporu.
- ASAHGRİE, K (2000), **Child Labor Globally**, Ankara: Paper Presented at the National Seminar on the Second-round Child Labor Results in Turkey 29- 31 May 2001.
- ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI (ÇSGB) (1995), **Çalışan Çocukların Korunması için Politika ve Eylem Programı Yöntem Önerisi**, Ankara: Basılmamış ILO-IPEC proje dokümanı.
- ÇSGB (2000), **Çalışan Çocuklar Projesi Raporu**, Basılmamış Proje Dokümanı: Ankara.
- COLEMAN, J. (1968) "The concept of equality of educational opportunity" **Harvard Educational Review**, 36.
- ÇOLAK, Ö. F. (1998), **Küreselleşme, Beşeri Sermaye ve Çocuk İşgücü**, Ankara: ILO ve TİSK yayını.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE)(1996a) **1990'lı Yıllarda Türkiye'de Kadın, Ankara Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları**, Ankara: DİE Yayınları.
- DİE (1996b) **Çalışma İstatistikleri**, Ankara: DİE Yayınları.
- DİE (1997) **1997-1998 Milli Eğitim İstatistikleri**, Ankara: DİE Yayınları.
- DİE (2000a), Haber Bülteni – Ekim 1999 Çocuk İşgücü Anket Sonuçları, Ankara: DİE Yayınları.

DİE (2000b), Haber Bülteni – 2000-2001 Hanehalkı İşgücü Anket Sonuçları, Ankara: DİE Yayınları.

DİE Hanehalkı İşgücü Anketleri, 1994-1999, Ankara: DİE Yayınları.

DİE (2000), **Türkiye’de Çalışan Çocuklar**, Ankara: DİE Yayınları.

DİE (2001) **Hanehalkı İşgücü Veritabanı**, Ankara: DİE Yayınları.

DPT (2000a), **Sekizinci Beş yıllık Kalkınma Planı**, Ankara: DPT Yayını.

DPT (2000b), **İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Raporu**. Ankara: DPT Yayını.

DPT (2000c), **2001 Yılı Programı**, Ankara : DPT Yayını.

DPT (2005) Katılım Öncesi Ekonomik Program (www.dpt.gov.tr)

ERTÜRK, Y. (1994), **Patterns of Child Labour in Rural Turkey**, Ankara:ILO Yayını.

GELLNER, E. (1992) **Uluslar ve Ulusçuluk**, İnsan Yayınları.

GÜNLÜK-ŞENESEN, G. (1994) “Türkiye Üniversitelerinin Üst Yönetiminde Kadınların Konumu, 1990-1993” **Akademik Yaşamda Kadın Sempozyumu**, Ankara: Alman Kültür Merkezi.

GÜNÇER, B., KÖSE, M. R. (1993) “Effects of Family and School on Turkish Students” Academic Performance. **Education and Society**, 10.

ERBAY E. (2008), **Çocuk İşçi Olmak**, Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği yayını.

HÜNEE (1993) **Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1993**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.

HÜNEE (1999) **Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1999**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.

HÜNEE (2003) **Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.

HAZİNE VE DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI (2000). **Enflasyonla Mücadele Programı Politika Metinleri I-IV**, Ankara:H.ve D.T. M Yayını.

INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION(ILO)(1998) “Child Labour in the World” in **Abolishing Extreme Forms of Child Labour**, Geneva: International Labour Organisation.

ILO (2006), **Çocuk İşçiliğinde Sona Doğru: Ulaşılabilir Bir Hedef** (Küresel Rapor), Ankara.

İNAL, K. (1996) **Eğitimde İdeolojik Boyut**. Ankara: Doruk Yayıncılık.

KAĞITÇIBAŞI, Ç. (1982) "Sex Roles, Values of Children and Fertility", in Ç. Kağıtçıbaşı (Ed.) **Sex Roles, Family and Community in Turkey**, Indiana: Indiana University Turkish Studies.

KALAYCIOĞLU, S. (2000), "The Irresistible Attraction of Informal Sector Jobs: The Case of Female Workers in Domestic Services", International Association for Feminist Economics, İstanbul konferansında sunulan bildiri.

KARPAT, S. K. (1992), **Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme**, Ankara:Adım yayıncılık.

KELEŞ, R. (1997), **Kentleşme Politikası**, Ankara: İmge Yayınevi.

KÖSE, M. R. (1990) "Aile Sosyo-Ekonomik Durumu, Lise Özellikleri ve Üniversite Sınavlarına Hazırlama Kurslarının Eğitimsel Başarı Üzerindeki Etkileri. "Eğitim ve Bilim, 76; 57-65.

KÖSE, M. R. (1998) "Akademik Alan ve Statülerine Göre Türkiye Üniversitelerindeki Kadınların Durumu" **20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı**, Ankara: TODAİE.

KÖSE, M. R. (1999) 'Üniversiteye Giriş ve Liselerimiz' **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 15; 51-60.

KÖSE, M. R. VE BAÇ, G. (1999) "Gender-Based Expectations, perceptions and Attitudes of Turkish Teachers Toward Their Male and Female Students"**Education and Science**, 23,111, 15-22.

MIHÇIOĞLU, C. (1969), **Üniversiteye Giriş ve Liselerimiz**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI (MEB)(1996), **Çıraklık Eğitimi Uygulamaları ve Motor Meslek Alanındaki Çırak Öğrencileri Bekleyen Riskler Araştırması**, Ankara: Basılmış ILO-IPEC proje dokümanı.

(MEB) (2001a) **Milli Eğitim Sayısal Veriler: 2001**, Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı.

(MEB) (2001b) **2001 Yılı Başında Milli Eğitim**. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi.

ÖNCÜ, A. (1982) "Uzman Mesleklerde Türk Kadını" Abadan-Unat, N. (Ed.) **Türk Toplumunda Kadın**, İstanbul: Türk Sosyal Bilimler Derneği.

ÖSYM (1978) **1977 Üniversitelerarası Seçme Sınavına Katılan Adayların Sosyal, Ekonomik ve Eğitimsel Nitelikleri Üzerine Bir İnceleme**, Ankara: Üniversitelerarası Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi Araştırma,Geliştirme ve Proje Birimi.

ÖZBAY, F. (1999), **Turkish Female Child Labor in Domestic Work: Past and Present**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.

ÖZCAN, Y. Z., AKŞİT, B., DAYIOĞLU, M. VE GÜNDÜZ-HOŞGÖR, A. (1998), **Siyaset Yapıcılar için Rehber Geliştirme: Türkiye'deki Çocuk İşçiliğinin Sonlandırılmasına**

Yönelik Uygulanan Projelerin Değerlendirilmesi, Ankara: Basılmamış ILO-IPEC proje raporu.

SEAGER, J. AND OLSON, W. (1986) **Women in the World: An International Atlas**, New York: Simon and Schuster.

SERBİN, A. L. (1983) "The Hidden Curriculum: academic consequences of teacher expectations" in Marland, M (Ed.) **Sex Differentiation and Schooling**, London: Heinemann Educational Books.

SPENDER, D. (1983) "Telling How It Is': language and gender in the classroom" in M. Marland (Ed.) **Sex Differentiation and Schooling**, London: Heinemann Educational Books.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TÜİK) (2007) **Çalışan Çocuklar - 2006**, Ankara, TÜİK Yayınları.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ MERKEZ BANKASI (TCMB), **1994-2000 Yıllık Ekonomik Rapor**, Ankara.

UNDP (1998), **Türkiye İnsani Gelişme Raporu**, Ankara:UNDP.

UNESCO (1980) **Regional Disparities in Educational Development**, Paris: UNESCO: International Institute for Educational Planning.

UNESCO (1981) **Planning Education for Reducing inequalities**. Paris: The UNESCO Press.

UNICEF (2000) **Türkiyede Bölgelerin Gelişimi: 2000**. Ankara: UNICEF Türkiye Temsilciliği.

WHITE, J. (1993), **Family Industry in Istanbul: Labor as a the Construction of Social Identity**, Ann Arbor: University of Michigan Press.

YAMAK, R. VE YAMAK, N. (1999), "Türkiyede Gelir Dağılımı ve İç Göç", **Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** – Eylül, İzmir: DEÜ Yayınları.